

Túszok vagyunk mi mindannyian,
és mind, mind önmaga foglya!
Állunk valahol, s mintha terror
üldözne reszketésig,
keserűen írunk, vagy dűdölünk.
Jevtusenko

SZEMÉLYES IRODALOM

MARTINÁKNÉ KISKÖNYVTÁRA
Sárospatak, 2015.

MARTINÁKNÉ KISKÖNYVTÁRA 23.

1. Finta Éva negyedszázada 2004. (<http://fintaeva.extra.hu>)
2. Az újhelyi diák, Sáfáry László 2005. ([http](http://))
3. Kárpátaljai almanachok 2005. (<http://itarsalgo.atw.hu>)
4. Létezés (Martinák János köszöntése) 2006. (<http://martinakjanos.atw.hu>)
5. Anyakönyv - avagy a titokzatos család 2007.
6. Gyermekeim könyve 2006.
7. Meghitt barátaim...(*dedikált könyveink*) 2006.
8. Múzsák a Magas-hegy tövében 2009. ([http](http://))
9. Lélekdarabkáim (Tanári pályám emlékezete) 2011. I.-II.
10. Ez + az (sorskönyvem) 2011. I.-II.-III.
11. Sárospatak (*kultúrtörténeti időutazás*) 2008. ([http](http://))
12. Fél derékszög (Mapazsu válogatott) 2008.
13. Martinák János: Teremtés 2008. ([http](http://).)
14. ” *A semmi végtelensége* ” (Szépkúti Miklós emlékezete) 2009.
15. Éva könyve 2008. ([http](http://).)
16. Bibliai történetek - *az ateista nagymamától* 2009. ([http](http://).)
17. Sorsok áradása ...(*Fényes Újhel' regénye*) 2009. ([http](http://).)
18. Érintés (*...tükör által homályosan*) 2010. ([http](http://).)
19. A hetvenkedő (*Egy tudós tanár portréja*) 2011. ([http](http://).)
20. Iroda - lom 2011.
21. Németh Pál ébresztése 2011. ([http](http://).)
22. Olvasóskönyv 2013. ([http](http://).)
23. Személyes irodalom 2015. ([http](http://).)
24. Szemüveges majom
25. A Bárókert rabja („Kétkezes” novellaregény Czóbel Minkával) 2016. ([http](http://).)
26. Lányregények

	Martinák Jánosné	Szász Enikő Zsuzsanna
	3950 Sárospatak, Ady tér 2	
telefon	<u>e-mail</u>	sms
06-47-311-584	mapazsu@t-online.hu	06-20-37-62-447
	http://www.itarsalgo.atw.hu	

Tartalom

- I. „A megelégedés a legfőbb nyereségem,
Melly gazdag bőséggé teszi szegénységem...”
(Szubjektív gondolatok Molnár Borbála ürügyén)
- II. „Nyugtalan holtak unokája...”
(A titokzatos Bátyóka: dr. Szász Levente)
- III. „Szelíd Szamoskér, nyakas Debrecen!
Segíts, ó segíts talpra állnom...”
(Bán Béla 80. születésnapjára)
- IV. „Író a családban”
(A *literátor* Martinák János)
- V. Egy „írástudó” „a történelem, a politika és a hatalom árnyékában”
(Szilágyi Szabolcs)
- VI. „...nekem kezdettől fogva átlátszó hálóba göngyölték a
cókmókomat...”
(Jó barátném, Finta Éva)
- VII. „A hetedik te magad légy” (A hetvenkedés küszöbén)

I.

**„A meg elégedés a leg főbb nyereségem,
Melly gazdag bőséggé teszi szegénységem.”**

(Szubjektív gondolatok Molnár Borbála ürügyén)

Életem egyik legjobb döntése az volt, amikor magyar és történelem szakra jelentkeztem az egyetemen: az irodalom iránti szeretetem és a történelmi gondolkodás ott nyert olyan megerősítést, amiből a mai napig megélek. Abból táplálkoztam tanárságom több mint 4 évtizedében, és nyugdíjas éveimet kitölti az a kutatás, amivel az irodalomtörténetünk kevésbé ismert lehetőségeit próbálom felderíteni¹. Tanári munkámat így fejlelhettem meg a filológuséval, kiélve ezzel vágyaimat a mapaszu-korszakban, amikor már nem voltam iskolához kötött rabszolga, azaz pedagógosz...

1973-ban érkeztem Újhelybe és a hely többé nem engedett. Az ottani három évtizednyi tanárkodás után nyugdíjasként megpróbáltam a város irodalmi alakjait felkutatni, hogy az utcaneveket valódi tartalommal tölthessem meg. Igaza volt Mikszáthnak: Zemplén valóban sok jeles embert dobált ki a nagyvilágba, alig győztem számba venni a költőket.² Kiválasztottjaim között voltak olyanok, akiket számon tart az irodalomtörténet, és olyanok is, akiket nem, pedig a hely szellemét, azaz a *genius loci*t ők mutatták meg a legjobban, és ma is figyelmeztetnek:

Ne hagyj e tájat, melynek része vagy,
mely megteremtett és megmagyaráz téged.
Mert része vagy a vonalaknak, melyek
innen vonulnak s része lettél
a századoknak, melyek itten múlnak...

Ambrózy Ágoston: Zempléni tájkép

Finta Éva Múzsatoborzó verse lett a kiindulópontom, s bebizonyíthattam, Zemplén minden időkben az a hely volt, ahol dal suhan át a madárral... Öt évnyi anyaggyűjtés³ után leszűkítettem a feltalált lehetőségeket: 19 zempléni - újhelyi költő portréját sikerült megrajzolnom. Válogattam a kezemben lévő anyagból, azt akartam, hogy minden évszázadban legyenek ismert klasszikusok, ismeretlen hivatásos- és műkedvelő költők, és minden századba beválasztottam egy-egy nőköltőt is, hiszen ők is ott voltak, még ha nem is mindig voltak valóságosak, mint pl. az Újhelyben nagy tiszteletnek örvendő Losárdi Zsuzsanna, vagy saját korukban olyan ismertek, mint Molnár Borbála... Igyekeztem megszerezni szerzőim aláírását, kézírását, kötetük - ha volt olyan - címlapját, amivel kézzelfogható közelségbe kerülhetek a mai olvasókkal is. Szerzőimet egyféle történelmi háttérrel körbejártam, amiben megjelent Újhely és Zemplén vármegye történelme,

¹ Peti szakdolgozata gyanánt elkészítette honlapomat, amivel a nyilvánosság elé állhattam, ezzel meglett a visszacsatolás is...

² Ehhez kiváló segítséget kaptam az újhelyi lexikontól (Sátoraljaújhely, 2000), amit dr. Kovács Dániel álmodott meg, s talált hozzá olyan segítőköt, akikkel megvalósíthatta azt abban a városban, ahol a helytörténetre mindig is figyeltek.

³ Ott volt a számban a gazdag gyűjteményű pataki református kollégium könyvtára, amit a képző könyvtárában dolgozó Stumpfne Etelka a könyvtárközi kölcsönzés lehetőségével fejt meg.

melyet korabeli képekkel, szobrokkal, épületekkel illusztráltam. Az itt-ott megtalált versekből kis szöveggyűjteményt illesztettem az íráshoz, hogy az ismerkedést azzal is elősegítsem.

Már a megjelenés előtt igazi örömforrássá vált az összeállítás, hiszen amikor a Városi Könyvtárban bemutattam az Újhelyi Diákok Baráti Körének és a Városvédőknek, rávettem újhelyi társaim, barátaim és tanítványaim némelyikét a közreműködésre: egy-egy vers felolvasásával ők illusztrálták az általam elmondottakat - nagy sikerrel. Mindig is csapatjátékos voltam, nyugdíjasként erről le kellett mondanom, de akkor még egyszer felidézhettem ennek örömét is. Ennek képi emlékét a kiadott könyv hátlapján lévő fotó megőrizte.

S a körülöttem lévő személyek és események kedvező összjátékának eredményeképpen - a város fennállásának 750. évfordulóján - valódi könyv lett írásomból **Múzsák a Magas-hegy tövében**⁴ címmel. Büszke voltam, hogy az ünnepi események nyitánya lett a könyv, elsőként a sorban, hiszen abban az évben még 5 másik jelent meg: mesétől monográfiáig terjedt a sor... A fanyalgók miatt kénytelen voltam alcímként megjegyezni: *Szubjektív kultúrtörténeti időutazás Újhelyben* - de céloimat elértem: költőim már az ünnepi évben megtalálták a helyüket a város életében: felébredtek Csipkerózsika álmukból és nélkülem járják azóta is a maguk útját.

A kiadáshoz szükségesek ajánlások - Zemplén két elismert pedagógusa, Palásti József és Komáromy Sándor tollából - már az egekig emeltek, aztán a **Széphalomban** maga a szerkesztő, dr. Kováts Dániel hívta fel a figyelmet egy kis írásban, a **Magyar Jövő** lapjain pedig egy számomra ismeretlen dunántúli egyetemista lány, Szendrei Ildikó elismerő szavait olvashattam. Sok évnyi munkám így adott számomra nemcsak szórakozást, hanem elismerést is, hiszen a könyv megjelenésével besorolódtam az újhelyi alkotók közé, dedikált könyveink kiállításán büszkén feszítettem. Újhelyről beszélő kézirataim jó helyen vannak ott, és felfedeztek: szavalóversenyekre, helytörténeti vetélkedőkre hívtak zsűrizni, ahol az én könyvem forrásként vagy jutalomként funkcionált. Már 10 éve voltam nyugdíjban, Sárospatakon éltem, azt hittem, elfelejtettek. Ha ránézek a könyv eredeti, Martinákné Kiskönyvtárában lévő szerény változatára, jó érzés fog el: én is felébredtem Csipke Rózsaként...

Az újabb feladat Márti lányom 40. születésnapján talált rám: a 250 éve született Molnár Borbála regényes bemutatásának vágya szinte rögeszmévé fajult. Már a **Múzsák...kötet** anyaggyűjtésekor tudtam, hogy vissza fogok térni a könyvtárban szunnyadó öreg kötetekhez! Mintegy 200 órát fagyoskodtam ott, míg lemásoltam azokat, de megérte: feltárta titkait. Így aztán nemcsak Magyarországon, az egész világon egyedül én dicsekedhetek azzal, hogy az újhelyi poétria csaknem teljes életművét birtokolhatom, igaz, a mások számára olvashatatlan kézírásommal... Egy Molnár Borbála verskötetet is összeállítottam⁵, de arra nem volt kiadói kapacitásom, és emléktáblát sem sikerült kiharcolnom neki a városban, ahol pedig még Svejknek is van. Be kellett érnem azzal, hogy összeállítottam a róla megjelent szakirodalmat⁶, ebből, és a két helyi periodikában: a **Széphalomban**⁷ és a **Zempléni Múzsában**⁸ megjelentetett írások alapján a Zemplén Tévében Vukovich László egy nagyon kedves kisfilmmel idézte fel az első olyan magyar költőnőt, akinek nyomtatásban is megjelentek írásai akkor, amikor *költőként és nőként* ez kétszeresen is csodaszámba ment.

⁴ Martinák Jánosné: **Múzsák a Magas-hegy tövében** (Sátoraljaújhely, 2011) Megjelent 300 példányban, amiből 40 példány sorsát ismerem, de remélem, a többi is jó helyere került...

⁵ A pályázathoz az ajánlást Finta Éva és Jancsi készítette, s ha nem is jártunk szerencsével, szavaik jól estek...

⁶ Ezek az én sárga sorozatom féltett darabjai: **kompilációk**, azaz a személyhez tartozó dokumentumok gyűjteménye. Ilyet csináltam Jancsiról, Finta Éváról, és az újhelyi költők néhány tagjáról. Felemelő feladat egy ilyen: érzelmileg úgy hozzákapszolódik az ember a személyhez, hogy nem is tud megszabadulni hatása alól.

⁷ *A szívem van benne, / s eszemnek gyöngé fénye...* (Molnár Borbála 250 éve) **Széphalom**, 2010.

⁸ Szerentsétlen szerelem, vagy Szerentsétlen indulat? (Molnár Borbála emlékére) **Zempléni Múza**, 2010/tél

Mindezek közben a regényhez gyűjtögetett céduláim megtöltöttek egy cipős-dobozt, hozzáláthattam az eredeti terv kivitelezéséhez. Magyar szakosként eleddig tiszteletem tárgya volt az irodalom, most arra készültem, hogy belepiszkítsak. Címként Kazinczy fél mondatát választottam: **Ez a poétriánk újhelyi...**- amivel nemcsak a költőnőt, a fölnevelő várost is főszereplővé tehettem. Azt tudtam, hogy *mit* akarok elmesélni, a *hogyan* is ismertem elméletileg. Doku-regényem elkészült részei azonban olyan unalmasak lettek, hogy abba akartam hagyni az egészet, belátva, hogy az irodalom mégiscsak komoly dolog, nem tűri a kontárokat.

Ám ekkor már nem én döntöttem, a bennem mozgó anyag nem hagyott nyugodni. Előolvasóim⁹ ötletei nyomán megvilágosodtam és a mágikus realizmushoz folyamodtam. Természetesen az újhelyi történet kevesebbet engedett meg ebből, mint amennyit a mintaként figyelt Marqueznél láttam, de a nyitányként megírt boszorkánytörténet¹⁰ - ami 5 évvel Borbála születése előtti esemény volt - rávezetett az útra. Ez már nem a *valóság* volt, hanem annak *égi mása*, azaz irodalom, ahogyan Arany János gondolta, s a zárlatban is visszatértem hozzá, amivel egyféle keretbe zártam a történetemet. Az elkészült részekből először a Bessenyeiékkel való találkozást dolgoztam át, és könnyörtelenül kidobtam azokat az oldalakat, amelyek nem engedték magukat átformálni. Vagy 50 oldalnyi lett a tanulópénz, de nem sajnáltam....

Ezután megálmodtam és étellel töltöttem meg a lexikonok száraz adatait. *A helyhez* az első katonai összeírás és egy XIX. századi térkép adta az alapot. A nyelv kialakítását a XVIII. századi testamentumok segítették, melyekre az újhelyi levéltárban találtam rá. Innen vettem át a másik Molnár Borbála alakját, Popovics Kosztyó özvegyét, és beépítettem Molnár Borbála elképzelt családfájába az ismert adatok mellé, amivel az újhelyi körképet is kiszélesíthettem. Itt találtam rá Klein Náthánra és családjára is, akikkel a zsidók is személyesen, s nem csak tömegként jelenhettek meg a történetben.¹¹ Sokat forgattam a korabeli forrásokat, az abban szereplők közül is sokan tűntek fel regényemben.

De munkám legfőbb segítője maga a poétria lett, hiszen ő még igazi *autobiográf* költőként többnyire önmagáról írt, azonban az adatokat étellel nekem kellett megtölteni. Izgalmas volt felfedezni, mit ettek, milyen környezetük volt, hol laktak, hogyan éltek meg a történelem fordulatait. Az itt élők vallási és nemzetiségi sokszínűsége az országos korszaknál változatosabbra formálta az újhelyi társadalmat. Már majdnem a végére értem Molnár Borbála életének, amikor rájöttem: Borbála halálával nincs vége semminek, hiszen a könyveknek is van utóéletük. És még ennél is jobban izgatott az, hogy mi történik Újhellyel 1825 után, hiszen ez volt az úgynevezett *fényes korszaka* a városnak.

Újabb 100 órát töltöttem el a nagykönyvtárban, hogy új főhőseimről: id. Bajusz Józsefről és Németh Pálról kideríthessem, amit lehet. Megírtam róluk is a cikkeimet,¹² és egy újabb doboznyi cédula birtokában folytattam a sok-sok örömet hozó regényírást. Természetesen a címet is meg kellett változtatnom! Először Németh Pál segített a **Velünk szeretetben egyik** sorral, de hiába variáltam, nem tetszett. A harmadik, immár végleges címet aztán egy XX. századi újhelyi diák, Sáfáry László (1910-1943) kínálta egyik versében, az új cím: **Sorsok áradása** jobban összefogta a témám, hisz' főhőseim mellett mintegy 200 emberi sorsot villantottam fel, akik 1760 és 1913 között éltek. Hogy könnyebb legyen a tájékozódás, a regény végére illesztettem egy névmutatót, amibe a valós személyek évszámokkal, a kitaláltak anélkül kerültek be. A könyvkiadáshoz a januári bemutatón próbáltam szponzorokat szerezni, ahova Mártiék is hazajöttek Budapestről, így a decemberben megjelenő könyv hátlapján ők is ott ülnek, mint

⁹ Jancsi és Sarkadiék tanácsaikkal végig követték a folyamatot, és Jancsi akkor sem borult ki, amikor munka közben elvarázsolódtam, vagy amikor kedvenc hősét agyonvertem a Kárpátokban...

¹⁰ Vajon hányan vették észre benne azt a rájátszást, amivel a gyermekkori nótához (*Nyírbátorba két úton kell bemenni...*) kapcsolódtam?!

¹¹ Molnár Borbála valóban részese volt egy zsidó lány kikeresztelkedésének...

¹² *Lantom nem szerzett hírvirágot...*(Németh Pál ébresztése) **Széphalom**, 2011. - *Mint a madár...*(id. Bajusz József) **Széphalom**, 2012.

nézők. Az összegyűjtött pénz csak 70 példány kinyomására lett elegendő, de mert külsejében a másik könyv párja lett, roppant elégedett voltam.¹³

Végig a történelmi források vezették a cselekményt, a mágikus realizmussal azonban tágítani tudtam a kereteket, és olyan legendákat is megjeleníthettem, amiket a történelem nem tart számon, csak a helyi emlékezet őriz. Ezekből a kedvencem a koleralázadókat lecsillapító fiatal Kossuth megjelenítése lett, de érdekes feladat volt a közismert személyek alakjának megformálása (Kazinczy, Csokonai, Teitelbaum, Szemere, Kossuth, stb.) is. Ám az igazi élvezetet azok jelentették, akikről – bár a helyi élet irányítói voltak: Matolai Etele, Schön Vilmos, Fejes István, Dongó Gyárfás Géza, stb. – csak szűkszavú adatok maradtak fenn. Az alkotás örömét éreztem írás közben, külön világban éltem: ébren és álomban a régi újhelyiekkel társalogtam. A sorsok áradásának így válhattak részeseivé mindazok, akik átérték az utolsó nemesi felkelést, a koleralázadást, a '48-as forradalmat és szabadságharcot, az önkényuralmat, Rákóczi újratemetését, és azt a kibontakozást, amikor a kis mezőváros polgárosuló várossá vált.

Molnár Borbálának poétriaként a férfiakkal kellett versenyeznie, ami a korabeli társadalmi szerepekkel végképp ellentétes volt. Egyszerre jelentett ez számára alkalmazkodást és egyediséget, amihez társakra és ellenfelekre volt szüksége. Meg akartam mutatni azt az utat, amit költőként bejárt az írástudatlanságtól az első zsoldárváltozatokig, az egyedi versektől a széphistóriáig és a regényes elbeszélő költeményig. Mindeközben pedig nagy nehézségek közepette felnevelte és taníttatta a fiait, és a korabeli Újhelyt is bemutatthattam a jóvoltukból.¹⁴ És ott volt háttérben az alakuló, fejlődő irodalom, a gyökerek, amelyek évszázadokon át táplálták a magyar irodalmat. Kazinczy pl. a maga eszményei szerint lenézte a verselgető újhelyi varrónőt, de hatása alól nem vonhatta ki magát. Első erdélyi találkozásukat ő maga leírta Erdélyi leveleiben, amit már én fejelttem meg a valós bagosi találkozással, hogy emberi és irodalmi vonásait azzal is megerősíthessem. Azt élveztem a legjobban, amikor a fikcióim összetalálkoztak a valósággal, hiszen számtalan mozzanatot vettem át a valóságból, aztán kiszínesítettem azokat. Időnként a szerencse is a kezemre játszott: Nagy Sámuel pl. valóban létező erdélyi rézmetsző volt, Borbála fiának sorsa szükségszerűen az ő történetébe torkolt.

Hogy a főbb szereplők sorsát kiteljesíthessem, nem maradhattam mindvégig Újhelyben, mert poétriánk csak 35 éves koráig élt Újhelyben, aztán 22 évet Erdélyben töltött Mikes Anna grófnő társalkodónőjeként, s élet utolsó éveiben pedig Bagoson volt legkisebb fiánál. A történelmet követő újhelyiek új helyszíneinek felfedezése különösen nagy örömmel járt számomra, mert a valóságban nem jártam sem Kolozsváron, se Vácott, de a XVII. Debrecen vagy Bagos felfedezése izgalmas és szép feladat volt. Erdélyben jóval élénkebb volt az irodalmi élet, mint a hazai (erdélyi Magyar Museum, kolozsvári színház), még ha ebben Molnár Borbálát – és barátnéját, Ujfalvy Krisztinát¹⁵ – nem jegyezték annyira, mint ahogyan illetni volna. A történelem sokszor meg is ismételte önmagát, emiatt egy-egy helyszín évek múlva is kiemelkedő esemény színhelyévé válhatott. Ezeket szívesen kihasználtam, hiszen így kapcsolódtak össze az évszázadok. Különösen örömmel tettem ezt az újhelyiekkel, melyek közül kiemelt kedvencem lett a vármegyeháza: ott vizsgáztatták le Molnár Borbálát *költősegből*, ott voltak a bálók, a vármegyei gyűlések, az ünnepek...

A történelem beépítése azért is vonzott, mert *alulnézetből* mást jelentett: kevesebb volt benne a heroizmus, több a kisszerűség. Szerencsére hiteles forrásokra akadtam minden esetben, segítségükkel a történelem színe és fonákja egyszerre megjelenhetett regényem lapjain. Nem

¹³ Minden adományozónak, előfizetőnek hálás vagyok a belém vetett bizalmáért, Ujj Péternek és Filep Gyulának meg innen is köszönetemet küldöm, önzetlenségük nélkül nem lett volna kinyomtatott regényem!

¹⁴ A hegyből kibontott régi újhelyi várból Peti által készített fotó – ami a számítógépünk nyitóképe – segítette ennek megjelenését.

¹⁵ Írás közben megengedtem magamnak azt a játékot, hogy Finta Éva barátném alakját felhasználtam megjelenítéséhez, sok közös vonásuk alkalmassá tette őt a modellségre

volt a céloom a dehorizálás, de időnként ez is elengedhetetlenné vált, pontosabban a nagyokról is kiderült, hogy ők is emberek: Kossuth vagy Andrassy Gyula sorsát azért is volt érdekes nyomon követni. Ezzel azonban magam tettem tönkre a regényemet, annyira felduzzasztottam a szereplők számát, hogy már lehetetlen volt a sorsok nyomon követése. Beleestem a kezdők hibájába, hiába figyelmeztetett Kazinczy: *Tűzbe felét...* Utólag tudom, egyszerűbb lett volna egy helytörténeti olvasókönyvet összeállítani az újhelyi történelemről, de már késő: egyik szakom felülírta a másikat, s ennek a regény látta a kárát....De az írás örömét mégiscsak megkaptam, s nekem ez lett a fontosabb.

Mi vonzott engem Molnár Borbálához? Először az az igazságtalanság, ahogyan a férfiközpontú társadalomban a nőket kezelték!¹⁶ Később pedig az, hogy a jóvoltából történelmi személyekkel parolázhattam, földi halandó újhelyiekkel - vagy ahogyan ők mondták: újheli'ekkel - társalkodtam, végigkísérhettem kedvenc városom fejlődését, bejárhattam Erdély és Magyarország útjait, és megláthattam: 100 év alatt sok minden nem változott: az országút akkor is olyan rossz volt, amikor Molnár Borbála ment arra a delizsánsszal, mint amikor a nemzetőrök mentek a harcba. Sokat tanultam Molnár Borbálától, az újrakezdés bátorságában és a megelégedés örömeiben meg is erősített:

élek hát szívem tellyes nyúgalmában,
a' tsendes boldogság Paraditsomában.
A' meg-elégedés leg-főbb nyereségem,
melly gazdag bőséggé teszi szegénységem
MB levele Gvadányihoz

S azzal az ürüggyel, hogy róla írok, magamról is sok mindent elmesélhettem. Vallhattam a zene örömeiről, gyermekeimről, a természet szépségéről akkor, amikor a betegség évekre bezárt minket Sárospatakra.. Írhattam a szőlő és bor viszonyáról az újhelyiek életében, a középületekben való változásokról, a villany és vasút szerepéről, a dohánygyár által megváltoztatott női szerepekről, és így tovább. A képzelet áttörhetette mégis a falakat... Párkönyv lett ez a **Múzsákkal**, e közösséget nemcsak a címlapra feltett XVIII. századi szőlővirágos pecsét jelzi, hanem az ott élő emberek. Költőim maguk is részesévé váltak a históriának, ami révén egyféle városkönyv lett a regényből, ahogyan azt a velem készült riportban Jászter Betti is észrevette. Pedig csak Molnár Borbála történetét akartam elmesélni, hogy 250 év után életre kelthessem őt.

Ennek a könyvnek a megjelenését már megelőzte az olvasói visszhang, hiszen interneten elküldtem hűséges olvasóimnak, akik közül néhányan vették maguknak azt a fáradságot, hogy olvasmányélményükről írásban valljanak, nem is sejtve, hogy ezzel ők is bekerülnek személyes irodalmamba. Úgy kell nekik és köszönöm: minden szavuk aranyat ér!

II.

„Nyugtalan holtak unokája...”
(A titokzatos Bátyóka: dr. Szász Levente)

Furcsa rokonsági viszonyaink miatt testvérem volt és nagybátyám, 19 évnyi korkülönbségünk miatt sokáig bácsiztam. A sors ajándéka jóvoltából legfogékonyabb koromban néhány évet szoros

¹⁶ És ez azóta sem sokat változott! Bár azt nehezen tudom elképzelni, hogy Finta Éva barátnémat a férfiak le mernék vizsgáztatni úgy, mint ahogyan megtették azt Molnár Borbálával az újhelyi megyeháza dísztermében....

kötélékben tölthettünk, amikor nagy hatással volt rám: irodalmi érdeklődésem egyik megerősítője lett és közös grafomániánk jóvoltából haláláig tanácsadónk maradt. Már korábban írni akartam róla, a titokzatos Bátyókaról, de az írásból akkor gyógyító családtörténet lett.¹⁷ Most, hogy születésének 90. évfordulója közeledik, régi adósságomat megpróbálom törleszteni, hiszen személyes irodalmamban mindenképpen nagy szerepe van emberként és költőként egyaránt.

A 48 éves Németh Eszter és a 23 éves Szász Gusztáv gyermekeként Debrecenben született 1926. március 25-én, Gyümölcsoltó Boldogasszony napján. Édesanyjának korábbi házasságából volt már egy lánya, Laczák Lenke, aki öccse születésekor 8 éves. A család egy bő évtizedet töltött együtt Debrecenben, Vésztőn és Abonyban, de a nyár Szamoskérére volt az apai nagyszülők jóvoltából: emlékeibe mélyen beleivódtak „a porfelhős falu és az ottani füzesek” Ezeket az emlékeket két verse őrzi, az **Emlékezés gyermeki tájra** és az **Örök dal** című, amelyeket Bán Béláról¹⁸ írott részben olvashatja el az érdeklődő. Abonyból naponta Ceglédre biciklizett gimnazistaként, tabló helyett készült csoportképen vidám arca nem sejtí meg, hogy az idilli életnek vége, szülei elválnak.

Édesanyjával visszaköltözött Debrecenbe, majd a pécsi katonai reáliskolába került. A szegénység döntötte el a pályaválasztását, mert ez az iskola ingyenes volt. Szépen feszített kadét egyenruhájában, törrel az oldalán, de Ottliktól tudjuk, hogy a katonaiskolákban az élet kemény volt: kiképzés közben nemcsak az ölésre készítették fel a növendékeket, egyéniségük megtörésére is törekedtek. Bizonyára nehéz napokat élhetett át Levente is finom lelkével, amibe értéként - magyar szakos édesapja és olvasott édesanyja jóvoltából - az irodalom ültetődött be.

A háborút csodával határos módon megúszta. Katonakönyve szerint 1944-ben repülőskiképzést kapott, majd a háború végén átkerült az új hadsereg állományára Pápára, ahol szakaszpáncsnokként igazolták.¹⁹ Ekkori minősítése szerint:

Demokratikus gondolkodású, alárendeltjeiről gondoskodó,
kiképzett katona. Igen jó kiképző századparancsnok. Össz-
egyéniségénél fogva „igen jó tiszt”.

Előléptetésére is javaslatot tett a kiolvashatatlan nevű átvilágító tiszt, de a katonai igazolások lassúsága miatt az már nem realizálódott, mert közben:

Szász Levente hadapród (20 éves, 169 cm magas, ovál arcú,
barna hajú és szemű) 1946. VIII. 11-én Veszprémvársányban
leszerelt.

20 évesen aztán nagy bátorsággal saját kezébe vette az életét: Szegeden leérettségizett a Baross Gábor Gimnáziumban, és beiratkozott magyar szakra a tudományegyetemre. Itt találkozott össze hallgatótársával, a nyelvszakos Csada Vilmával, akinek emlékei szerint örökké éhes volt, lyukas cipőben járt, de boldog volt, mert könyvek között élhetett, és addig rejtegetett irodalmi ambícióit is kiélhette. Debreceni hagyatékában találtam rá Fodor József levelére:

¹⁷ Családtörténetemben, az **Anyakönyv, avagy a titokzatos család** (Martinákné Kiskönyvtára 4. 2007) címűben izgalmas volt a múlt felfedezése, jó néhány csontvázat sikerült kiborítanom a szekrényből, de letehettem terheimet.....

¹⁸ 1964-ben édesapánk hagyatékában 6 versére találtam rá, ezekből azonban életében egyetlen sem jelent meg nyomtatásban.

¹⁹ Édesapánk ekkor Mátészalkán a polgári iskola igazgatója volt, mint segédtanítót igazoltatta legnagyobb fiát, de nem lett rá szüksége, mert a katonai átvilágítás is rendben találta.

Kedves Barátom!

Nagy meghatottsággal olvastam levelét, és teljesen megértem. Egy kezdő költőnek ma nagyon nehéz, lapok alig vannak, és a meglévőnek is alig van oldalterjedelme. A mellékelt verseket tehetséges ember munkájának találom, Kevés kis Ady-hatás van bennük, de azt le fogja vetkőzni idővel, és más költők olvasásával. Ismeretlen, tehetséges költőnek tartom, s ezt lássa elegendő biztatásnak arra, hogy ne csüggedjen. A küldött versekből nem tarthatok itt semmit egyelőre, mert a lap parányi tartalma miatt rengeteg kiszedett vers hever itt közlésre várva. Olvassa klasszikus költőinket és irogasson, küldjön még verseket, remélem, ha majd lesz egy kicsit több helyzetünk, és akkor közölni fogjuk. Addig is csak dolgozzon kitartással, és bízson a jövőben.

Szívélyesen üdvözlö:

Fodor József

Az *Új Idők*²⁰ cégjelzéses papírján történő visszautasítás nem volt sértő, tanulni kezdett, felfedezte magának a költőelődöket, köztük Radnótit, hogy aztán ne is tudjon tőle soha megszabadulni. Fennmaradt verseinek egyike ezt mutatja:

Radnóti Miklós emlékére

Tíz éve fojtja torkomat
az emlék és ég a szégyen bennem
tíz éve! - mondom makacsul,
nem vigasztal a semmi engem,
s fölsikolt az éjszaka,
tolongó, dúlt emlékeimben.

Kiáltja, hogy róla beszéljek,
ki a mártírok útját járva
a tíz év előtti éjszakán
eleven sebben, őszi sárban
menetelt az örök között
erőszakos, szörnyű halálba.

Verseit őrzi szíve fölött,
s készülődik a végső percre,

„Tarkólövés” - írja a tiszta lapra,
és sárbahullik megtört teste.
„Ez még mozog!” - kiált egy hang,
s vad kezek kapnak fegyverükre.

Ordas gyilkosok hadonásznak,
markukban fürge halál szorong,
s a Költőt ki védi-óvja,

²⁰ Családi emlék ez az újság: Levente ezen nőtt fel, az itt megjelenő versek nyitották ki a szemét az irodalomra, hogy aztán a bekötött példányokkal később engem pócoljanak fel, hogy elérjem az asztalt. Mire aztán olvasóvá értem, nálam az *Új Idők* irodalmi értékét már a Kortárs, az *Új Írás* lekörözte...

míg mindent durván összeront
 az erőszak véres keze?
 (Tíz éves a szívben e gond!)

E képtelen „rend“ zűrzavarában
 elhulltak sorra a költők!

Mondjam a drága József Attilát,
 soroljak egész emberöltőt?
 Írjam a versbe Garcia Lorcát,
 s kiáltsam szegény Sárközi Györgyöt?

Kiáltom én: Radnóti Miklós!
 Nem feledünk már soha téged,
 halottan is itt élsz szívünkben,
 nem volt hiába értünk élned!
 Az árva nép, kit úgy szerettél,
 örökkön őrzi nagy emléked.

De - engem - az is sírodhoz úz,
 mert fáj, hogy érted mit sem tettem.
 Ó porbarontott drága Költőm!
 Bár lettem volna a menetben
 azon a komor őszi éjszakán,
 hogy drága életed megmenthessem:

a gyáva gyilkos fegyverének
 szegezve bátor, ifjú mellem!

De az egyik szerelmet kioltotta a másik: amikor Csada Vilmárról kiderült osztályidegen volta, eltávolították az egyetemről, és Levente is vele tartott: összeházasodtak, hogy önálló életüket megkezdhessék. De ez nem ment egyszerűen: először csak a szerencsi járásbírószágon talált magának nagy nehezen aljegyzői állást, ahonnan Battonyára helyezték, miközben „ügybuzgó munkájáért“ köszönetet mondtak neki. 1951 januárjában aztán Szarvason egyesülhetett a család, mert ekkorra már Anna lányuk is megszületett. Itt járásbírószági segédfogalmazó lett, és levelező tagozaton megkezdte jogi tanulmányait,²¹ hogy hivatali előmenetelét biztosítsa. 1955. június 15-én azonban elbocsátották.²² Ekkori lelkiállapotát egy levele és egy verse is megőrizte: munkanélküliként nem találta a helyét, a dolgozó Csada-családból karácsonykor hazamenekült Szarvasra, ott szégyen volt versírással mulatni az időt. Édesapjának azonban elküldte az új termést, azzal a megjegyzéssel, hogy ez már szerinte is megüti a mértéket. Ebből a versből nemcsak a kor, költői ars poétikája is kiolvasható:

Címe - sajnos - még nincs....

A csönd tenyerén meglapultam, forgolódtam méltatlan szerelmekben,
 dallamok ívén imbolyogtam, s dalom festett árnyaknak énekeltem,

²¹ Amit az események alakulása miatt csak 1966-ban – már nyíregyházi könyvtárosként – fejezett be.

²² A racionalizálás sok embert megfosztott ekkor az állásától, Levente esetében feltehetően apósa múltja is hozzájárult ahhoz, hogy az éppen csak elkezdődött közös életüket újabb próbatétel elé állítsa.

ó, elszállt évek, mocskoló magány! Nem lehet soha elfelednem:

Elmúló árnyak árnyéka voltam, üres percekkel játszadoztam,
zárt levegőből formáltam várat, s hittem, hogy békén élhetek abban,
én tűrtém, hittem, hallgattam, halogattam, ezer és száz alakban.

Becsukott zsebkés voltam, pengém elrejtve rozsdásodott a tokban,
suhogó lombban megbúvó csöpp levél, mely a viharban meg sem moccan,
fészke magányán megbúvó madár, az is, ó, mind én voltam.

Csak igent mondtam, nem tagadtam, s behúnytam két szemem,
a lét pereméről füleltem égibb hangokra, figyelmesen,
ó, mégis mennyi szenny és mocsok tapad most kezemen!?

Aki a gyilkost győzni hagyta és a testvérre szegzett fegyveren
csak a fény csillogó játékát csodálta, és nem a gyötrelém
halálos eszközét, én voltam az, én, én! - Ki bocsát meg nekem?

Ha volt is fényem, oly ritkán villant, mint fölcsapó hal olykor a habban,
„feledős” kis dalomat fújtam, - töprengőn, ám még mozdulatlan,
Csak a szívemben tolongott a kín, az égető és elmondhatatlan.

Ó, mondhatatlan kín, öltözz szavakba! Megbújva félni: emésztő szégyen!
kinek van lába, álljon meg lábán, s ne hajbókoljon, mint ág a szélben!
Én magyar vagyok, férfi és költő! Nem csúszkálhatok örökké térden!

Jelölt helyemre növessz fel idő, mint nyárfáimat a Szamos - parton,
s kinek mindig a daloló szavak illó szeszélye volt a tervem, s gondom,
csöndem szétomló, szívós szövetét tisztult szavakkal szertesztét rontom.

Lobbanj föl parázs, szívem parazsa, nem takarhatja fényem hamu!
Úgy kell ítélnem és írván szólnom, hogy legyek én is „igazra tanú”,
győzni is bátor, konok csatázó, az emberségért tündöklő szavú

- Ma még fogvatart buktató magány, nyúljatok értem testvéri kezek!
Szívem nehéz, mint a téli éjen havat dajkáló vastag fellegek.
Ó, hűség, törd szét némaságomat! Népem szerelme, oldd meg nyelvemet!

1955. nov. 18-dec.11.

Eleinte a helybeli Talajjavító Vállalatnál és a Háziipari Szövetkezetben vállalt adminisztrátori munkát, de amikor a beígért könyvtárosi állást nem kapta meg, Nyírbátorba jött: az városi könyvtárban szerzett neki állás édesapánk, aki ekkor már az itteni óvónőképző igazgatója volt. Eleinte a környező községekbe kellett kijárnia tanácsadói, helyettesítői feladatokkal, később bekerült Bátorba.

Ekkor vált számomra hús-vér emberré: Levente bácsiból Bátyókévé. Lenyűgözött irodalmi műveltségével, amit persze megcsapoltam egy-egy dolgozat erejéig. Könyvtárosként segítette

olvasmányaim kiválasztását, neki köszönhetem, hogy egyféle szint alá az óta sem csúsztam. Lehet, hogy ekkoriban dúdolt, énekelt dalai „feledősök” voltak, de engem megtanított velük a *dal szerelmére*, hiszen édesapánk hegedűje ekkoriban már ritkán szólalt meg. Innen is folytatta jogi tanulmányait, és már felfedezte magának a finneket is, de a vizsgák miatt az még háttérbe szorult. Megismertetett barátaival, Ratkó Józseffel, Mózsi Ferencsel, a nyírbátori könyvtárosokkal, ez utóbbiakat meg is örököltem tőle: a könyvtárban én is otthonosan forgolódtam, és tanári diplomám kézhezvételéig egy-egy nyári munkára is lehetőséget kaptam. Jobb volt, mint ebadót szedni a tanácson...

Öt évig maradt Bátorban, és havonta csak egyszer láthatta az időközben Éva lányával kibővült családját, közben 1958-ban Nyíregyházára helyezték a megyei könyvtárba, ahova egy ideig Bátorból ingázott. Felesége Szarvason kedve szerinti munkára talált, laboráns lett az ÖRKI-nél, de a különélés gondjai közben megbetegedett. Levente szanatóriumba küldött verse ennek emlékét őrizte meg:

Levél helyett

- feleségemnek küldöm a szanatóriumba -

Enyhe - komolyra fakultak a fények az alkonyi égen
és melegebb ragyogásuk aranyja belengi szobámat.
Fürdik a fényben a tél hidegétől most szabaduló
esteli táj, s lombtalan ágaival jelzi, hogy itt a tavasz.
Ámde a fény tovaszáll, növekednek az estben az árnyak,
csittul a lárma, s a hallgatag tájak öléből
- roppant szőnyegként, kisimulva az éjszaka lépte elébe -
nesztelen és szaporán a sötétség szirmai hullanak
és puha szirmaival betakarja a földet a bontakozó éj.
Alszik a város a csönd tenyerébe', csak én vagyok ébren,
mint a parázs, mely fojtogató hamuréteg alatt él,
csöpp melegét a halála előtt még szétpazarolván
tűzszíve szép sugarával is űzve a téli didergést,
- így vagyok én is és így maradok már, mind igazabban:
tűz vagyok, s tűz leszek én, imigyen töltvén be a sorsom
és hitem melegét a halálom után is az énekem őrzi.
- (Hallod, ó hallod-e Kedves, a hangom a hangtalan éjben?)
Perlekedek konokul és makacsul a magánnyal.
Súlyos, ó, súlyos az éj, de nekünk úgy kell a reménység!
Nézzed az éjt, a jövőt okosan gyönyörű szemekkel,
s tudd: ha a fények az éji sötétbe' most mind kialudtak,
fellegek árnya mögül kivirít mosolyogva a hajnal,
s mint hogy az éj, ez az éj, a magány sem tarthat örökké!

1960-ban újra egyesülhetett a család Nyíregyházán: a Sóstón kapott, eredetileg nyaralónak épült ház nem volt ugyan ideális lakás, és naponta 2 órát vett igénybe a városba való ki-és beutazás, de ígérték, hogy lesz majd jobb is. Én azonban nagyon szerettem azt a helyet: a sok könyv az én okos Bátyókámat jelentette, akire felnéztem. Elégedettek voltak munkájával itt is, Szilágyi Szabolcs visszaemlékezéseiben olvashattam erről,²³ finn-mániáját azonban nem igen értették, és a beígért lakás sem volt a láthatáron. Levente előremenekült: olyan várost keresett új állomáshelyként, ahol lakást és emberi munkakört biztosítanak számára. Ez a hely lett Pécs,

²³

Ld. a Szilágyi Szabolcsról írott részben!

ahova eleinte Szigetvárról ingázott, mert az első időben az ott élő nővére fogadta be családosztól...

Mielőtt 1964-ben Pécsre mentek, volt egy közös testvéri túránk a Zemplénben: búcsú kedves hegyeitől. Felejthetetlen élmény volt, hiszen a négy testvér utoljára együtt tölthetett néhány napot. Már egyetemista voltam, amikor első könyvét **Északi csillagok alatt** címmel a fővárosi Szabó Ervin Könyvtár megjelentette. Ez a finn irodalom ajánló bibliográfiája volt, dicsekedtem is vele természetesen... Először szembesültem én is a finn irodalom gazdagságával, s mivel a leírások mellett az írók-költők arcképeit és Kalevala illusztrációkat is közölt, amiket később tanítás közben hasznosíthattam. Dedikálásában költői önmetaforáját a Kalevalából választotta:

Száját íme illetgeti,
 Hangját hozzáegyveti,
 Maga kezdi el a dúdot
 A gyatra ím dalra gyújtott
 Hangjával, a haragossal,
 Torkával, a darabossal...
 Kalevala, 42. ének

Ezt persze saját verseiben is megfogalmazta már huszonévesen, de ekkor érzett rá arra a feladatra, ami kitöltötte az életét haláláig... A finn bibliográfiát követte másik könyve: **Jelet rakj az útra végig** címmel írott finn irodalomtörténete, ami egy ideig egyedülálló lett a magyar könyvvilágban, hiszen 1936 óta nem jelent meg ilyen itthoni szerző tollából, utána is csak egy finn könyv fordítása került forgalomba. Beszédes című irodalomtörténete jelzi, rátalált arra az útra, amire vágyott, de amiben a versírás már nem fért bele. Gyermekkorai imakönyvében azonban találtam a következő gépelt cédulát:

AZ ÉLET, A SZÜRKE ÉLET FELRAGYOGTATÁSÁHOZ KELL A
 LEGTÖBB ERŐ, S AKIBŐL EZ HIÁNYZIK, AZ CSAK KAPKOD,
 LÖTYÖG, MIT TUDOM ÉN, ÁLLAMTITKÁR LESZ, OPERÁBA
 JÁR.

Ismerem az ilyen cédulák titkát, időnként ilyenekkel figyelmeztettem magam én is, ahogyan Battyóka. Ezzel talán felmentést is adott ezzel magának, hogy irodalmi terveit nem váltotta valóra. De már nem volt hiányérzete, mert a finnek és Pécs mindent megadtak számára.

Pécsett igazi egyszemélyes finn központtá nőtte ki magát, a hagyatékában²⁴ Illyés Gyulától, Petrőczy Évától, Ratkó Józseftől, Rákos Sándortól, Csorba Győzőtől, Szopori Nagy Lajostól, Bárdosi Németh Jánostól kapott leveleit olvasva megismerkedhettem ottani köreivel. Egyik alapítója lett a pécsi Finn-Magyar Baráti Társaságnak, írt, fordított, tanított, a Baranya-megyei tanács hivatalos tolmácsaként működött, miközben mindvégig a könyvtárban csoportvezetőként dolgozott. Pécs testvérvárosának, a lahti színháznak lefordította Illyés Gyula Dániel az övéi között című művét, amit a társulat Helsinkiben is nagy sikerrel mutatott be a magyar rendező betanításában, akinek Levente volt a tolmácsa. A '70-es évektől a turkui nyári egyetemen tanított, s bebarangolta Finnországot: K(edves) N(énémnek) becézett Škodájával a Sarkkörön túlig jutott. S közben fordított, melyek közül **Mika Waltari: Az ország titka**²⁵ címűt ki is adta az Európa Kiadó. Halála után jelent meg ugyanitt egy másik fordítása Mika Waltaritól,

²⁴ Szellemi hagyatékát: kéziratait, magnótekerceit, könyvet a debreceni református kollégium kéziratára őrzi

²⁵ Mika Waltari: Az ország titka – (Európa Kiadó, 1984)

de arról nem tudok semmit, személyesen nem találkoztam vele. 1984-ben - a Kalevala évében - nemcsak Finnországban, itthon is felfedezték: sok-sok előadást tartott, köztük Miskolcon és Sátoraljaújhelyben: a tanítványaimnak rendkívüli magyar órán úgy beszélt a finnek eposzáról, hogy szájatva hallgatták. Ebben az évben a Finn Irodalmi Társaság levelező tagjai közé választotta, és elismerésként Kalevala emlékéremmel tüntette ki.

Személyes találkozások és levelek útján tudtunk egymásról, könyveket is küldött olvasni, mert nagyon tetszett neki - Moberg: A kivándorlók című tetralógiájára így találtunk rá, ami nekünk is kedvencükké vált. Könyvtárának darabjaiból is érkezett időnként egy-egy csomagnyi, hiszen látta, nálunk is megbecsült helye lesz azoknak. Somlyó György kötetében rátaláltam ceruzával írott kései üzenetére: *azé vagyok aki szeret...* Ebben is közösek vagyunk!²⁶ Jancsival nemcsak rokoni, szellemi kapcsolatot ápolt, és gyermekeim sorsa is érdekelte. 1985-ben találkoztunk vele utoljára, amikor a Nővéremmel - és kibővült családdunkkal - egy dunántúli körutazáson vettünk részt, melynek fénypontja Pécs és a Levente által eltervezett ormánsági kirándulás volt. Megosztotta velünk minden titkát: tudását, kedves egyéniségét, lelkét, ami a kirándulás ösvényein akkor is dalra fakasztotta, és élvezhettük kibővült családját: Anna és Évi gyermekeit, négy unokáját, akiket igazi nagypapaként pásztorolt...

Betegsége ez után jelentkezett, a leveleket a levelezőlapok és az aggodás váltotta fel. Ekkoriban készült vele Plum Erzsébet interjúja, az egyetlen ilyen az életében, ami nemcsak jellegzetes szófordulatait, de egyéniségét is megőrizte, noha a betegség is már rajta hagyta a nyomait. Veseproblémái miatt elindította nyugdíjazását, de a 40 éves jubileumi jutalmat²⁷ már nem vehette át személyesen: veséjén áttétes rákos daganatot találtak, amit nem mondtak meg neki. Reménykedve lábadozott, de egyre gyengült: jobb fele és a bal keze lebénult - ám Anna lánya kézírásával még ekkor is jöttek Sárospatakra az üzenetek:

Csókollak benneteket, szeressétek egymást meg
Rákóczit!²⁸

Aztán már nem segítettek rajta a morfiomos gyógyszerek sem: a csernobili robbanásakor, 1986. május 1-jén megkapta a legnagyobb szabadság lehetőségét. Kedvenc Radnóti versei közt találtam akkor vigaszra: *oly időtlen vagy te, mint a csillagok*²⁹ A temetés napján a **Dunántúli Napló**ban egy kis glossza felidézte emlékét, városa hálás volt neki.... Én pedig legkedvesebb Szász Levente versemmel zárom mindezt, hiszen helyettem, nekem is írta azt és bizonyítja életének igaz voltát:

Nyugtalan holtak unokája

Őseim fekszenek halottan,
por szívükből szilfák nőnek,
nyughatatlan holtjai ők
a szamoskéri temetőnek.

Szemük fényére homály hullott,
halálba békült szenvedésük,
- ringasd őket mostmár, Szamos,

²⁶ 16 évesen írott egyetlen versem: *Szerettek? – kérdezte a gyermek Mozart / és ujja alatt sok merész dal kélt, / Szerettek? – kérdezem én is, / mert így érthető az én zeném...*

²⁷ Ami 6710 forintot jelentett...

²⁸ A nyolcadikos Peti fiam Rákócziról készített társasjátékára reagált ezzel....

²⁹ Radnóti Mikós:

s dalokkal zsongd be pihenésük,

mert a némaság fiai ők,
füvek és fák nyelvén üzennek,
s kérdik: „Őrzöd-e emlékünkhöz
késő utód? - Szólj, üzend meg!”

Üzenem hát, hogy hű maradtam
emléketekhez, halott ősök,
s van bennem erő, lélekben, testben
hogyan legyek majd - mint ti - hősök!

És nem felejtök, s nem halok meg,
emlékező fia a tájnak,
- nyugtalan holtak unokája-,
kiben tűnt kínok visszafájnak.

Egy regényfordítás, egy kis finn irodalomtörténet, és egy ajánló bibliográfia került a nyilvánosság elé életében. Halála után verseiből kettőt jelentetett meg Bán Béla Szamoskéről szóló könyvében, hiszen Levente volt az egyetlen, aki ennek a szatmári kis falunak nevét irodalmi alkotásban rögzítette. Igaz, egész életében „a lét peremén” találta magát, de onnan is meghallotta az „égi hangokat”: cselekedetei révén felnőtt a Szamos-parti nyárfákhoz. Sajnos, korán ment el, nem tudta meg, hogy dédunokái jóvoltából a család olasz hajtásokkal bővült, de fiúunokái a külsejét, írásai pedig szellemét megőrizték.

III.

**„Szelíd Szamoskér, nyakas Debrecen!
Segíts, ó segíts meg talpra állnom....”³⁰**

(Bán Béla 80. születésnapjára)

Gyermekkorom kedves emléke a hajnali ébredés: a rádió zöld szeme pislákol, édesapám a Falurádiót hallgatta. Akkoriban már több évtizede elszakad a falusi élettől, tanárként, igazgatóként szellemi munkát végzett, de ez a műsor fogva tartotta. Meg az egyik riporter is : falumbéli! - büszkélkedett velem, hiszen kevesen tudtak tanulással kiemelkedni a szamoskéri szegénységből, számon tartotta őket. Aztán teltek az évek, magam is nyugdíjas lettem, amikor egyszer megcsörrent a telefon és Bán Béla, a Falurádió hajdani riportere jelentkezett. Szamoskéről készülő könyvéhez kért a családukról adatokat, aztán megmaradt internetes barátom. Bár személyesen eddig nem találkoztunk, de tudunk egymásról: az e-mailek és írásaink összekapcsolnak bennünket. Jancsi betegsége miatt már régen be voltunk zárva Sárospatakra, minden szál, ami a nagyvilághoz kötött, fontos lett számunkra. Most, amikor fennállásának 80. évfordulója elérkezett, én is beállok az őt köszöntők népes táborába.

Levente bátyám verssorait a párhuzam miatt választotta ki önmaga számára, hiszen id. Bán János és Kristin Olga gyermekeként 1934. május 12-én látta meg a napvilágot (vagy a pislogó mécses) Szamoskéren, ahonnan Debrecenbe került - az ő életének is meghatározó színterévé

³⁰

Szász Levente: Emlékezés gyermeki tájra (Bán Béla: Szamoskéri harangszó, Pomáz, 2010.) 138.

vált ez a két helység. Az ősi Bán - házba, a Felső utca 6. portájára érkezett 80 éve, ahol testvéreivel: ifj. Jánossal, Gézával, Józseffel együtt nőtt fel. Bár nem ő volt a legfiatalabb, ma már egyedül őrzi a családi tűzhely melegét: József 13 évesen, a többiek felnőtt korukban hagyták el földi pályájukat. Családi körtelefonok segítségével 2009-ben végig vitte a testvérek és utódaik sorsát, írásai mozaikjából pedig fény derült szülei életére is. Mindezekből összeállítható leegyszerűsített családfája:

Bán Péter (XVIII. század) a toronyépítő

Ferenc 1792-1854 Bíró Zsuzsanna	János 1797-1829 Tóth Sára	Benjámín 1799-1868	Sára Tárosi András
Péter Tóth Sára	„pamóka” József	„kullár” József	
József Varga Erzsébet „betyár” József	Gyula	Emília	Rozália
	Lajos	János 1884-1977 Kristin Olga 1911-1987	Emília Teréz István
	ifj. János	Béla (1934) Mojzes Vera 1938-1985	Géza József
	Béla	Beáta	

Saját családtörténetét szemérmesen így foglalta össze:

Leghamarabb megvált a szülői háztól, már 11 évesen a debreceni Nagykollégium fogadta be. Papnak szánták, de másfelé haladt az útja: Budapesten az ELTÉ-n tanult s újságíró diplomát szerzett. Megnősült, felesége Mojzes Vera szüleivel a Felvidékről települt át a háború után. Két gyermeket neveltek fel. Bő három évtizedet töltött el a Falurádió szolgálatában, majd - már nyugdíjasként - következett munkahelyként egy kis kocsmá Óbudán, családi vállalkozásban. Közben elgondozta, majd eltemette rákos beteg feleségét, aki 48 évet élt. Ma Pomázon lakik agrármérnök lányával. Fia, dr. Bán Béla Szegeden végezte el a jogi egyetemet, Budapest óbudai kerületében önálló ügyvéd. Bán Bea köztisztviselő a Mezőgazdasági Szakszolgálat nevű cégnél, egyedülként az országban a tenyésztésbe fogott lovak eredetvizsgálatát végzi. Ez az én családom, s azért fogalmaztam ezt is egyes szám

harmadik személyben, hogy megmaradjon az írás egysége.³¹
(Öninterjú, 2008. szeptember)

De térjünk vissza a kezdetekre! Barátja és kollégája, Szilágyi Szabolcs lírai visszaemlékezésében jól látta: Béla születésekor XIX. századi viszonyok közé érkezett, hiszen világvégi szülőfalujában megállt az idő:

A Szatmár megyei Szamoskéren gazdálkodó édesapja a maga kis 4 holdján paraszti munkát végzett, mint apái tették az azt megelőző században. Kézzel vetett és aratott, két kis tehén - nel szántott, még ruhái között is több maga készítette vászon holmi volt. Ebből a közegből próbált kitörni a fiú, amikor szülei felsőbb iskolába segítették. Az ország egyik leghíresebb középiskolájába, a Debreceni Református Gimnáziumban próbálta meg a tudásban jóval előtte állókat kergetni. Sikerült leérettségiznie, majd a frissen induló újságíró szakra felvették az Eötvös Lóránt Tudományegyetem Bölcsész karára. Ezzel eltérítették szándékától (néprajz), s édesanyja akaratától is, aki azért áldozott tanítatására, hogy pap legyen belőle.³²

Hogy milyen nehézségek közepette végezte tanulmányait, arról írásaiban csak egy-két szó esik, nem panaszkodott. Elszántan járta végig kiválasztott útját, nem tudta elhatározásától semmi sem eltéríteni. Szilágyi Szabolcs így összegezte ezeket az éveket:

Újságíró lett a Magyar Rádióban, hamarosan a Falurádió szerkesztője. Soha nem próbálkozott szépirodalommal. Mindent megírtak már, gondolta, és olvasta is, amit megírtak. Néha csóválta a fejét, hogy ezt vagy azt a szülőföldjén és Móricz nyelvén másként írtak, mondták, de soha nem próbálta meg maga leírni (Hej ha Krúdyval kortársak lehettek volna!)³³

Újságírói tevékenységéről nem sokat tudok, hiába vallattam az internetet, a rádiós múlt mára eltűnt. De minden bizonnyal sok feszültséggel járhatott számára ez, hiszen apja és rokonai másról regéltek az egyre ritkuló találkozásokon, mint azok a direktívák, aminek szellemében végeznie kellett a munkáját. Hogy ezekből nem alakult ki lelkében semmilyen konfliktus, munkamániájának köszönhető:

....hajszoltam magam. Nemcsak a pénz miatt, (az is számított), hiúságom miatt is. Mindenáron, mindenkinek meg akartam felelni. Jó ideig egyedül szerkesztettem a reggeli műsort, ami együtt járt az- zal, hogy a másnap elhangzó adást délután fél ötkor vettük fel. Ez azt jelentette, hogy hatnál hamarabb ritkán értem haza. Előre akkor dolgoztam, ha vidékre kellett mennem, olykor sokszor az éj - fél talált otthon. Ha több napra mentem vidékre, a hétvégét kellett feláldoznom. Ráadásul ez időben sokat TV-ztem. Ilyenkor pedig nem

³¹ Bán Béla: Szamoskéri harangok (Pomáz, 2010.) 28.

³² Szilágyi Szabolcs: Bemutatom Bán Bélát ([http: Szabolcsból elszármazottak honlapja](http://Szabolcsbol.elszarmazottak.honlapja))

³³ Szilágyi Szabolcs i.m.

én szabtam meg a kiküldetést, hanem a nagy stáb, a rendezővel az élen. Nem tudtam erről lemondani, ez nemcsak pénzt hozott, népszerűséget is. Ez alapján figyeltek fel rám lapok, akik cikkeket kértek tőlem, amihez az alapanyagért szintén vidékre kellett mennem, s jutottam be jegyzetmondóként az egyetlen Magyar Televízió esti Híradójába.³⁴

Ezt a feszített tempót nehezen viselte el a család, és a munkahelyen sem szerették emiatt:

Állandóan támadtak féltékeny munkatársaim, különösen egyik nagynevű kollégám nem tudta elviselni, hogy megelőztem őt az előmenetelben. Túl sokat vállaltam, ismét állandóan utaztam, mint kezdő koromban, volt hét, amikor az ország két végében aludtam egy-egy éjszakát. Úgy éreztem, kezdem elveszíteni a kapcsolatot azokkal, akiknek és akikről beszélek a Rádióban, s ezt csak rendszeres jelenléttel tudom pótolni. S vállaltam állandó mellék munkát, kellett a bevétel...³⁵

Amikor felesége meghalt, egy darabig megpróbálták folytatni az életet a régi módon, de a család új felállást követelt:

Eltelt majd' negyven év, s önként ment idő előtt nyugdíjba (Talán mert küldték volna a 90-es évek elején) Beállt a családi vállalkozásba fiának segíteni. Prózaian: kocsmáros lett. Ideje sem volt írnia, legfeljebb olvasni író-újságíró vendégeinek könyveit.³⁶

De kocsmárosnak sem volt mindennapi, ott sem tagadta meg újságíró-önmagát, bár a család érdeke ismeretlen terepre vezényelte. A feleségtől megörökölt trafikból lett a Kis Dréher, a rossznyelvek szerint azért, mert kiderült, a betérők többsége nem cigiért járt be, hanem a pult alól felszolgált kisfröccs vonzotta.³⁷ A népek országútján fekvő Óbudán a történelem tanúsága - és Seregélyesi János szerint³⁸ - mindig volt valamilyen italozó a mai főtéren, de a városrész hangulati örökségét a legegyszerűbb és legkisebb söröző, a *Bán-kocsmá* őrizte meg. 15 évig ott állt annak pultjánál, töltötte a felesekét és csapolta a söröket, készítette a melegszendvicseket, pogácsákat, gondoskodott az utánpótlásról, szervezte a közös főzéseket, kitalálta a Dréher-sörbérletet, és a kocsmai könyvtárat, melynek darabjait aztán ellopták a vendégek. Mi volt a titka? A személyesség, a hely meghittsége, az itteniekkel kialakított érzelmi kapcsolat - a kitartó törzsközönség ezt díjazta. A *botcsinálta kocsmáros* jól érezte magát új szerepében, s képzeletben új lehetőségek után kutatott: már látta magát vendéglősként, vagy egy sörözőlánc élén, melyet Don Corleoneként irányíthat... Mindez álom maradt számára, a kocsmá viszont virágzott: a sok munka meghozta gyümölcsét, népszerű és felkapott helye lett Óbudának. A 15 évfordulót köszöntő kocsmáújságban³⁹ - mert az is volt nekik - nem a sok hírneves vendége volt büszke, hanem a törzsvendégekre:

³⁴ Szabálytalan életrajz: Bea megérkezik 155.

³⁵ Szabálytalan életrajz : Boldogtalan évek 173.

³⁶ Szilágy Szabolcs i.m.

³⁷ Móricka, 1997. nov. 27.

³⁸ Béla újság, 2005. április 30. - 6.

³⁹ Béla újság – a Kis Dréher söröző kulturális hivatalos lapja (Főszerkesztő Megyesi Gusztáv, fotók Bán Bea, kiadó: dr. Bán Béla) megjelent alkalmanként – irigylésre méltó kivitelezésben, különleges papíron

Állok a könyöklőnél, egy régi barátommal. Nyílik az ajtó, s benéz Kupa Mihály. - Csak keresek valakit - s már megy is tovább. - Járnak ide más hírességek?- kérdezi barátom. Persze- vágom rá azonnal, majd sorolom, ki mindenki volt itt. Nemeskürty tanár úr és Gombár Csaba, Végh Antal és Petri György. Csurka, meg Szócs Géza Erdélyből. Mészöly, Puskás meg Szepesi. A vívó világbajnokokat nevelő Szócs Berci olimpiai bajnok feleségével és világbajnok lányával. Aztán a politikusok: Kónya Imre meg Hack Péter, Kósáné Kovács Magda meg Ungár Klára. A színész Cserna Antal és az énekes Koós János. És jaj, ki ne hagyjam: Havas tanár úr. - Büszke lehetsz - mondja barátom a felsorolás után. Bólintok, s csak később gondolom végig: nem, nem erre vagyok büszke. Hanem arra, hogy a kezdetek óta idejár Csíkhelyi (az első fizető vendég), Zai, Tunya, Kutró, Szentmiki meg Janó, Megyesi és Seregélyesi, bocs, hogy Maxot, Mamaszt, Csekót, meg a többiekét helyhiány miatt nem említtem. Mert kocsmába járni az egy dolog. De járni és 15 éven át járni, az más dolog.
Ezt köszönöm: Béla bácsi⁴⁰

Ha számba akarjuk venni a nyugdíjas éveket, forduljunk ismét a baráthoz:

Hetven évesen ment tényleges nyugdíjba. S jöttek az éjszakai rémálmok: a teljes feledésbe merülő szülőfalu, az ott élt emberek, a lebomlott vagy kicserélt házak, mindaz, ami gyermekkorát boldoggá tette. Nekilátott. Leírta, kik voltak az utca, a falu lakói. Vékony füzet **Szamoskér anno...** címmel. Saját vallomása szerint „igénytelen és pontatlan”. Mégis elküldte néhány érdeklődőnek falujába, „Még, még, még! Pontosíts, bővíts, juss el a máig” - Ezt kérték tőle. Hosszú kutatás után 1911-ben megjelent a vaskos kötet. Magánkiadásban, 20 példányban.⁴¹

Hiába kapcsolta ki magából „kocsmázás közben” az újságíró, az a vérében volt, és amikor újból előhívta, tökéletesen működött. Egész életét jellemző szorgalmas kitartással hívogatta a falubelieket, azok leszármazottjait, kíváncsi volt mindenki élettörténetére, hiszen ez a poros kis falu számára és interjú alanyainak egyformán a gyökereket jelentette, melynek tudatosulásához Béla segítette hozzá a kérieket. A sorstársakkal kialakított érzelmi kapcsolat megnyitotta az emlékek elzárt gátját, a falubeliek vagy az onnan elszármazók hálásak voltak az őket telefonon vagy személyesen megkereső újságírónak, csak néhányan tagadták meg a beszélgetést valamilyen hibás beidegződés miatt. A többség örült jelentkezésének, önfeledten mesélték történetüket, felidéztek a falubeli viszonyokat, összevetették emlékeiket, amitől a múlt megszépült, egy pillanatra tán még a nehézségek is eltűntek. De a sorsok azért azt hordozták változatlanul, hiszen a végeszakadatlan küszködésről szóltak a történetek, meg arról, hogyan próbálnak kiemelkedni abból. Ezek elrendezése aztán Béla feladata lett. A címet helyi nevezetesség sugallta:

Szép hagyomány Szamoskéren, hogy ha valaki meghal bárhol az országban, vagy a nagyvilágban, aki ebben a faluban született, vagy élt, vagy neki volt közvetlen hozzátartozója, tehát ha meghal, s erről az itteniek tudomást szereznek, akkor megkondítják érte a harangot. Ez a könyv róluk szól. a mai és az egykor volt szamoskériekről és a hozzájuk tarto-

⁴⁰ Bán Béla : A botcsinálta kocsmáros (Béla újság, 2005. április 30. – 2.

⁴¹ Szilágyi Szabolcs i.m.

zókról. Akiket már elkísért, vagy – legyen az időben minél távolabb – elkísér majd a szamoskéri harangszó.⁴²

Bizonyára sokat gondolkodhatott azon a formán, amellyel a hatalmas anyagot feldolgozta, de az biztos, a lehető legjobb lehetőségre talált rá, amikor szamoskéri sétára invitálta olvasóit. 254 porta történetét járhatjuk végig a falu legrégebbi részétől, a Szamos folyását követő **Felső és Fillér utcán** (ma Bajcsy-Zsilinszky utca) elindulva, majd a **sikátoron** át lejutunk az **Alsó** (ma Kossuth) **utcára**, hogy aztán kitekintve az **Újsorra** (Petőfi utca) és a **Foglár**ra (Dózsa György utca), eljussunk a falu legfiatalabb részére, az **Újtelepre** (Ady Endre utca), végül pedig a **Szőgyényi tanya** bemutatásával záruljon a körutazásunk. Az utazás viszonyítási pontjának 1945-t választotta (**Anno...**), az adatokat 2009-ben szedegette össze (**Most...**), s a **Visszatekintés**be pedig belefértek a XX. század történései.

Gyermekkorom kedves színtere volt ez a falu: édesapánk Piroska testvérének az **Alsó utca 145** alatti portájára jártunk nyaralni, amelyik ma már nem létezik, a terület visszakerült a mellette lévő Soós - portához, ahonnan eredetileg elkülönítették nagymamánk, Soós Julianna kedvéért. Csak a szomszédos Kristin-ház maradt fenn és ma falumúzeumként őrzi a szamoskériek emlékezetét. Édesapám az **Alsó utca 56.** portájáról került előbb Mátészalkára, majd Debrecenbe, hogy aztán kitérők után igazgatóként térjen vissza abba a szalkai iskolába, amelyben ő is tanult, s amelynek hatalmas udvarán életünk első éveit éltük mi is. Mindezek miatt izgalmas volt követni az időben azokat az embereket, akik közül néhányat személyesen mi is ismerhettünk. A legérdekesebb persze a Soós - Szász család története lett, ami során helyére kerülhetett minden olyan mozzanat, ami édesapánk életét befolyásolta, de gyerekként fogalmunk sem volt róla.

Anyaggyűjtés közben talált ránk Béla, s az alkotói folyamat részesévé tett, amikor a szöveg *gyomlálgatását* megengedte. Örülök ennek, hiszen a többszöri olvasás révén kiderülhettek számomra a könyv rejtett értékei, és érzelmileg engem is rabul ejtettek. Hogyne tette volna, amikor a könyv mottóját Levente bátyám verséből⁴³ vette, ami ebben a könyvben kapott először nyilvánosságot. Mint ilyen, pontosan rögzítette Béla motivációját:

Vallok rólad, mert kicsordul a szív,
s a te szavaid élnek a számomra.
Szelíd Szamoskér, nyakas Debrecen!
Segíts, ó segíts talpra állnom,
szép szülőföldem, távoli hazám,
hadd írjak rólad szépet és igazat,
ölelj karodra, légy kegyes hozzám,
s fogadd szerető, nőző fiadat!

Az ezt követő **Ajánlás**⁴⁴ a szerző szándékait részletezte:

Ajánlom ezt a könyvet mindenkinek, aki élete során bármely rövid ideig szamoskérinek mondhatta magát. Ők maguk, vagy szüleik, s távolabbi felmenőik. Másoknak természetesen nem ajánlhatom. Kit érdekelne egy haldokló falu története? Kit érdekelne a benne élt több száz család története?
1785-ben 202 ember élt a faluban. Közben felkúszott a lélek-

⁴² A Szamoskéri harangszó című könyv külső hátlapja

⁴³ Szász Levente: Emlékezés gyermeki tájra – részlet, (Szamoskéri harangszó) 138.

⁴⁴ Bán Béla: Szamoskéri harangszó, 5.

szám ezerre. S most, alig két és fél évszázad után felülről közelítjük a kétszázat. Csak az itt maradtak korösszetétele változott. Hogyan rajzolódott ez az ív, ami lassan önmagába tér vissza? S ami közben történt, különösen ami az elmúlt száz évben történt, az a külső szemlélő számára érdektelen. De emlélem, a mieink számára nem.

A könyv maga nagyon is személyes jellegű. Csak a miénk, hiszen életünk, családunk élete eddig is nyitott könyv volt a közösség előtt. Nem történt más, csak mindezeket papírra vettem. Használjuk ezt egymás megismerésére, de vigyázzunk is rá egyben, hogy a miénk maradhasson.

Végül még egy ajánlás: csúsztasson egy üres lapot mindenki a családját leíró rész mellé, amin tovább vezetheti szeretteinek, hozzátartozóinak történetét, írja be a családban történt fontos eseményeket, mint tették az őseink, s beírták az öreg bibliába. Hogy tovább terebesedjék mindenki családfája.

Kelt Pomázon, 2010 őszén

Szamoskérieknek szeretettel: Bán Béla

Nem egy egyszerű falutörténet a **Szamoskéri harangszó**, és nemcsak családtörténetek végtelen láncolata, anyaga révén számtalan szociológiai, néprajzi, életmódi, történelmi témájú írás lehetséges forrása lehetne, ha bekerülne a szélesebb köztudatba! Hiszen a családtörténetek helyszínei építészettörténetileg érdekesek, a dokumentumokkal bemutatott falusi életből a kapcsolatokat meghatározó társadalmi hierarchia változásaira is fény derülhet. A falu múltját megjelenítő régi fotók ünnepekről és dolgos hétköznapokról szólnak, magyarok, zsidók és cigányok együttéléséről, s azok egységének megbomlásáról.

Béla könyve egyedi szint jelent a mostanában egyre népszerűbb és gyakoribb falutörténetek sorában: interjúkkal, azaz szóbeli megnyilvánulásokkal feltámasztott egy valaha létező világot, az ott élők örömeivel és bánataival, történetük felemelő, tanulságos, vagy elborzasztó végkifejleteivel. Különleges értékét jelentenek a könyv kitérői - amiket nyomdai eszközökkel is elkülönítette a fő vonaltól, melyekben az újságíró lépett elő, hogy egy-egy kérdés pontos megvilágításával az olvasókat is gazdagabbá tegye. Mellékletébe belekerült a falu mai emlékezete: a Hősi emlékmű feliratai, mely az 1944-ben elhurcoltak és a két világháború hősi halottai nevét őrzi, és a faluról megjelent írások: az egykori fatoronyról, melynek darabjaiból készült harangláb mellett én is de sokszor elmentem, vagy az utolsó kéri révész története, aki nábrádi útjainkra bennünket is átszállított Semjénbe, hogy aztán a folyót követő töltésen eljussunk a célunkhoz. A könyv igazi értéke lett az a hatalmas névjegyzék, amiben helyet kapott sok ezer ember neve, akiknek sorsa összekapcsolódott Szamoskérrel.

Ez a nem mindennapi vállalkozás azonban sokáig nem tudott napvilágra kerülni. Hogy ennek az oka a szegénység volt, vagy a nemtörődömség, vagy mindezek együtt, nem tudom. Néhányan meg is bánták kitarukozásukat és vádaskodtak, visszavonták az interjúkat, nem érezték meg a könyv valódi értékét és jelentőségét. Szamoskér krónikása - aki nem sajnálta idejét, pénzét az anyaggyűjtéshez, erejét a megíráshoz, először CD-n terjesztette művét, majd megdühödött, és magánkiadásban jelentette és elhelyezte olyan helyeken - a szamoskéri falumúzeumban és az országos könyvtárakban - ahol a helybeliek mellett az érdeklődők is hozzájuthatnak. Ezzel olyan kincset tett le a szamoskériek asztalára, amit talán kevesen érzékelnek. Nem tagadja, ő maga is a hatása alá került, a munka megerősítette gyökereiben. Amikor fennállása napján visszaemlékezett a múltra: a szamoskéri temetőből felidézte édesapja sírját és mellé tette -

minden magyarázat nélkül Levente bátyám versét a *nyugtalan holtak unokáiról*, akikkel összeforrt végérvényesen mindhalálig...

S amikor elkészült a könyv, akkor sem állt le: önzetlenül digitalizálta a szamoskéri anyakönyveket, a presbiteri ülések és községi gyűlések jegyzőkönyveit, miközben az új adatokkal az addig feltárt tényeket is kiegészíthette. Ebből a munkából született meg a térkép, és a **Szamoskéri hétköznapiak** című írás, alcíme szerint: *Epizódok egy falu életéből*. Így tudtuk meg Kis Bertalannak a nevét, aki felfedezte édesapánk tehetségét és rábeszélte szüleit a taníttatásra - amivel a mi sorsunkat is meghatározta. S fény derült arra is, hogy a szegény Soós Mózes milyen kapcsolatban élt a család gazdagabb felével: ennek fényében a kisbíró Szász József szerepe is helyére került. Ezek a kis adatok a mi családi legendáriumunkat gazdagították, de az újabb adatokkal sok családi történetet írhatott tovább.

A digitalizálással párhuzamosan az interneten is elindított egy sorozatot: az irodalom kevésbé ismert tagjairól írt rövid ismertetést, amit egy-egy versükkel illusztrált. Érzékenysége révén rátalált a kicsik értékére, elhelyezte őket a Parnasszuson: nem váltak ezzel feledhetővé a nagyok, de a kicsik értéke megsokszorozódott. Különleges, szép lett ez az összeállítás - aminek, mikor e a sorokat gépelem, már a második sorozata fut az interneten - a kutató munka örömét azonnal megfejelhette azzal a sok dicséréttel, amit az olvasók elismerésként kiutaltak számára, s egyik - másik költő még irodalmi disputát is generált.

Aztán újabb nagyleptékű feladatot is talált magának. Szilágyi Szabolcs így kommentálta új könyvének keletkezését:

Közben gyermekei is követelték, „Írd meg anyánk életét”. Fia 20, lánya 17 éves volt, amikor meghalt az édesanyjuk, Béla felesége. Újabb kutatás, s másfél év múlva megszületett a második könyv: *Szabálytalan életrajz (Egy asszony rendkívüli élete)* címmel. Magánkiadás, 30 példány. (Egy kiadó szerkesztője azzal adta vissza a kéziratot: „Ez a résztvevőket érdekelheti, széles érdeklődésre nem számíthat.”⁴⁵

Felesége történetét⁴⁶ már elkészültekor az elsőik között olvashattam, s amikor megjelent, egyik példányát ajándékba is megkaptam. Mivel akkoriban született Kiskönyvtáram újabb darabja, az **Olvasóskönyv**,⁴⁷ gondolataimat ott rögzítettem:

E hónap különleges, szép olvasmánya volt **Bán Béla Szabálytalan életrajz** című írása, nem véletlenül választottam ezt a hónap könyvének. Ez is újraolvasás volt, hiszen az interneten már elkészülte után rögtön megkaptam, és akkor együttömben elolvastam, de más volt az élmény kézbe szorítható könyvvel: érzelmi értékét a képek, mellékletek is megsokszorozták. A Szamoskéri harangok megszületése óta voltunk internetes kapcsolatban, folyamatosan olvastuk a internetes blogjait, amiben még Jancsi kötetének megjelenéséről is hírt adott a nagyvilágnak, kivételt téve vele, hiszen élőkről ott addig nem szólt. Ez a könyv azonban teljesen más!

A feleség története egy asszony rendkívüli élete, ami párhuzamos életrajzzá vált, hiszen közös életük története is rögzült. Kettejük kapcsolatát egy Sárközi György verssel idézte meg. Ez a könyv is olyan sokrétű lett, mint a Szamoskéri harangok: nemcsak egy asszony élete, ott van benne a megélt *történelem*, melynek különös értéke éppen személyességéből fakad. Feleségével messziről indultak el egymás felé. A szamoskéri gyökereket már ismertem, de örültem, amikor egy-egy mozzanata ebbe is belekerült, édesapám falujáról tudtam meg újabb adalékokat. **Mojzes Vera** (1938-1985) élete aztán sok újdonsággal szolgált, hiszen a Trianon utáni Felvidékről származott, amelyről kevés ismerettel rendelkezem.

⁴⁵ Szilágyi Szabolcs i.m.

⁴⁶ Szabálytalan életrajz (Egy asszony rendkívüli élete) Pomáz, 2012

⁴⁷ **Olvasóskönyv** - Martinákné Kiskönyvtára 22. (Sárospatak, 2013)

Szép gesztus: férji és apai szeretete vezette, amikor a dokumentumok és a szóhadományok alapján megpróbálta rekonstruálni felesége történetét, hogy gyermekei számára is nyilvánvalóvá váljon életének értelme. Ajánlása a mű keletkezésének lírai összegzése:

Gyermekeimnek

Kérésekre írtam e sorokat. Mikor már nem volt, akkor éreztétek, mily keveset tudtok Édesanyátokról. Így írom nagybetűvel, ahogy érzitek őt.

Míg mellettetek volt, jelenlétét természetesnek vettétek. Akkor nyíltatok ki a világra, annyi, de annyi minden várt befogadásra, hogy az, ami ott van a közeletekben, arra annyira nem figyeltetek. Gondoltátok, van idő - rengeteg. Nem volt! S mikor kérdezni akartatok, nem volt kitől. Illetve Ő nem volt, akit kérdezhettétek.

Azért írtam meg Vera történetét, hogy képet alkothassatok róla, a családról, ahonnan érkezett, ezáltal saját magatokról is. Mert Vera Veletek együtt egész!

28 évet töltöttünk együtt, házasságban. Előtte egy év sem volt kettőnk közeléte. Mindezek birtokában voltam bátor megfogalmazni az emlékeket. Ha volt dokumentum, azokat felkutattam, ha volt emlékező társ, azokat megkérdeztem. A leírt sorok mégis leginkább az emlékezetre hagyatkoznak. Arca, alakja, személyisége pedig - akarva-akaratlanul - az én ítéletem szerint formálódott meg. Lehet, hogy van, amit ő másként élt meg. Már nem mondhatja el. Olvassátok hát ezzel a fenntartással

Édesapátok

Pomáz, 2012. február 23.

A könyv lírai előhanggal indult: felidézte első találkozásukat, ahol minden elkezdődött, hogy aztán a történet a feleség élettörténetét bonthassa ki. Bizony itt is kidőltek a szekrényből az ott rejtőz csontvázak, az ősök elhallgatásainak következményei. De érdekes módon ezek a személyes történeten túl általános érvénnyel is bírtak, a korról is árulkodtak. Az újságírói oknyomozás minden fázisa izgalmas lett, mert átítatta a szeretet, és mert azt is megmutatta: a politikai döntések hogyan rendezték át azoknak az életét, akik vétlen bűnös-ként éltek: dolgoztak, szerettek, gyermeket szültek és neveltek, barátokoztak, hogy a napi feladataikat ellátva észrevétlen hőseivé váltak a hétköznapiaknak.

A személyesség az V. fejezettől erősödött fel, amikor a közös élet az '56-os forradalommal és Vera édesanyjának betegségével kapcsolódott össze. Jól látta Béla: az *események fogságában* kellett felnőtté válniuk, hosszú távra szóló döntéseket meghozni. Nem volt egyszerű élete Mojzes Verának: állami gondozottságon, kiszolgáltatottságon keresztül vezetett az útja a nyugalomig.

De talán épp ezek a nehézségek adtak számára olyan tartást és erőt, amivel megívta harcát: az egyetemi bürokráciával, az anyós féltékenységével és vallási megszállottságával, megemésztette a reggeltől estig dolgozó férj hiányát, és úgy egyeztette a gyermekek nevelését a munkával, hogy mindkettőben megtalálja az örömét. Az örömeiben és bánatokban bővelkedő életet Béla jól jellemezte az egyes fejezetcímekkel, amelyekben pontosan és kifejezően rögzítette felesége életének különféle stációit: hogyan jutottak el a *boldogtalan évektől a nyugalomig*... Különleges értéke lett a könyvnek az a nem mindennapi beleérző képesség, amivel Béla felesége történetének szilánkjait élettől töltötte meg és kommentálta. Megrázó lehetett számára az utolsó napok, órák felidézése, hiszen a befejezés, a búcsú fájalmát újra kellett élnie. De nem tehetett mást, ezt ígérte gyermekeinek.

Bár ez a könyv Mojzes Veráról szól, Bélát is megismerhettem belőle: a kíváncsi újságíróból elkötelezett társsá váló férjet, ahogy felesége sorsát követte. E munka közben óhatatlanul szembekerült házasságuk értékelésével és volt ereje az önkritikához: nem szépített, nem beszélt mellé, és - utólag feleslegesnek ítélve azt - nem is mentegőzött. A szépségek és nehézségek ötvözetéből így is felsejlett mindaz, amit nem kellett szégyellnie, és ami Mojzes Vera emlékét is megerősíthette. Szerettem a könyv képeit, a kimerevített pillanatok jól mélyítették el a szöveget és az olvasás ritmusát is megszabták.

Érdekes volt megtudni azt is, hogy egy férfi hogyan éli meg a gyermekek születésének örömét, hogyan veszi számba a barátokat és az ellenfeleket. Legjobban az tetszett, hogy megérezte: felesége harcosnak született, erős egyénisége volt a leghatásosabb fegyvere, és az lett önmaga legnagyobb ellenfele is. A történet tragikusan végződött, hiszen amikor végre elérkezett a nyugalom, akkor jött a betegség. Mojzes Verának aligha lehetett emiatt illúziója, átélte azt gyermekként édesanyjánál, de volt ereje ahhoz, hogy sajátjait megkímélje az erejüket apasztó fájdalomtól és előkészítse számukra azt az életet, melyet nélküle kell megélniük. Ilyenfajta önzetlenségre csak a nagyon erős lelkek képesek.

Életük krónikája ezzel válhatott gyermekeinek *tiszta forrássá*, amiből gyenge pillanatokban meríthetnek. És közös munkává is, hiszen a könyv címlapját lánya tervezte, a fotók egy része is őt dicsérik, a lektori munkát pedig a fia vállalta magára, aki nemcsak *gyomlált*, saját emlékeinek csokrával is kiegészítette az apai mondatokat. A kívülálló olvasó számára pedig nemcsak időbeli, hanem térbeli utazást is kínált Béla, mert életük különböző szintereit olyan plasztikusan elevenítette meg, hogy olvasás közben úgy éreztem, ott vagyok a helyszínen. A gyakorlott újságíró nem a rutinjából élt: *embermeséje* a témához szükséges emelkedettséggel párosult, irodalmi régiókba emelkedett, ami révén többé vált egy egyszerű családi történetnél. Örülök, hogy elolvashattam, és hogy kézbe szorítható könyvként besorolhattam könyvtárunk dedikált könyvei sorába.

Következő önként vállalt feladata is Szamoskérhez kapcsolódott, faluja elkötelezett krónikásaként nem tudott attól elszakadni. A fent már idézett barát ennek keletkezéséről így tudósított:

Ekkor már jelen volt az internet közösségi oldalán. Észrevette, hogy mennyire nem emlékeznek már arra a világra, amibe ő beleszületett. Elhatározta pár oldalas írásokban leírja, milyen munkával, hogyan élt a falusi ember, az gazdálkodó 60-70 évvel ezelőtt. S közöttük hogyan élt meg a krónikás. Bízunk benne, hogy nemsokára ebből is kitelik egy könyv. Ha másként nem, magánkiadásban.⁴⁸

Először ezek az írások is az interneten jelentek meg részenként, egy-egy szamoskéri fotóval kiegészítve, hogy aztán **Életszilánkok** címmel összerendezte azokat.⁴⁹ Az az objektív hang, ami a Szamoskéri harangokat jellemezte, eltűnt belőle, tényekről írva is líraiság hatja át, hiszen ezek az érzelmekkel teli fejezetek átélte, megélt élményeit összegezték. Az egyes darabokban végigkísérhetjük a falusi élet mindennapjait: a búzaaratástól a hordáson, cséplésen, az őrletésen keresztül juthatunk el az azt megkoronázó kenyérsütésig. Ugyanígy végigjárhatjuk a kenderhez kapcsolódó folyamatokat is: a kiszedett növények áztatását, törését, a szösz dörzsölését, a fonást. És sorba jönnek az egyéb feladatok: a paszuly bontása-verése, a répafejelés, a tengeri-és krumpli szedése, a káposzta taposása, a ház tapasztása, a kórókerítés készítése. Felidéződik az emlékezetes falunap 1948-ból, a gyarmati vásár, a kert fája, hogy egy lírai darabban, lezáruljon a gyermekkori emlékek sora:

⁴⁸ Szilágyi Szabolcs i.m.

⁴⁹ Életszilánkok (Bán Béla emlékezései) Pomáz, 2014.

Vadkörtefa ⁵⁰

A régi Szamos folyása mellett a füzesben ejthette el magját egy kismadár, ott nőtt, cseperedett, évtizedek múlva pedig öregedett a csobogó víz mellett. Úgy került udvarunkba, hogy megregulázták a folyót, s a meder vagy 50 méterrel távolabb kanyargott. Még a töltésnek sem állt útjába, kertünk díszé lett a falu legöregebb fája. Már akkor nagyon idős volt, mikor nagypám megvette a portát, pedig az is 1872-ben történt. S még akkor is hatalmas árnyékot adott, amikor mi voltunk gyermekek. Nagy hőségben, forró nyári napokon alá menekültek az állatok. Olyan teljes árnyékot nem adott egyetlen fa sem, mint ez a matuzsálemi vadkörte. Gyümölcsét nem igen használtuk semmire, amiért viszont a disznók igen hálásak voltak. Csak minket gyermekeket tiltottak a fától szüleink. Ez az egyetlen fa volt, amire nem mászhattunk fel. Nem tudhatták, erősek, ruganyosak- e még eléggé az ágak, megbírnak-e még jó 200 éves korukban is tartani egy pihekönnyű gyermeket. Mi azért is ott játszottunk a sorssal. Megfogtuk egy-egy ágvéget, lehajtottuk, s húztuk fel magunkat fogásról-fogásra a törzs felé. Ha nem bír el, innen még nagyot nem eshetünk. Fel is értünk az alsó ágak közé, neki támaszkodtunk a törzsnek, de tovább menni már nem tudtunk. Hatan is kevesen lettünk volna, hogy ott átölelhessük a törzset, pedig abba kellett volna kapaszkodni, hogy feljebb jussunk. Így csak leültünk, hátunkat nekitámasztottuk a széles törzsnek és néztünk a tekintetünkkel is áttörhetetlen lomb közzé, keresve a madárfészket. Mert hogy sok-sok fészek bújt ott meg, abban biztosak. Apró madarak kicsi fészkei...

Ez a mesélő hang áthatja az egész írást, és tökéletesen elvarázsolja az olvasót. Béla felidézte a gyermekkor emlékeit, és - néhány receptet is elrejtve közben - ízeit, hogy aztán lezárja a történeteket a felnőttéget és önállóságot jelentő emlékekkel, az Óbudáról való vallomással. Életének fontos időszaka ez, *szerelemes földrajzában* ezért is jut neki megfelelő hely, de már ez is csak múlt idő számára, hiszen 70 éves korától a pomázi nyaraló lett mai életének - és alkotói kibontakozásának - színterévé.

Bán Béla elsőgenerációs értelmiségiként úgy vált a szellem emberévé, hogy közben nem tagadta meg gyökereit sem. Szerencsés volt, hogy munkája hivatássá válhatott: nem kint, hanem örömet hozott számára, ezért amikor befejezte, a jól végzett munka örömét érezhette. Amikor váltani kényszerült, a teljesen eltérő életformában is megtalálta önmagát: kocsmárosként közösségteremtővé vált. S amikor 70 évesen megpihenhetett volna, szellemének újabb kihívásokra volt szüksége: a teremtés örömét nehezen tudta nélkülözni. Az elmúlt 10 évben íróként is kipróbálta magát, könyveivel, esszéivel irodalmi magaslatokra emelkedett. Ezzel nemcsak idejét múlatta, értéket is teremtett.

IV.

„Író a családban”

(A literátor Martinák János)

Egyik fordításának, Doktorov művének címével jellemezhetem őt, hiszen olyan szerencsés vagyok, hogy vele élek és így közelről láthatom: milyen az, amikor nem csak grafomániás, hanem

*tehetséges az ember, ami a szemed előtt teljesedik ki. De mert 45 éve egymáshoz tartozunk, elfogult vagyok veled, még ha itt és most megpróbálok objektívnek látszani.*⁵¹

Amikor 2011-ben 70 éves lett, összegyűjtöttem minden fellelhető írását, szép vastkos könyv lett belőle. Ebből készítettem el legszebb, ún. Márvány sorozatomat, amit gyermekeinknek ajándékoztunk, nekünk sajnos olyan formában nincs meg. Megírtam addigi írásairól tanulmányomat is, amely **A hetvenkedő** címmel lett a *Martinákné Kiskönyvtára* sorozatom 19. darabja. De az életmű azóta is folyamatosan bővült, mert számára az alkotás létformát jelent: az újabb esszék mellett megjelent második verses füzet **Csillagjáték** címmel és kétkezesünk, a **Martinák-Műhely**, ami új műfajjal, a novelláival is bővítette repertoárját.

70. születésnapjára összerendeztem a honlapján bátortalanul csellengő és a **Széphalomban** megjelent verseket **Csillagjáték** címmel. Külön ciklusba válogattam a nekem szólókat, amelyekre büszke vagyok, mert azt mutatják: eljutottunk arra a pontra, amikor nem a birtoklás, hanem az osztozkodás adja kapcsolatunk igazi erejét. De nem tetszett neki az összeállításom, egy darabig forgatta, hümmögött, aztán a cím kivételével semmit sem hagyott meg belőle. De hát ezek az ő versei, amiből a 72. születésnapjára kötet lett dr. Kováts Dániel segítségével: aki nemcsak a technikai előkészítést végezte el, de megajándékozta a címlapján egy Mezey István grafikával, ami Jancsi képi metaforája. Az első kötethez hasonlóan ezt is kedves és értő szavakkal indította útjára:

...A szellem emberének létélményekkel és filozófiai kihívásokkal viaskodó érzelmei és gondolatai sűrűsödnek verssé, s a belőle szervesülő ciklusokban újabb vonásokkal egészül ki az 1999-ben **Pillanat** címmel megjelent első gyűjtemény költői mikrokozmosza. Ezúttal is többnyire pillanatképekbe tömörítve áramlik ránk az emberért való aggodalom, a kozmikus magányérzet, a környezeti fenyegetettség, vagyis a korábbi versekben megpendített kérdések rezdülnek tovább. De mintha többet villantanának fel a képek a táj és az emberi lét szépségeiből, mintha a költő derűsebb tekintettel, bölcs belátással fogadná a valóság ellentmondásait, és mintha a nyílt próbatételek értelmet nyernének a gyermekek és unokák ártatlan báját szemlélve. Az olvasót megérinti, továbbgondolásra serkenti mind az aggódó panasz, mind a csillagok fénylő játékából sugárzó reménység.⁵²

Amikor a kötet megjelent májusban, akkoriban írott **Olvasóskönyvemben** így köszöntöttem: *Na, kis kötet, indulj az utadra, s hozd meg a szerzőnek mindazt, amire szüksége van.*⁵³ S kötet teljesítette feladatát: annyi pozitív visszajelzést, szeretetet hozott a szerzőjének, hogy meggyógyult tőle...

Igaz, még mindig erős Jancsiban a becsapottság érzése, az elvágódás is megmaradt, ott bujkál a sorokban a félelem is, de az új ciklusokban - *Úton- Panasz - Őszidő - Suhanó lelkek - Öreg vadász éjszakája* - a panasz hangját már ellensúlyozta az évszakok szépségével, az érzelmek erejével, a világmindenség égi és földi csodáival. Hajdani magyartanára, Nyirkos Tibor, aki gimnazista kora óta figyelemmel kísérte pályáját, jól érzékelte:

...Ez a kis kötet - talán ciklus - bepillantás a létezés titkaiba, a befogadás

⁵¹ De technikai bénaságomat nem tudom elrejteni: programot váltott a gépünkön a fiam, hogy kivédje a nem kívánatos látogatókat, kedvenc betűimet azonban ezen nem találom, így hát kénytelen leszek ilyen keverten kiadni a kezemből ezt a könyvemet.

⁵² **Csillagjáték** (új versek) (Sárospatak, 2013) hátlapjára írott ajánlás részlete

⁵³ Martinák Jánosné: **Olvasóskönyv** (MKK.22.) 39.

és az azt kísérő hangulat keletkezésébe. A versek többsége a „tisza líra” egy-egy gyöngyszeme, a befogadás élményére reagáló nyelvi formáció. Nem a világmagyarázatra koncentrál, hanem a lélek rezdüléseire, tehát filozofikusak, de nincs bennük semmi filozófia. Úgy kell olvasni őket, mint ahogy zenét hallgatunk: átéljük, befogadjuk, ráhangolódunk, hatása alá kerülünk, de csak a percepció élménye fejeződik ki nagyon finomra hangolt nyelvi eszközök formájában. Ebben a közegben merül el az olvasó, s ez - hacsak nem kényszeríti a javíthatatlan, kényszeres magyarázó hajlam - elrögzíti és feléleszti benne a létezés örömeit.....⁵⁴

Ehhez volt hasonló a régi kolléganő, Józsa Miklósné érzelemdús levele is:

...Szemeztetem...Micsoda képek! „Havas messzeség”, „riadt szellő rebbenő levélbe ütközik”, „közömbös magány”, „gyermekkor erdeje”. Az alliterációk (hívnak hegyek, fénnel füröszt) elbűvöltek. Ami rendkívüli érték a mai fagyos-dúlt hitű világban: megszólal e versekben a szép szavak és mély gondolatok embere. Sok gondolatom támadt a versek olvasása közben. A gyermekkor ígérte távlatokból mi valósul meg? Vajon Szabolcs klarinétjátékának hangjai meghozzák - e a gyógyírt? Unokáink beteljesítik-e a meg nem valósult álmokat? Hogy térünk majd haza életünk alkonyán? A Zsuzska-kutya tekintete meddig kísér el? (A bernáthegyim jóságos tekintetét juttatta eszembe)...⁵⁵

Egy biztos, új formájára is igaz régi megállapításom: ebben a kötetben egy újjászületett Martinák János jelentkezett, akinek költőisége és formakultúrája egyaránt megújult. Nem lépett ki önmagából, csak megértőbbé vált a körülötte lévő világgal. Már nemcsak a múlt rémeivel viaskodik, visszatért a jelenhez: arra figyel, felfedezte és megmentette értékeit, amivel új értéket teremtett. Költői ihlet és mesterségbeli tudás így találkozott össze szerencsésen újabb verseiben. Ennek bizonyítására álljon itt a kötet címadó verse:

Csillagjáték

A táj sóhajt.
Az éj tavából
pajkos szikrák
kiragyognak,
összefutnak,
kihunynak,
újra gyúlnak.
A menny rezzen,
és az égről az
égő csillagok
leragyognak. - ⁵⁶

⁵⁴ Nyirkos Tibor levele, Püspökladány, 2013. november 28.

⁵⁵ Józsa Miklósné e-mailje Kecskemétről 2013. október 5-én

⁵⁶ *Csillagjáték* -16.

Finta Éva barátunk nagy beleérzéssel és hozzáértéssel mutatta be a kötetet a *Sárospataki Olvasókörben*, bevezetője a ***Széphalom*** 2013-as számában meg is jelent. Nemcsak a versekről szólt, Jancsi életét is összegezte, mert hiába élünk Sárospatakon 45 éve, alig tudnak valamit előéletéről, pedig hangulatai onnan is fakadnak. Éva is felismerte, hogy a „püspöklila vagy bíbor ékszer”-be zárt versek Jancsi örökös várakozását rejtik, és hogy „gyermeki tisztasággal” *újratanulta a világot*: a hegy, a folyó, a felhő, a fa, az erdő, a villám, a lomb, a falu, a madár, a szürke, az éj szavai új szótárkészletet alkotnak, mert új cselekvéseket kapcsolt hozzájuk. Igazi költői magaslatokba emelkedve értelmezte a kötet záró versét, Jancsi legújabb önmetaforáját:

Ki is a vadász? És milyen vadász is ő? Bizony ezzel a figurával magát azonosítja a szerző, magát, aki álmokra vadászott gyermek és ifjúkoron át s most szembesült azok természetével. Hogy minden az, ami. Az álom: álom. Az élet: csupa mozgás, változás. Nem az ígéretek beteljesülése, hanem a beteljesülés ígérete...⁵⁷

Olvasóköre hangulatát Novákovics Zsuzsa foglalta össze a legfrappánsabban:

Nagy öröm volt számomra részt venni János könyvbemutatóján több okból is. Először azért, mert szeretem olvasni meditatív és meditálásra készítő verseit, azok gondolatilag közel állnak hozzám. Másodszer azért, mert jó jelen lenni egy olyan eseményen, amely arra hivatott, hogy ezeket a szellemi termékeket eljuttassa a szélesebb közönséghez, egyben hírül vigye: vannak köztünk igazi literátorok, alkotó, érző lelkű emberek. Harmadrészt pedig azért, mert részese lehettem egy igazi családias, meghitt hangulatú eseménynek, amely sugárzott a családi szeretettől...⁵⁸

A könyvbemutatón jelenlévő Matyi unokánk nemcsak a produkciót minősítette („*Király voltál Papa!*”), egy kisfilmet is készített az általa üzemeltetett matyitévébe,⁵⁹ amivel a távollevő érdeklődőket is bekapcsolta az eseménybe. Szükség is volt erre, mert a ZTV valamilyen oknál fogva lemaradt a könyvbemutatóról. De a könyvet elküldtük az ismerős riporternek, aki nagy örömmel fogadta a verseket:

...ezek parányi emberi rezdülések, melyek észrevétlenül kúsztak a szívemig...köszönöm az élményt!

Jászter Betti⁶⁰

Levente bátyó lánya, Anna is gyorsan reagált a matyitévén látottakra:

...úgyhogy ennyi rosszal és ennyi jóval a hátad mögött kiderült, hogy az élet a beteljesülés ígérete, mert mi ez, ha nem beteljesedés?...játék a csillagokkal a Csillagjáték köteted, amit ketten játszottatok, a sárospataki költő és a Múza, és a háttérszereplők, akik az élet jó oldalát, szép élményeink megvalósulását jelentik, a Gyerekek és az Unokák, akik nélkül semmi sem lenne úgy, ahogy lett. ...csak játszadozz továbbra is a csil-

⁵⁷ Finta Éva – *Széphalom*, 2013. - 488.

⁵⁸ Novákovics Zsuzsa e-mailje, 2013. aug.

⁵⁹ www.matyiteve.invitel.hu

⁶⁰ Aztán decemberben a lakásunkon látogatott meg bennünket kamerával, egy nagyon kedves portréfilmet készített Jancsiról, amit figyelmességként János napon sugárzott a ZTV.

lagokkal még sokáig, ezt kívánjuk neked. Szellemi erőd van hozzá doszta, kívánjuk, hogy az egészséged legalábbis tűrhető legyen, ha már a legjobb nem lehet. Van, akinek testi erőt ad a Jóisten, ész és értelem nélkül,...neked fordítva van és nem is pazarolod el!⁶¹

Ez a kis versfüzet többet ért, mint egy sor infúzió! A Doktornő meg is kérdezte Jancsitol, milyen titkos gyógyszere van, hogy ilyen sokat javult az egészségi állapota?! Megajándékozta őt egy kötettel, reméljük, megéri a üzenetét, és másképp néz ezután *Martinák-bácsira*.

Esszéivel maradt a XVIII. században, hogy a tiszta észre apelláló világ, vagy az azt bemutató Bíró Ferenc tanulmánykötet⁶² hatására, nehéz eldönteni. **Kölcsey Ferenc** filozófia gondolatai, **Batsányi János** kufsteini elégiái, **Amadé László** és **Szentjóni Szabó László** versei már alaposan kihullottak az irodalomból is, nemcsak a köztudatból. Jancsi írásai azonban közel hozzák ezeket az elfeledett alkotókat. Logikai vonalvezetésében itt is megjelent a lírai azonosulás, amivel megmutatta mindazokat az értékeket, ami miatt ma is büszkék lehetünk rájuk. Megtanulhatjuk például azt Batsányitól, hogy reménytelen helyzetből, rabságban is meg lehet írni *a szabadság himnuszát*, mint ahogyan ő tette:

Vigságnak indul minden a partok körül!
Miként örül,
Miként süvít az ő
Hatalmas énekével
Hegy, völgy, mező!
Melyre víg öröme gerjedének
S midőn felelgetnek mindenfelől neki
A szirtos oldalú hegyek
Láttatlanul enyelgő gyermeki....

A rab és a madár⁶³

E tanulmányok mindegyike megjelent a Kazinczy Társaság *Széphalom* című évkönyvében 2011-14 között, ahol Kovács Dániel képekkel egészítette ki: unokája eredeti kufsteini felvételei különösen meghatottak. Jancsi pedig ezekkel járult hozzá a az évkönyv egyre magasabb színvonalához, amivel feledhető provinciális kiadványból országosan jegyzetté vált.

Műfordításával sem állt le, pedig azok igazán akkor élnek, ha egyébként hallgatnak nála a műzsák.⁶⁴ Két prózai darabja mellett igazi értéket a Comenius versek megjelenítésével teremtett. **John Wain** (1925-1994) angol költő és regényíró az '50-es évek „dühös fiataljainak” egyike, akik életmódjukkal és írásaikkal támadták a konzervatív szemléletet: a *Vacsora Mr. Wain-nél* című novellájával az angol felsőbbrendűségnek adott fricskát. **Maurice Druon** (1918-2009) írásai is a gyermekkorba vitte vissza Jancsit, hiszen háborús gyerekként (és a franciák iránti szeretete miatt) mindig érdekelte az a téma, ami a Parancsnokomban megjelent.

A **Comenius Ámos János** (1592-1670) versek fordításáért a társaság elismerését bezsebelhette pedig ez több volt az ő életében: hetven egynéhány évesen képes volt beleásnia magát a cseh nyelv rejtelmébe, amikor kiderült, hogy Comenius verseit nem fordították le

⁶¹ Szász Anna e-mailja Pécsről, 2013. szeptember 2-án

⁶² Bíró Ferenc: A felvilágosodás korának magyar irodalma (Balassi Könyvkiadó, 1998) – könyvmániás férjem ezt legszívesebben ellopna a képző könyvtárból, annyira beleszeretett

⁶³ *Széphalom*, 23. - 259.

⁶⁴ A nyelv-zene-matematika hármásából aktívan a nyelveket (franciául, angolul és oroszul olvas rendszeresen) és a matekot műveli, amiért irigylem, bár az utóbbi nekem *annyira* nem hiányzik...A zenehallgatás öröme közös szórakozásunk, **mapazsu-korszakunk**, azaz nyugdíjas létünk kiemelt része.

magyarra. Ez a feladat igazi szellemi kihívássá vált a számára, aminek az örömét kívülről is jó volt átélni.⁶⁵ Elmondása szerint az izgatta, hogyan lehet hívőként megközelíteni a világot, és hogyan lehet azt költői nyelven megfogalmazni. Comenius helyzetéből fakadóan vallási témákat dolgozott fel, de egyetemista kora óta a cseh nyelv és irodalom fejlesztését tűzte ki maga elé feladatul. Így hát verselésével, szerkezeti megoldásaival új költészetet teremtett, amelyben átfogóan ábrázolta a világot érzelmileg túlfűtötten és szenvedélyesen. Ez az, ami megfogta Jancsit is. Ezek miatt is esett zokon neki, hogy a Magyarok Világszövetsége Sárospatakon táblát avatott arról, hogy Comenius voltaképpen magyar volt, s ezt nagyobb érdemének tartották, mint életművét. Elkésérítette, hogy külsőségekre figyelnek ahelyett, hogy a valódi értéket emelnék magukhoz. Comenius versét ezért kellett megírnia.

Fordításairól a Comenius Társaság ülésén is beszámolt, és a társaság évkönyvében⁶⁶ megjelent 15 vers értékét Comenius emléklappal ismerték el. A versekből házilag készített kétnyelvű kötettel megajándékoztunk a helybeli kollégiumi könyvtárat, amit akkor Pocsai Eszter az aktuális Comenius kiállításon is elhelyezett, de egyébként nem rengette meg a világot..

Amikor a *Sorsok áradása*⁶⁷ című regényemhez szponzorokat kerestem, felmerült egy közös könyv megjelentetésének lehetősége. Nagyon örültem, amikor barátaink, Liksay Mária és Zimonyi Géza jóvoltából az ötlet realizálódott: a *Martinák-Műhely* kettőnk könyve lett házasságunk 45. évfordulójára. Célját az előszóban így fogalmaztuk meg:

Üdvözet az Olvasónak!

– Na, mi készül a Martinák-Műhelyben? - szegezték nekünk a kérdést barátaink, amikor a betegség hosszú időre bezárt bennünket Sárospatakra. Szerencsére, időben felfedeztük a szellemi utazások lehetőségét: a könyvtári kutatás, az írás öröme feledtette velünk korlátainkat, és engedett bennünket szabadon kószálni az évszázadok között.

Volt időnk: régi ismereteinket kiegészíthettük és egészen távoli, új vizekre is nagy bátran kimerészkedtünk. Ott találtunk rá nagy kedvenceinkre -Molnár Borbálára és Comeiusra- akikről igyekeztünk minél többet megtudni. A versek, novellák és a regény jóvoltából az alkotói munkába si belekóstoltunk, de ezek csak kirándulások voltak, hiszen tanárok maradtunk, akik - nem középkorok fokán - továbbra is értékeket kerestek és közvetítettek. Néhány írásunk megjelenhetett a hagyományos fórumokon, és elkészültek honlapjaink az interneten, de valójában csak szűk körben váltak ismertté, bár mi jól szórakoztunk eközben.

Most összegyűjtöttünk egy csokrot kedvenceinkből, hogy megajándékozhatjuk vele mindazokat, akik valamilyen módon e szellemi élményekhez hozzásegítettek bennünket. Ha tetszett kis csokrunk, keressék fel honlapjainkat, ahol majdnem minden

⁶⁵ A számítógépen megjelenő cseh szótár és az ölében lévő Hadrovics-Gáldi segített a versek értelmezésében, amiből csak annyit láttam, hogyan boldogan szökdécselt a fotel és a számítógép között, s egy-egy eltalált nyelvi fordulatra örvendezve úszott a boldogságban...

⁶⁶ ld. a *Biblioteca Comeniana* 2011, 2012. évi köteteit

⁶⁷ Martinák Jánosné: *Sorsok áradása (Fényes Újhely' regénye)* Sátoraljaújhely, 2010.

anyagunk elérhető.

Sárospatakon, 2013 őszén

Martinákok

Szerkesztőként az ő 200 oldalát⁶⁸ is én állítottam össze, aminek novellái⁶⁹ miatt különösen örültem, mert nagyon szerettem azokat. Igaz, ezekben is a gyermekkori nyavalyákat beszélte ki, de ebben van a jövője is: ha lesz ereje a folytatáshoz igazi novella-regényt formálhatna belőle önmagáról és a korról, amiben élt.

Azért is szorgalmaztam egy prózai kötet megjelenését, mert Jancsi igazi tehetségét tanulmányai jelzik, amivel dicsekedni szeretnék. Igaz, ez is korlátozott példányszámú, de legalább jelzés arról, mi van még a tarsolyában. Tanulmányaival régi adósságait törlesztette (**Bessenyei György**, **Berzsenyi Dániel**) és új életének helyszíneit is megjelenítette a **Csokonai Vitéz Mihályról**, **Vörösmarty Mihályról**, **Ungvár-Németi Tóth Lászlóról** írottakkal. Kisdiákként Bessenyei György bakonszegi udvarházánál ő mondta el az megemlékezést, felnőttként írott tanulmányában is visszarezg ennek emléke, mégha az öreg költő ironikus önportréja közelebb is van már hozzá, mint a virtusból lovat emelgető ifjúé:

Egy-két vers ha elsül éjfélkor fejedben,
Leírnád...setét van; majd nem jut eszedbe,
Csikorgó ágyadon jobbra, balra fordulsz,
Papucsba hágsz; felkelsz, pennát, papírost dúlsz,
Az ablakra nézel, virradtát ott lesed,
S fülén fogva tartod fejedben a verset,
Országot vesztettél, ha elszalasztottad,
És agyvelőd térjén többé meg nem kaptad.⁷⁰

Képes volt megmutatni Ungvár-Németi Tóth László különlegességét, amiben maga Erdélyi János sem hitt, hiszen a könyvtárában felvágatlanul heverő 1816-os verseskötetet Jancsi szabadította ki nyomdai formájából. Filozofikus gondolkodásuk találkozott, hiszen az orvosnak készülő Ungvár-Németi a Jancsi által kedvelt természettudományos képpel fejezte ki gondolatát:

Önts az agyagra savanyt, ki repül a szénszesz az égbe,
S más testté változik a' kis agyag.
Rontsd le por-alkatomat, beomlik Lelkem az égbe,
S más újabb testté változik a kis anyag. -

XXXIX. Az Ember Alkatja⁷¹

⁶⁸ Az én 13 esszém Szapphótól a gyermekversekig terjedt, helyt adtam benne irodalomtörténeti érdekességeknek (a Biblia irodalmi értéke, irodalmi szalonok Dunán innen és túl, Csokonai műhelyitkai), mestereimnek (József Attila, Radnóti), Zsuzska kutyára emlékeztem két kutyatörténettel (Lengyel József, Déry Tibor), és felidéztem néhányat neves kortársaim közül (Orbán Ottó, Vámos Miklós, Grecsó Krisztián, Finy Petra, Csányi Vilmos). Itt jelenhettek meg Bessenyei Nóráról írott gondolataim, s a gyermekversek ürügyén szólhattam unokáink öröméről. Mindezekkel a honlapom- www.itarsalgo.atw.hu - - keresztmetszetét is megjelenítettem.

⁶⁹ **Hugom karácsonyfája – Kilenc fahasáb – Száz tollam tréfája**

⁷⁰ Martinák Jánosné: *A hetvenkedő* (MKK. 19.) 50.

⁷¹ Idézi: *Martinák-Műhely*, 40.

Tisztázni tudta a Csokonai körüli félreértést, akinek nem Patakkal, hanem a joggal volt baja. Észrevette az irodalmi folyamatot is: a Patakon eltervezett - de be nem fejezett - eposzában megjelenített Árpád alakja Vörösmarty eposzi hőse előképévé válhatott:

Mint a' cserje között a Tölgy, mint a' ki derült Éj
Apró csillagi közt a Hóld, úgy fénylik ezek közt
Nagy születésével, s' felséges tettei méltó
Fénnyivel a' szörnyű Árpád - az isteni férjfi
A'kinek áldja porát a' késő maradék is.

Árpádiász részlete⁷²

Verselemzése is túlmutatnak a magyartanár felszínességén: **Vörösmarty** Az emberek című verséről, és **József Attila** Medáliák-járól írottak jól szemléltetik ezt. És belekerült a kötetbe önfelmutatása is **Arany János** segítségével, aki a kiutat is megmutatta számára a betegségből:

De hiú tett is jobb áldatlan panasznál:
Úz gondot, unalmat, és a mozgás is használ.

Az elkésett⁷³

Kérésére betettük kedvencét: **Comenius** filozófiájáról készített tanulmányát, amelyre különösen büszke, de annyira veretes és fárasztó olvasmány, hogy csak remélni merem, nem rettent el vele olvasóit.

Műfordításai közül azok kerültek be ebbe a válogatásba, amelyeket gyermekeinek (az orosz és japán mese), vagy nekem szánt: **Anderson** (1876-1941) amerikai novellista Halál az erdőben című művét ma is úgy olvasom, hogy feláll a szőr a hátamon... Természetesen egy Comenius vers is ott van, amivel tökéletesen tudott azonosulni nemcsak ő, hanem a Comenius Társaság tagsága is, amikor Finta Éva barátunk felolvasta:

Öntudatlan lényünk helye
az anyaméhnek rejteke,
honnán a világra jöttünk,
küldetésünkre születünk.

Nap nap után továbbmenve
korban egyre növekedve
a világban forgolódunk,
lépésenként gazdagodunk.

Életünk a világon csak vándorút⁷⁴

A kötetet megjelent írásaink bibliográfiája zárja és egy családi kép, hiszen utánfutóink nélkül a **Martinák-Műhely** elképzelhetetlen. Eredetileg nyitó és záróképnek is ennek komolyabb és vidámabb változatát szántam, mert kettőnk írásainak különbségét jelezhettem volna ezzel, de a tanítványból mesterré érett Zimonyi Géza lebeszélte róla. Hát legalább itt legyen helye, hiszen mindennapjaink mozgatják Jancsit, és viszont: az unokák regényei, versei is mintát követnek. Kíváncsiságának engedve még mindig kész az új befogadására: Matyi komoly fejtárgítót is tartott neki kemény vizsgával és oklevéllel, hogy a számítógépes használatát fejlessze:

⁷² Idézi: *Martinák-Műhely*, 69.

⁷³ Idézi : *Martinák-Műhely*, 115.

⁷⁴ Idézi: *Martinák-Műhely*, 196.

Soni vegas vizsgalap

1. lépés: nyisd meg a soni vegast!
2. Készíts inser videó trackot!
3. Tégy be legalább 3 kis videó filmet!
4. Készíts hag cserét!
5. Készíts szöveget az alábbi kisfilmhez!
6. Készíts áttűnést a szövegre!
7. Készíts futó szöveget!
8. Mentsd el a videót!⁷⁵

A Matyi által készített oklevél azt tanúsítja, ezeknek ő mind kész volt megfelelni, hiszen a kíváncsisága ma is úgy élteti, mint ifjúként. Élet és irodalom így forr össze az életében és adja át az energiáját az elkövetkezendő nemzedéknek, akikben 50 vagy 25 %-ban ő is ott van.

Nem is volt abban semmi különlegesség, hogy Nagyapjuk 70. születésnapjára unokái mindketten kirukkoltak egy-egy könyvvel, olyannal, ami akkori élettapasztalataikat tükrözte. **Szabolcsnak a Világok harca** már a harmadik könyve lett, fordulatossá cselekményében korunk mesemotívumaival egy titokzatos, de nagyon is emberi világot rajzolt meg, amiben a rá jellemző finom megfigyelések izgalmas párbeszédekben és szűkszavú, ám sokatmondó leírásokban bontakoztak ki. (Kár, hogy a történet befejezetlen maradt) Szabi alkalmi verseket is szívesen írogat, hiszen úgy tudja, az is hozzátartozik az élethez, remek ritmusérzéke azonban mostanában egyre inkább a zene felé terelgeti, több zenekarban is játszik - örömeit.

Matyi ekkori meséiben - az **Első könyvem** darabjaiban - kíváncsisága és életszeretete félelmeivel kapaszkodik össze, és azt mutatja: a kisgyermek nem tudnak a felnőttek életét irányító sztereotípiákról, a világot saját szemüvegükön keresztül szemlélik, amíg szorgos tanáraik le nem szoktatják arról...

A betegségtudat elhességére szánt tudományos munkák így váltak számára önkifejezéssé és többé: hiszen írásai nemcsak tudósi rátermettségének bizonyítékai, belső énjéhez is kulcsot adnak annak, aki arra kíváncsi. Számomra meg a közös munka öröme is ezek hordozzák, amikor karnyújtásnyira egymástól ülünk, sutyorgunk és dolgozunk, közben jókat vitázunk, majd egy-egy szép gondolatát hallva csak befogom a számat és élvezem, aminek részese lehetek...

V.

Egy „írástudó” „a történelem, a politika és a hatalom félárnyékában”

(Szilágyi Szabolcs)

Gyermekkoromból ismerem Lukács György Az írástudók felelőssége című könyvét, édesapám könyvtárának darabja volt, de a cím rám a kinyilatkoztatás tényével hatott, mert többet akkor még nem értettem belőle... Amikor megismertem Szabolcsot, úgy éreztem, ez a megnevezés illik rá: egy írástudó, aki következetesen építette újságírói és írói életpályáját.

⁷⁵ Nem csodálkoznék, ha valamit nem írtam volna szakszerűen, Kisunokám kézírása annyira olvashatatlan, mint az enyém, emiatt nem is mertem azt egy az egybe betenni....

Igaz, a nevét már gyerekként hallottam Leventétől, felnőtt koromban pedig a rádióban és a televízióban elhangzó tudósításai révén családtaggá vált nálunk. Ugyanabba a gimibe jártunk, bár nem egy időben, és nyírbátori emlékei sokban rímelnek az enyémmel: Szalontai Barna bácsi alakuló gyűjteményében én is szerettem forgolódni, Rétháti Gabi néni volt az én matek tanárom is... Így hát amikor Bán Béla felhívta a figyelmemet az interneten olvasható memoárjára, ismeretlen ismerősöm volt, s alig telt el néhány hónap, barátokká váltunk. Ekkor már túl volt az aktív éveken, Varsóban élt és az Emlékörző Nagy Fekete Fiók darabjai segítségével írta memoárját. Honlapján rátaláltam életének fontosabb adataira, amit 2013-ban állított össze:

....1993 óta Lengyelországban élő nyugdíjas újságíró, a ZLP lengyel újságírószövetség tagja és mint blues szájharmonikás a Lengyel Blues és Ballada Társaság örökös tagja.

1942-ben Nagyváradon született. Könyvtáros és pszichológus diplomát szerzett Debrecenben. Lengyel felesége 1994 óta a varsói MWMEDIA hír-és fotoügynökség tulajdonos menedzsere. Egyik fia Angliában fogtechnikus, másik fia varsói fotóriporter, leánya ugyancsak Varsóban hírügynökségi szerkesztő.

Rövid ideig könyvtáros, majd a nyíregyházi Kelet-Magyarország újságírója. A Magyar Rádió nyíregyházi stúdiójának helyettes vezetője és a Nyíregyházi Városi TV alapító főszerkesztője. Két alkalommal, összesen 8 évig a Magyar Rádió (két évig a Magyar Televízió) állandó varsói tudósítója, majd diplomata (sajtóattassé) a varsói magyar nagykövetségen.

Kivándorlását követően alapító főszerkesztője a varsói METROPOL című napilapnak, majd az Európai Unióhoz történő belépés után a BBC magyar szekcióját tudósítja Varsóból az adások megszűnéséig. A Nemzetközi Mosoly Lovagrend magyar képviselője, majd alkancellárja hosszú éveken át. Nyírbátor és a lengyel Rawa Mazowiecka testvérvárosi kapcsolatát segíti, 2007-ben a „Nyírbátorért” ismerték el.

1964 óta 16 könyve jelent meg magyarul és lengyelül: dokumentum kötetek, regény, szatíra, groteszk, lengyelből fordított néhány mű szerzője, fordítója. Jelenleg szatirikus kisregényén dolgozik.⁷⁶

A személyes kötődések miatt nem véletlen, hogy a *Visszapillantó tükör* első 300 oldalnyi olvasmányára nagy hatással volt rám. 2010. március 8-án még rejtőzködve írtam neki a MEK üzenőfalára:

Élvezettel olvastam, nagyon várom a folytatást. Üdvözlöm:
Szász Gusztáv lánya, Levente testvére

Néhány órán belül itt volt az e-mailje, azóta változó intenzitással szállnak az üzenetek, mint a darvak⁷⁷Sárospatak és Varsó között, egyike lett azon internetes barátainknak, akik oldották a betegség miatti bezártságunkat. Nincs ezen semmi csodáltnivaló, hiszen a gyökereink közösek, és mind a ketten elég grafomániások és (másokra is) elég kíváncsiak vagyunk ahhoz, hogy ez így legyen. Amikor 2011. május 9-én - Jancsi 70. születésnapján⁷⁸ - felkerült a MEK-re emlékeinek 3. része is, már a kedves ismerősnek kijáró hangon kommentáltuk azt:

Nagyon örülünk, hogy könyved 3. kötetének első olvasójaként

⁷⁶ Szilágyi Szabolcs honlapjáról

⁷⁷ Azok is, felettünk jönnek és mennek északi pihenőjűkre, ilyenkor mindig eszembe jut Balassi Darvaknak szól című verse és varsói barátunk...

⁷⁸ Amit a gyerekek hazajövele miatt néhány nappal később ültünk meg....

itt is köszönhetünk. Gratulálunk és köszönjük. A közös gyökerek és a hasonló gondolkodás révén végigéltük veled ezt a különleges időutazást, rácsodálkoztunk mindarra, amit átéltél és átéltünk. További sikeres alkotó éveket kívánva szeretettel köszöntünk
Enikő és János

A mintegy 1000 oldalas trilógia elkészítése nagyszerű vállalkozása Szabolcsnak: életidőnk közös volta miatt nemcsak róla tudtunk meg sok mindent, olvasás közben mi is átgondolhattuk az életünket. Hogy számára is sokat jelenthetett ez a feladat, az a **Végrendelet helyettesítő öningerjéből**⁷⁹ derült ki:

Mit nyújtott számodra a memoármegírása?

Három dolgot. Tanúként a következő nemzedéknek bemutattam egy bő fél évszázadot. Virtuális vázában elhelyeztem néhány rózsaszálat és szekfűt rokonaim, barátaim számára. Vénülő kezemmel megkésve elhajítottam egy-két Molotov-koktét.

De nem az öngazolás kényszere vezette a tollát,⁸⁰ hanem az a szándék, hogy az átélteket az igaz tanújaként fogalmazza meg, mert úgy érezte: a valóság hiteles interpretálása nemcsak feladata, hanem a kötelessége is... Nem hitte, hogy nála van a bölcsek köve, de azt igen, hogy a vele és körülötte történtek rögzítésével hozzájárulhat majd ennek a korszaknak emberi megközelítéséhez.

Ha valaki veszi a fáradságot, s nekihasal a memoárnak, páratlan élményben lesz része. Az alcímben pontosan kijelölte a krónikás - azaz önmaga - helyét. *A történelem, a politika és a hatalom félárnyékában* élő Szabolcsot a szerencse első perctől kegyeibe fogadta: szélesebb nyomtávú életet adott a számára, mint egy átlagembernek. Mindez már életének színtereiből (Nagyvárad, Felcsút, Keszthely, Zalaegerszeg, Szentendre, Nagykőrös, Nyíregyháza, Nyírbátor, Budapest, Varsó⁸¹), is kiderül, hiszen a helyek mindegyike tapasztalatot, emberismeretet csiszoló kapcsolatokat, barátságokat hoztak számára.⁸² De megélni a dolgokat kevés, azt rögzíteni bátorság dolga. Önmagát biztatta mottójával, Stevan Vang gondolatával: *A történelem azokhoz tartozik, akik meg merik írni.* Bátorságban pedig mindig elől állt a sorban. De nem lett volna elég a szándék ahhoz, hogy kora krónikása legyen, ahhoz olyan események is kellenek, amelyek felforgatják a megszokásokat. Tudósítói korszakának nagy élménye volt Lengyelország átalakulása, hazatérve ezekből az élményekből születtek meg első könyvei.

Visszaemlékezése nagyívű, 70. életéve közelében már rendelkezett a tisztánlátás képességével is, ami ehhez a munkához elengedhetetlen. De mert Szabolcsnál az őszinteség párosult ezzel, ezért írása több mint az átéltek felidézése: tapasztalatai fényében történelmi konklúziók levonását is megkísérelte. Nem nagyképűség ez, hiszen újságíróként történelmi pillanatok tanúja lett, a kíváncsiság nemcsak munkaköri kötelessége volt, hanem egyéniségének kulcsa. Mindig fontosnak tartotta a dolgok elvi tisztázása után megfigyelni azok gyakorlati megvalósulását, szembesítése ezért is vált izgalmas olvasmánnyá.

A három kötetben 1942-től 2010-ig kapcsolta össze a történelmet egyéni életútjával, miközben a megszámlálhatatlan rokonlélek, sors- és útitárs izgalmas miniportréjával színesítette az átélt eseményeket. Az első kötet a gyermekkor, a felkészülés ideje, melynek *Tirpákok és*

⁷⁹ *Végrendeletet helyettesítő öningerjű* (http:

⁸⁰ Bár ez nála helyesen talán így hangozhatna: ...vezette a kezét a klaviatúrán....

⁸¹ Elképzelttem, ezek a helységek hogyan fognak vetélkedni majd érte, miként Homéroszért azok a városok, ahol megfordult, egyedül Felcsút esetében nem rúghat labdába

⁸² Öningerjű i.m.

tinédzserek című fejezete az én kapcsolódási pontjaimat erősítette, de az első lengyelországi kalandok is erre az időre estek. A második kötet 1970-1988 közötti időtávot összegezte, melynek legizgalmasabb fejezete a rádiózás: a nyíregyházi rádiótól a rádiókabarén át vezetett az útja a varsói tudósító feladatáig. Elérte élete nagy vágyát: *látni, hallani, közelről megfigyelni minden históriás mozzanatot - s mindezt az újkori lengyel történelem legfontosabb éveiben és helyszínein...*⁸³ A harmadik kötetben először diplomataként tért vissza Lengyelországba: amikor egyik napról a másikra kiderült, hogy „Eltárs, te mától úr vagy!”. A rendszerváltást ott megélni bizony egészen más volt, mint itthon egyszerű közemberként, írásainak ez a része nagyon izgalmas volt. Sejtéseit később Jancsi versével erősítette meg, büszkén olvastam, amikor azt idézte könyvében:

Mai előérzetemet Martinák János költő két évvel későbbi keltezésű verse igazolja: **Magyar vers ...1992**

Fejünk fölül már régen elfújta
Piros tetőnk a nyugati szél,
Öljük egymást itt lent összebújva
S belénk marja égfogát a tél.

Ráveti csillagszemét rongyunkra
Az ég, a kés-éllel villogót,
S istenhitből hazudunk magunkra
Nyöszörögve némi takarót.⁸⁴

A váltó átállításának akkori tapasztalatai elriasztották az újbóli hazatéréstől, 50 évesen Lengyelországot választotta, ahol véglegesen letelepedve kezdett új életet, azaz magasabb szinten folytatta a régit: az újságírást, és megteremtette az azt segítő (utóbb családívá váló) hírügynökséget. Nagyra törő terveinek csak a csillagos ég szabott határt, pedig alulról kellett mindent kezdenie. Játékos énje segítette mindezt, meg egy régi szerelem:

Azon kaptam magam, hogy szinte észrevétlenül kiérdemeltem a bluesman titulust. 2003-ban a Lengyel Blues Társaság vezetőségi tagjának választottak. Elővettem 50 éve „rozsdásodó” száj-harmónikámat, belemerültem a blues varázslatos lengyel világába, fesztiválokra csábítottam magyar muzsikusokat, koncerttermekben konferáltam...⁸⁵

A több mint fél évszázadot felölelő memoár ideje alatt ő maga is sokat változott, írásából ez is kiderül: kommunista fiatalból szocialista felnőtté lett, majd amikor szembesült az ellentmondásokkal, megtartotta baloldaliságát, ateizmusát és liberális demokratává, sőt: szabadkőművessé vált. Mindvégig megőrizte közösségi kötődéseit, és a világ iránti elkötelezettségét, miközben magánemberként is élt: házasságainak történetét gyermekeiért és unokáiért érzett felelősségérzet hatja át. Nem titkolta tévedésait, ballépéseit is vállalta, hiszen ezek is edzették, és beépültek személyiségébe. Írás közben tisztában volt saját értékeivel - bár maga is érezte, hogy emiatt nagyképűnek is tarthatják olvasói⁸⁶- és az újabb tapasztalatok fényében merte elveit felülbírálni, tudta: a mélyben, a nagy dolgokban megmaradt annak a fiúnak,

⁸³ MEK: *Visszapillantó tükör 2.* - fűlszöveg

⁸⁴ MEK – *Visszapillantó tükör 2.*

⁸⁵ MEK – *Visszapillantó tükör 3.* fűlszövege

⁸⁶ Öninterjú i.m.

aki nagy hittel és cselekvési kényszerrel vágott bele az élet nagy kalandjába. Ezek miatt ereszgett könnyen gyökeret a lengyel talajba, melyhez

Rokon vonású közép-európai mentalitásom előnyösnek bizonyult, csak úgy, mint a lengyel házastársat is magába foglaló életrajzom. Egyetlen illúziót kellett csak eloszlatnom. Azt, hogy magyarságomnak manapság ab ovo kijár a kivételes megbecsülés. Szó sincs róla, s ez így van jól! A lengyelek tiszteletét a bebocsátást kérőnek és nem ezer évre vissza - menő őseinek, régi honfitársainak kell kiérdemelnie.⁸⁷

Ennek fényében elért eredményeire méltán lehetett büszke, elnyúlhatott volna az önimádat büszke heverőjén, ahogyan azt Kosztolányi⁸⁸ javasolja, de nem tette: aktivitása nyugdíjasként sem engedte pihenni, nagy lendülettel dolgozik újabb könyvein, miközben másokat is írásra biztat:

Kérem az írástudókat, szabadítsák ki lelküket az öcenzúra kalodájából, ne bénítsa kezüket az önmaguk vállalásától való rettegés.⁸⁹

Természetesen azok a részek tetszettek a legjobban a visszaemlékezésekből, amelyek valamilyen formában kapcsolatban voltak velem. Közös pontunk egyike volt Nyírbátor, *fatornyos kis falunk*, ahol én tíz évig éltem, míg ő csak tíz hónapot töltött el:

Mi minden belefér tíz hónapba! Nyírbátor önkéntes, boldog foglyaként éltem át egyetlen tanév tíz hónapját. Úgy is mondhatnám, hogy az ősi Báthory Család kései rabja voltam, s ha a mai kapcsolataimat is számításba veszem, még mindig nem bocsát el annak a szép múltú városnak a bővölete.

A Báthory István nevét viselő gimnáziumban nem esett nehezemre tiszteletben tartani a reneszánsz, a humán kultúra szellemiségét. Anál is könnyebben ment, mert eddig is élénk humán érdeklődéssel végződtem át magam a középiskola első félidején. Nyírbátorban is sikerült távol tartani magamat a matematikától, fizikától, kémiától, s ha tehettem, megkíméltem jelenlétemtől az irántam fikarcnyi megértést sem tanúsító Rétháty Gabi nénit, a matektanítás megyeszerte elismert szaktekintélyét.

Ha most öregedő fejjel vizsgálgom 16-17 éves túlkoros önmagam, tudom, hogy akkor már sok tekintetben felnőtt voltam. ...Ezért lehetett, hogy a nyírbátori gimnázium két legértékesebb diákja már az első hónapokban a barátom lett. Bertalan Lacival a nyelvek és az irodalom iránti vonzalmunk hozott össze ám a mélyebb barátságokat néhány közös néprajzos kalandozás kovácsolta....A másik jóbarát kollégista társam, az egy osztállyal felettem járt Mogyorósi Misi volt. Politikai, eszmei közösségünk jelentette a barátság kapcsát....Vele szerveztük meg az iskolaőrzést. Megnyertük a fiatal tanárok támogatását, az oroszos Lázár Miklós apolitikus tartózkodással tudomást se vett szándékunkról, Szász Guszti bácsi, a gimnázium igazgatója pedig habitusához illő szelíd ijedtséggel fogadta a szervezkedést....romantika volt ez a javából és eszmei kiállítás....⁹⁰

⁸⁷ MEK – *Visszapillantó tükrök* 3. fülszövege

⁸⁸ Kosztolányi Dezső: *Költő a huszadik században*

⁸⁹ *Öninterjú* i.m.

A Nyíregyházán átéltek közül ugyanilyen fontos lett számomra a bátyámmal való barátsága is, aki az én gondolkodásomra is olyan erős hatást gyakorolt, mint a Szabolcséra:

.....Novemberre, decemberre a könyvtár feldolgozó csoportja fogadott be. Ott volt a könyvtár lelke, szakmai agytrösztje, ebben a szellemi műhelyben készültek a katalógus cédulák, bibliográfiák, onnan vezérelték új művek beszerzését és a leltározást. A „műhelyfőnök” dr. Szász Levente a finnugor nyelv és irodalom szerves szerelmese, szakértője volt. Összebarátkoztunk. Levente bennem a lengyel barátot, benne én a finnek értőjét kedveltem. Édesapja, Szász Gusztai bácsi legrokonszenvesebb iskolám direktora volt Nyírbátorban. Az új barát még több irodalmi értékkel dúsította a Margitkától életre szóló ajándékként kapott temérdek olvasmány élményt. A Kossuth és Munkás cigaretták közösen ontott füstjébe burkolózva órákat töltöttünk a finn és lengyel regények, novellák megvitatásával. Leventéhez fűz a finn Matti Larni satírikus regénye, „A negyedik csigolya”, melynek sziporkázó humora máig is írói stílusmintaként kísér. Ma is újraolvasom, ha Zola és Dosztojevszkij között pihenésre vágyom. Dr. Szász Levente nemsokára elhagyta Nyíregyházát, sóstófürdői otthonából Pécsre költözött, az ottani megyei könyvtárban folytatta munkáját, ott bontakozott ki a finn nemzet iránti mélyebb vonzalma.⁹¹

Szubjektív a válogatásom, de ez a célom, mert nem leltározni akarok ...Nemcsak én, korábbi kollégái és életének még élő szemtanúi (Kertész Erzsébet, Rózsavölgyi Erzsébet, Gyarmati Béla, Csák Elemér, Sugár András, Domány András, stb.) is örömmel fogadták az emlékiratát, amit az első kötetet kísérő 17 komment is jelez.⁹² Köztük ott volt közös ismerősünk is, Bán Béla, akinek Szabolcsot is köszönhattük:

Kedves Szabolcs! Befejeztem az olvasást. Nem mintha nem venném majd elő még sokszor, ha éppen időutazást akarok tenni boldognak tűnő ifjú koromba. Hogy mi mindent éltünk át együtt úgy, hogy nem tudtunk róla. Megdöbbenően friss a memóriád. Tudod, mennyi a találkozási pont, a közös ismerős? S nem csak a Rádióból. Fontosabb persze a személyes kapcsolódásoknál a véleményezés. '56-ról, a Rákosi korról, a túlbuzgókról, a simulékonyokról, stb. szóval várom a folytatást.⁹³

A sok pozitív vélemény mellett az egyetlen kivételt Anonymus jelentette, aki Horváth Zoltán tanár gyermekei nevében próbálta kioktatni a szerzőt:

Az interneten publikált nagykőrösi visszaemlékezésére, mely az '56-os forradalom napjait mutatja be, feltétlenül válaszolnunk kell. Hiszen mi is tartozunk azzal a szüleinknek, különösen édesapánk emlékének, és nem hagyjuk válasz nélkül a leírtakat. 14 évesen átélt emlékeire visszaemlékezni nagy felelősség: Ön ezzel valószínűleg nem számolt. És így, mindaz, amiről ír, különösen az október 23 estéjén történetek, a tények meghamisítása, majd a gimnáziumigazgató „választás” megmásítása, a forradalom emlékeinek torzítása - valótlanosság. Az ön világnézete,

⁹⁰ *Visszapillantó tükör I.*: Nyírbátori barátságok, életre, halálra – i.m. 169.

⁹¹ *Visszapillantó tükör I.*: Országok rongya! Könyvtár a neved – i.m.

⁹² Hogy a második és harmadik résznél ezek száma megcsappant, nem az érdektelenséget mutatja

⁹³ MEK - *Visszapillantó tükör I.* – Olvasói vélemény

a forradalomról vallott politikai felfogása legyen a magánügye, azonban ha azt kiveti más emberek tetteinek minősítésére, akkor az már sérti azon emberek emlékét, akiket ön elítél és megvet. Teszi ezt úgy, hogy a nagykőrösi eseményeket átírja, - valószínűleg azért, mert úgy gondolja, hogy az akkori események tanúi közül már senki sincs életben, ezért nem is tud tiltakozni. Mi viszont pontosan tudjuk a tények ismeretében, hogy napról-napra mi történt, és ezért visszautasítjuk a forradalom napjainak meghamisítását. Üdvözlettel

Szabolcs válaszában nem filozofált a szubjektív látások sokféleségéről, hanem őszintén és tisztességesen válaszolt:

Kedves Anonymus, nagy kár, hogy véleményéhez nem mellékelte az e-mail címét, s elmondanám, hogy könyvem minden leírt mondatát vállalom, mert az hűen tükrözi az én ismereteimet. Tudom, hogy a barikád másik oldaláról más a dimenzió, de engedtessek meg, hogy ugyanazt másként is lehessen látni, értékelni. Mint ahogy van ám, aki az akkori heteket is másként élte meg. Horváth Zoltán tanár úrra tisztelettel emlékesem. És örülök, hogy végre az elismerő szavak után ilyen hang is megszólalt. És persze annyira nem vagyok félnótás, hogy feltételezzem: az 55 évvel ezelőtti időknek nincs élő tanúja. Igen, de én is az vagyok.⁹⁴

Az emlékiratok élménye után kíváncsi lettem egyéb írásaira, de csak kettőre találtam rá a Magyar Elektronikus Könyvtárban: az 1986-os Varsói Krónikára és az 1989-es Lech Walesáról írottira. A *Varsói Krónika* a tudósítói munka lenyomata lett, amelyben az 1979-81 közötti, első hosszabb kinttartózkodását összegezte. A lengyelek iránti szeretet kialakulásának folyamatát végigkísértem a *Visszapillantó tükörben*, s örültem, hogy az élettől megkapta ehhez a lehetőséget. Előzményei ellenére már az első napokban bebizonyosodott számára, hogy magyar mivolta kevés ahhoz, hogy elfogadtassa magát, meg kellett dolgoznia azért, hogy Lengyelországot felderítse, és a magyarok elé tárhassa. De megérte, hiszen személyesen ellenőrizhette az ottani Gall Anonim XII. századi szavainak igazságtartalmát:

...levegője egészséges, mezeje élteti, erdeje mézcsordító, vizei hallal bővek, lovagjai harcos kedvűek, parasztjai dolgosak...⁹⁵

Közben meg kellett küzdenie az újságírói mesterség nehézségeivel, de az új élmények elkápráztatták: felfedezte Lengyelország sokarcúságát, amire korábban Pausztovszkij már felkészítette:

Mintha két Lengyelország volna: egy tökéletesen reális, hétköznapi, mögötte pedig egy másik, - kissé titokzatos, csak félig látható, és félig hallható. Minden valóságos volt. De megfigyeltem, hogy ebben a valóságban alig észrevehető, meseszerű vonások tűntek fel.⁹⁶

Testközelben élte át a nagy változásokat is, amelyek révén nemcsak Lengyelország, de az európai gondolkodás is sokat változott. Jó időben jó helyen volt, mondhatnánk, de ez is több annál: romantikus lelkének hevületével felkészülten tudta követni a változásokat.

⁹⁴ U.o.

⁹⁵ MEK - *Varsói krónika*: 5.

⁹⁶ Pausztovszkij szavait idézte a *Varsói krónika* 6. oldalán

A könyv már itthon született meg, amikor naplója és dokumentumok segítségével pergette vissza az eseményeket, „nem részvétlen, de kényszerű kívülrőlként birkózva” a tudósító feladatával. Írása azért sem vált száraz olvasmánnyá, mert a nagy történéseket családi hétköznapjaival színesítette, és mikor már nem tudósító volt, oldani tudta a tudósítói cenzúra korabeli kötelékeit: tágasabb keretbe helyezve a lengyel eseményeket az ok-okozati összefüggésekre is rátalált. Könyve ezért válhatott a „forró napok krónikájává”, ahogyan azt Barabás János megállapította, mert nemcsak egy kezdő tudósító nehéz pillanatait rögzítette, hanem higgadtan átgondolta az átélteket is, ahogyan azt Lengyelország iránti szeretete és újságírói hitvallása diktálta. Nem véletlen, hogy Vértés Éva, a tudósítótárs ezt tartotta a Varsói krónika legnagyobb érdekének.

Szabolcs fantáziáját nagyon foglalkoztatta a vele egykorú „Leszek” Walesa⁹⁷, szükségszerű volt a róla szóló könyv megszületése is. Végigjárta azt az utat, amely során az egyszerű gdanski munkásemberből Nobel-díjas villanyszerelő lett, akit a francia Larousse megkerülhetetlen tényezőként jegyzett. A portréhoz kedvcsinálóként három Walesa idézetet választott a MEK-re, melyekben ott feszült a lengyel politikus útja és lényege:

„Olyan rendszert kellene felépíteni, amely két dolgot kapcsol össze:
az evést a szabadsággal”. (1981)

„...szeretnék boldog társadalmat építeni, amelyben az egyén lenne boldog. Nálunk ez mindig fordítva volt. A társadalomnak kellett boldognak lennie - az egyén nem számított. Ezt akartam megváltoztatni.” (1984)

„...végre kezdjük beszórni a bennünket szükségtelenül elválasztó árkokat...csak a pluralizmusban látom a haladás és a jobb élet esélyét...Hosszú idő után most először látom az esélyét, hogy Lengyelországban megindulhasson valami bölcs dolog...” (1988)

Politikus portréja azzal lett több, hogy vállalta: tudata és érzelmei szűrőrendszerén engedje át a tényeket, hogy felfejtse a Walesa-jelenséget. Nem helyezte őt elérhetetlen magasságba, megmutatta jól működő emberi és politikusi ösztöneit: magabiztosságát és sokszínűségét, ellenmondásait és kétségeit. Közben végig a dokumentumokra, képekre és forrásokra támaszkodott, amivel nemcsak egyetlen emberről szólt, a lengyelek lelkét is feltárta.

A szubjektív indítás ellenére az újságírás magasiskolája lett ez a könyv: a történelem és az egyén találkozásának fókuszában egy ellentmondásos ember állt, aki a XX. századi európai történelem élő alakítójaként még nem lezárt életpályájú. A történetet emiatt Szabolcs is nyitva hagyta, de egy lengyel kortárs költő, Ewa Lipska versével a távlatot is felvillantotta:

Ha ellenségeink nyugovóra térnek

Majd ha nyugovóra térnek ellenségeink
megkerüljük, s hátulról közelítjük őket:
koponyáik kapuját sarkig kitárjuk,
homlokcsontjukból függőhidat
eresztünk alá,
hogy bevonulhassanak a teherautók,
teherautók a lelkiismeret friss húsával a platójukon
platójukon új nézetek petrezselyemzöldjével
meg még a fantázia cukormázás süteményével is.
Reggel

97

Elnézést a lengyel nevek átírásáért, de az én gépemem nincsenek lengyel betűk...

aláírjuk velük
a meg nem támadás paktumát.

És hogy idéztem, az azért van, mert ez Szabolcs versfordításainak egyike, amiről - sajnos - nagyon keveset tudok. Bár Varsóban él, igazi világpolgár lett belőle, amihez hozzájárult a hely szelleme is:

...Varsó olyan déli területében lakom, ahol egykor falu állt. Ma is kellemes, vidéki hangulatot áraszt ligeteivel és a lengyel provinciáról ideköltözött szomszédokkal. Varsó lüktető belvárosát, a Nowy Swiatot, a Krakowskie Przedmiescie-t, és a csodával határos módon újjáépült Óvárost, a Starówkát csak ritka látogatóként, majdhogynem turistaként kedvelem, mint Budapestet, ha tízévenként ott akad dolgom. Néhány órán át „élvezem” a nagyvárosi forgatagot....Akkor vagyok elememben, ha Nyírbátor, Rawa Mazowiecka, Keszthely, Rzeszów utcáin sétálok.⁹⁸

Mindez jelen van mostani mindennapjaiban, hiszen nagy energiával szervezi és gondozza a Szabolcsból elszármazottak és az onnan indult alkotók honlapját,⁹⁹mert ez is fontos számára. „Nyugtalan holtak unokája” ő is, mint Levente bátyám, vagy a barátja, Bán Béla... A két ország között úgy cikázik ő, mint más a szomszéd városokban: ott szabadkőművesként a világ dolgairól tárgyal, itt testvérvárosokat illesztget, ott a halottak napját fogadott cserkésztestvére sírjánál tölti, itt utcazenészként sem restell fellépni,¹⁰⁰ ott unokái zenekarát vezényli, itt Magyarország nevezetességeivel dicsekszik lengyel barátainak, ott a hétvégi telkén gulyást főz a batoriaktól kapott bográcsban, itt a hajdani Báthory-vár maradványából felépített szállodában reprezentál... És így tovább, hiszen napi életében is mindent felhasznál ahhoz, hogy a lengyeleknek Magyarországot, a magyaroknak Lengyelországot népszerűsítse. S hogyan fér bele mindebbe az írás, a mosolyrendi alkancellársága, a családi élet, a főzés szenvedélye, azon tűnődök...Hogy a többi könyvében mi van, sajnos, nem tudom. Még a címeiket sem merném felsorolni, mert azok a honlapján olyan aprók, nem sikerült kisilabizálnom. Pedig **A tökéletes titkárnő** című satirikus diplomáciai protokoll könyvére nagyon kíváncsi lennék, mi van benne, hogy több kiadást is megérhetett?!

Újságíróként több 10 ezer cikket írt, memoárjában vállalta önmaga élveboncolását, történelmi élményeit könyvbe foglalta, s amikor elérkezett a nagy pillanat, akkor irányt váltott. Első szépirodalmi kísérlete - mely emlékezés és igazságszolgáltatás - **Fruzsina, hol vagy?** címmel az e-könyvek sorát gazdagította. Előzményeiről a **Visszapillantó tükör** -ben olvastam:

Pacifikált első szerelem

Az állami gondozott Szilvia csinos, bájos és ragaszkodó 15 éves csitri volt. Ahogy egy nagyszünetben megpillantottam őt a gimi folyosóján, lehetetlennek tartottam, hogy ne ő legyen életem párja - mindhalálig. Varázsos, szenvedélyesen viszonzott volt ez az első szerelem. Nyírbátor utcái, parkjai, a kollégium ligetes udvara szívdobogásunktól visszhangzott. Mit sem törődve az érzéseink nyílt vállalását rosszálló korszellemmel, padokon, fák alatt csókolóztunk. Az én Szilvikém aranyszínű copfjaival, egyik oldalon piros, fonákján fekete gumírozott széles övvel összefogott sötétkéék iskolaköpenyében csodás, kíváncsatos jelenség volt. Tetszettünk egymásnak, eszméletvesztésig szerelmesek

⁹⁸ Öninterjú – i.m.

⁹⁹ http:

¹⁰⁰ Titokban persze azt várja ettől, hogy Nyíregyházán ismerősei elszörnyedjenek azon, hogy Szilágyi Szabolcs milyen mélyre csúszott....

voltunk...iskolai életem, a tanulás a tantestület körében mind kevesebb elismerést aratott. A lesújtó minősítéseket sem szegény Lázár Miklós, akinek szirénhangja kicsábított Nyírbátorba, sem a velünk már-már baráti viszonyban lévő fiatal tanárok nem tudták ellensúlyozni. Egyetlen sikeres védőmnek Boros Gábor tanár úr bizonyult.....Szerelem, Szilvike csodás lény foglalta le minden gondolatomat, s a lelkemben fennmaradó szabad helyre zsúfoltam össze az iskolaórséget, és a lengyel nyelv iránt nem lankadó érdeklődést....

Az egyre érettebben és szenvedélyesebben kibontakozó szerelem az 1959-es tavasz böjti szelében az orkán futamait is maga mögött hagyta. Nem sejtettük, hogy hamarosan egy szimfónia zárótételének crescendóját produkáljuk. A májusi éjszaka holdfényénél a lánykollégium orgonailatú kertjében a dupla randevú¹⁰¹ Dosztojevszkij szavaival jellemezhető: *Gyönyörű éjszaka volt, egyike azoknak az éjszakáknak, amelyeket csak fiatal korunk ismer, kedves olvasó. A mennybolt olyan csillagos, olyan derült volt, hogy feltekintve rá, az ember önkéntelenül is azt kérdezte magától: valóban élhetnek hát gonoszok ily szép ég alatt?* Hogy a kollégiumi igazgatóhelyettes, Judit néni hajnali őrnjázatát a besúgók, vagy a véletlen irányította, nem derült ki...Megalázó felelősségre vonás következett, ügyünket rendkívüli diáktörthoni, majd iskolai tantestületi „vésztörvényesék” tűzte napi rendre. A fiatal tanárok csaptak össze a polgári erkölcsöt védő hölgyekkel. A kicsapatást megúsztuk, de az ítélet családi botrány sorozatot gerjesztett.....

A kalmopirinnel elkövetett öngyilkossági kísérletet Szabó Tóni édesapjának életmentő gyomormosása követte, majd a megérkező hozzátartozók (édesanyja és Szilvike nagynénje) a nők pártjára álltak: az ellenük indított pogrom alatt örökre elszakadtak egymástól a szerelmesek, vissza kellett térnie Nyíregyházára...A megaláztatás, és a kései lelkiismeret-furdalás miatt készült el a Fruzsina, amiről az akkoriban készülő *Olvasóskönyvemben*¹⁰² a következőket jegyeztem fel:

Ha az embernek egy kedves ismerőse kirukkol valami újjal, először csak hüledezik, aztán drukkol neki. **De amikor Szilágyi Szabolcs** (1942-) interneten elküldte a regényét, ami a **Fruzsina hol vagy?** címet viselte, nem volt szüksége a segítségünkre, remekül helytállt az magáért. Szabolcs egy évig koptatta a nyírbátori gimnázium padjait, ahol éppen csak megúsztuk a kicsapatást, a szívét mégis ott felejtette: ma már a város kitüntetésétje, és többet tud *fatornyos kis falunk* dolgairól, mint akik ott élnek. Pedig ismert újságíróként, diplomataként, a Mosolyrend alkancellárjaként, aktív szabadkőművesként bejárta a nagyvilágot, és lengyel felesége révén már 20 éve él Varsóban, ahol a művészeti élet szervezője, résztvevője. Első kirándulása a szépirodalomba a nyírbátori történetből nőtt ki: gyermekkori szerelmének akart igazságot szolgáltatni, s lett belőle egy különleges regény, amit - mikor e sorokat írom -, éppen Litvániában olvasnak a lektorok, és megfilmesítésén gondolkodnak. Miért éppen Litvániában? Mert Szabolcs nem a valóságot, hanem annak *égi mását* írta meg, és ezzel az új dimenzióval még izgalmasabbá vált a történet.

Fruzsina és Ádám története ott folytatódott, ahol a Visszapillantó tükörben abbamaradt: a gimnázium utáni időkkkel, hogy az író végigkísérhesse életük alakulását. A történetet felváltva mesélő fejezetek hol Magyarországon, hol Litvániában játszódtak. Fruzsínának állami gondozottként nehezebb sors jutott, mint a népszerű és közismert szülőkkel rendelkező Ádámnak, sorsuk időnként közelített egymáshoz, pontosabban csak Fruzsina szerzett tudomást Ádámról, akiben kicsit lassabban ébredt fel a hiányérzet. A regényt indító képek, az állami gondozott fiatal lányok kiszolgáltatottságnak rajza hiteles és megrázó, jól motiválta Fruzsina

¹⁰¹ Mogyorósi Misi a barátnőnek udvarolt....

¹⁰² *Olvasóskönyv*, Február (Martinákné Kiskönyvtára, 22. Sárospatak, 2013)

menekülését az alkoholhoz, és a „ködbe”: az érzelem nélküli házasságba. Ádám - azaz Szaxi - története színesebb lett, hiszen egy ismeretlen világba került, aminek felderítése nemcsak a főhősnek, hanem az olvasónak is sok újdonsággal szolgált.

A negyven év történéseiből 20 évet mesélt el a regény 19 fejezete, hogy aztán a második 20 évet a záró fejezet fogja össze. Szilágyi Szabolcs ihletetten idézte fel az 1960-as-1980-as éveket, olyan apró elemekkel, amelyek bennünket¹⁰³ is megérintettek olvasás közben. De az igazi nagy élményt a litvániai részek jelentették, nem tudtunk semmit a szamogitokról, Szabolcs pedig beavatott bennünket történetük minden fontos¹⁰⁴ részébe. Ádám ugyanis a főiskola elvégzése után litván felesége, Lina jóvoltából nemcsak beilleszkedett a litván zeneiskola életébe, titkos vágját, az ottani népzene kutatását is sikeresen megvalósította. Fruzsina nem volt ilyen szerencsés, bár barátokra (Adél néni, Angéla), segítőkre (a Rolls Royce zenekarban) talált, de a nehézségek miatt gyökértelennek érezte életét. Útja az alkoholba fordult, amitől megrettenve belemenekült a Csónakos Zsigmonddal kötött érdekházasságba. Olyan világba került ezzel, ami teljesen idegen volt tőle. Amikor egy kaland nyomán a baráti kör egyik tagjától, Varró Elődtől, s nem férjétől várt gyereket, felbontotta házasságát, hogy egyedül nevelje fel gyermekét. Csónakos visszafogadta volna, Fruzsina személyisége azonban nem engedte, hogy a könnyebb utat válassza: önállósult kirakatredezőként, majd lakodalmi fotósként próbált megélni. Munkatársból élettársá váló Kiss Róbert jóvoltából Csillának is lett apja, de gyökértelenségét ezekkel sem tudta semmissé tenni.

Ádám élete ennél kiegyensúlyozottabban alakult, segítette családi háttere, amelyik csak Fruzsínától akarta eltávolítani, és kénytelen volt belenyugodni abba, hogy jóval messzebb, Litvániába került. Feleségéről elég hamar kiderült birodalom-mániája, de közös életük látszólag simán gördült, amikor váratlanul visszatért Leningrádba régi szerelméhez. Ádám maradt litván kisvárosban,¹⁰⁵ egy érdekes KGB ügynök (Berezov) segítségével kikerült a titkosrendőrség látóköréből, részesévé vált a litván ellenállásnak. Felesége tehetséges tanítványa, Janina révén magánélete is rendeződni látszott - *Janina olyan, mint Fruzsina, de Janina mégsem Fruzsina. Fruzsina hol vagy?* - de nem hiszem, hogy Janina visszavonulását tudományos ambíciói okozták, sokkal erősebb volt ennél sejtése, hogy ami kettejük között kialakult, az nem szerelem. Zenekarával vendégszerepelt Magyarországon, eljutott Tárkosra, ahol Fruzsínával járt iskolába, és az ott bemutatott Tárkosi szvitt című műve nagy sikert aratott. Amikor Lina és Janina magára hagyta, nem omlott össze, munkájának sikere, a litván közösségbe való beilleszkedése, a KGB-vel való játék kielégítette.

A XX. fejezet egyszerre foglalta össze a következő 20 évet, amiben már csak Ádám története részleteződött. Ekkoriban ébredt rá végérvényesen Fruzsina hiányára és talált rá a születésnapra ajándékba kapott számítógép segítségével az interneten - Fruzsina keresése közben - Angélára. Ötvenedik születésnapja kiemelt helyhez jutott a regény történetében, hiszen mindenki, akinek eddig szerepe volt, megjelent azon: Lina és Jura, Janina és litván barátai, akikről kiderült, hogy mindegyik ellenálló volt, de ezt a konspiráció szabályai jóvoltából még ők sem tudták egymásról. Ezt a részt túlzásnak éreztem, mert az író maga sem alapozta meg ezeket az állításokat. A másik nagy találkozás Budapesten zajlott, ahol Angéla és régi barátai fogadták. Csak Fruzsina nem volt ott, mert 20 éve meghalt.... A történetet Doris Day '60-as évekbeli,

¹⁰³ Az interneten elküldött példányt kénytelenek voltunk kinyomtatni, hogy egyidejűleg olvashassuk. Ezt most beköttem, különleges szép darabja lett Sárga sorozatomnak, az újraolvasás mostani élményét ez az apró biztosította....

¹⁰⁴ Hogy pl. Linának, és apjának, Linasnak neve nem a len litván szavából, hanem az ország nevéből származik – én az ilyen apró infókat élveztem a legjobban...

¹⁰⁵ Meg sem kísérem leírni a nevét, és nincs a kezem ügyében a könyvem, de a litván nevek hiba nélküli írásáért külön dicséretet is megszavazok a szerzőnek, hiszen úgy használta, mint aki benne él....

Magyarországon sokáig betiltott slágere nyitotta: *Ahogy lesz, úgy lesz...*¹⁰⁶ és egy lapp mese zárta: a szegény kis vízfordó lányt - jutalmul földi élete szenvedéséért - a Hold emelte magához az örök életre. Ezzel a misztériummal - sajátos írói igazságszolgáltatásként - Fruzsina is elnyerte életéért a jutalmat.

Eddig is tudtam Szabolcsról, hogy jól ír, de most élvezettel olvastam a regényét, amivel a szemem láttára kapaszkodott fel a Parnasszusra. Cselekményével mindvégig izgalomban tartott, jól megrajzolt szereplői hitelesen mozogtak az adott közegben, talán csak Lina alakja volt megfoghatatlan számomra, ez az egyetlen szál, amit nem sikerült jól elvarrnia. Legnagyobb meglepetést Fruzsina belső világának empatikus megrajzolása okozta, ezt az *animája*, egyéniségének női oldala működtette, de kellő szerepet kapott benne a szerelem és a mesterségbeli tudás is. Tetszett sajátos humora, mellyel minden helyzetből ki tudott hozni valamilyen érdekességet. Ilyen volt a KGB-elhárítás *rutinszűrése*, vagy amikor apja temetésére menve Moszkvában a KGB leszállította a repülőről: *Ha már lekésették velem az apám sírját, akkor legalább Vlagyimir Iljics sírjával kárpótoljanak...apám nem is venné rossz néven ezt a cserét...* Szereplői egyszerre voltak egyéniségek, egyedi sorsok hordozói és a kor jellegzetes típusai, aminek pontos rajza is kibontakozott a cselekmény során. Tetszett a párbeszéd formai jelzése, ha előbb látom, ellopom a saját regényemhez, jobb, mint az én merev változatom.

Szerettem a regény stílusát, egy-egy nyelvi fordulattal egyenesen szíven talált: *A látvány akkorára tágította szemét, mint a túristvándi vízimalom lapátos fakereke,* - bár volt egy-két olyan hasonlata is, ami nekem erőltetettnek tűnt abban a szöveggörnyezetben. Eredetisége talán a kort felidéző apró motívumaiban, és a főhős belső monológjában jelent meg legjobban. Az egyes fejezetek számozásával kijelölt belső ritmus második olvasásra is értelmetlen maradt számomra, de szerencsére a regény üzeneteinek kibontásában ez nem zavart. Az a lelkemnek külön is jó esett, hogy Jancsi költői tevékenységét nemcsak korfestésre használta fel (ld. a rendszerváltásról írott versét), hanem fordítóként is működtette, mint költőbarátot, amikor a lengyel-litván sors párhuzamosságát egy XVI. századi verssel próbálta érzékeltetni:

Lengyelország kivirul latinul
Litvánia virágzik oroszul
A nélkül lengyel honban elmaradsz,
E nélkül litván honban moroghatsz

Emiatt lehetett stílusterés nélkül litván színekbe öltöztetni az eredendően lengyel történetet, de az írói teljesítmény így vált még nagyobbá, hisz az ehhez szükséges ismeretek nem voltak Szabolcs birtokában, azokat komoly munkával össze kellett szednie. Sokat adott ez a regény: nemcsak egy történetet mesélt el, kiművelt zeneileg, gasztronómiailag, politikailag, néprajzilag úgy, hogy észre sem vettem. Az önéletrajzi ihletésű mű igazi olvasmányélmény volt, még ha a lengyel történéseket litván burokba csomagolta, hogy közben a szamogitok önállóságának útját is végigjárhasa olvasóival. Helyére került a kétszer húsz év elválasztása, melyek mögött ott volt az író, Szilágyi Szabolcs narrátorként, és ott voltak azok az évek, amelyet nemzedékemmel együtt átélünk, de a regényben jóval nagyobb ívvel jelentek meg, mint ahogyan mi ezt itthonról szemlélve láthattunk. Talán nem véletlen, hogy számomra ez lett a hónap könyve, bár csak az utolsó pillanatban vette át ezt a szerepet Vámos Miklóstól¹⁰⁷.

Ez volt az a könyv, amit így csakis Szabolcs írhatott meg, s talán ezért is sikerült ennyire felejthetetlenre. De Szabolcs nem állt le ezután sem, miközben tárgyalt regénye megjelentetéséről, filmesítésének lehetőségéről, már újabb művön dolgozott. Ez is régi adóssága

¹⁰⁶ Természetesen angolul idézte a szerző, de én egy idegen nyelvek nélküli nő vagyok, mindent magyarul idézek, mert bezáródtam az anyanyelvembe...de amit lehetett, azért kihoztam abból!

¹⁰⁷ Megversenyeztettem a havi könyvolvasmányaimat

volt, hiszen a *Hat kicsi hajótörött* a rendszerváltásról és az azt követő eseményekről szóló groteszk szatíra lett. Figyelemfelkeltőjében így foglalta össze cselekményét:

Happylandban castingon kiválasztott 6 egykori „elvtárs” úszik át a szocializmusból a kapitalizmusba a „Happy Future” komphajón. A lengyel Gdynia és a svéd Karlskrona közötti tengeri út 6 napján Szendvicseber, a volt Föxi-Maxi Főiskolai eszmetanár jellemátalakító tanfolyamot tart a hajótörötteknek. A workshop órarendjében EU-átformálás, múltmódosítás, kellemetlen fotók kezelése, gyónás, happy újbeszéd oktatás és ügynöklista módszertan szerepel. Az (új-)teremtés hat napja után a Nagy Tesó Hotel karanténjában Dishmal táborigyógykezelés vezetője gondoskodik az Új Rendre való felkészítésről. Öten átformáltan indulnak az újkapitalizmus boldog hónapjába, csupán egy hajótörött száll fel...Hogy hova, maradjon az Happyland legeslegújabbkori történetének titka. Egyelőre.

Mostanában e kisregény nyomdai előkészítését végzi, amelyhez Szűcs Édua készít karikatúrákat, s április második felében Miskolcon megkezdik kinyomtatását. És közben anyagot gyűjt az új feladathoz, ami egy történelmi fikció-regény lesz *Tábortűz a Halálvölgyben* címmel. Hozzá illő ennek is a története: egyik miskolci író barátjával a Keleti-Beszékidekben túráznak, s ott gyűjtanak tábortűzet, ahol a II. világháború idején emlékezetes csata zajlott. Felélednek az ott elesett magyar, cseh, német ukrán katonák és szlovák partizánok közül néhányan, akik egy hétre hazamennek: az otthoniakkal már nem értenek szót, és az újabb találkozáskor az újjászülető gyűlöletről szólnak. Miért kellett nekik meghalniuk, ha nem volt semmi következménye? És hogy ez után mi következik? Ki tudja, Szabolcs író marad, mindhalálig... Nem tehet a sorsa ellen! Nagy izgalommal várom ennek a megvalósulását, hiszen kedvelem a történelmet, és a helyszín ismerős számomra: a csatától nem messze lévő szív alakú kőnél átdugtam a lábamat Lengyelországba, hogy legalább az járjon ott, ha engem a határ megállított... Örülök, hogy ez a kör is összeért nálam: egy ismeretlen diáktárssal válhattam baráttá, még ha ezt nem a személyes együttlétek, csak a technika segítette elő...

Szabolcsnak felkészültsége, humora, emberszeretete a legfőbb segítője. Realista emberként csak annyit foglalkozik életkorával, amennyire szükséges. Az angol sci-fi írótl tudja: „ha jó fa volt, ha tisztességes és becsületes életet élt, biztos lehet a halál utáni életben. Ám ha valóban jó volt, úgy akkor majd reinkarnálódik és ötezer tekercs wc-papír lesz belőle.”¹⁰⁸ Addig pedig gyökerei segítik sokirányú tevékenységét, amelyek itt is, ott jól rögzítették, felveszik és tárolják a létfontosságú vizet és ásványi anyagokat, és citokinint szintetizálnak, hogy azok szabályozzák a hajtások növekedését.

VI.

....nekem kezdettől fogva átlátszó hálóba
göngyölték cókómókomat..."

(Jó barátném, Finta Éva)

2014-ben volt 10 éve, édesapám 100. születésnapján csörgött a telefon, Finta Éva jelentkezett: vállaljam el a fiát magántanítványként. Először azt hittem, csak névazonosság, aztán kiderült, ő az: a költő. Csak magamban szégyenkeztem, milyen keveset tudok róla, összegyűjtöttem, amihez Magyarországon hozzáfértem, és ebből írtam meg az első kompilációm¹⁰⁹, amelyet azóta már sok ilyen követett. Hármas jubileumára¹¹⁰ megszületett a Martinákné Kiskönyvtárának első darabja, aminek már a 23. darabjánál tartok.... Engem akkor indított el az irodalomba, amikor a magam eszközeivel fel akartam őt fedezni.¹¹¹

Hatalmas lendülettel és kis tudással vágtam neki a feladatnak, a feltárói munka kiegészült a személyességgel: lánya is járt hozzám különórákra, és az édesanyával való végtelen beszélgetésekben, az eleinte naponkénti, majd kicsit ritkuló telefonokban is az irodalom játszotta a fő szerepet. Egy idő után - bármit is írtam - mindenről ő, azaz a költészete jutott az eszembe.¹¹² Megismertem és megszerettem verseit, azt hittem, én vagyok a legnagyobb fintológus, s amikor megajándékozott a nekem írt vers kéziratával, beavatott az irodalomba. Barátságunk lényege a szó nemes értelmébe vett irodalmi társalgás lett, ami engem is szellemi munkára serkentett. De ahogy megjelentek magyarországi kötetei, egyre nagyobb körben vált ismertté.¹¹³ Az általam összegyűjtött anyagból Legeza Ili segítségével elkészítettem a honlapját, amit azóta már Peti fiam gondoz, mert közös barátnőnk az égi könyvtárba tette át a székhelyét.¹¹⁴

¹⁰⁹ Amit 55. születésnapjára megfejeltem *egy nagyon szubjektív tudóskodással*, Éva könyve címmel (MKK.15., 2007)

¹¹⁰ Fennállásának 50., első kötete megjelenésének 25., költőiségének 30 éves évfordulója volt 2004-ben

¹¹¹ A *Magyartanításban* és a *Széphalomban* megjelenő cikkeim ezt a célt szolgálták: elemzésekben, összehasonlításokban rajta gyakoroltam: az első görcsösségtől jutottam el idáig.

¹¹² Elementáris élmény bennem ma is, amikor kézbe kaptam az első *Kárpáti Igaz Szó*mat, amihez könyvtárközi kölcsönzéssel jutottam hozzá, s mire Sáfáry Lászlóról gyűjtöttem az anyagomat, mert róla olvasva felfedeztem, hogy újhelyi diák volt, ez az érzés csak fokozódott: azt hittem, már vízen járni is tudnék, ha megpróbálnám...

¹¹³ <http://www.fintaeva.extra.hu> -n köteteknek bemutatója Sárospatakon és Sátoraljaújhelyben, és a róla megjelent recenziók, kritikák a *Sárospataki honlapon* (Törő Gábor, 2007), az *Ezredvé*gben (Rác Era, 2008), az *Együttben*(Csordás László, 2010/4.) és az *Agriában* (Basku Anita, 2010 tele)

¹¹⁴ **Legeza Iona** internetes barátság, honlapjának olvasója voltam, ahol minden valamire való könyvről jelent meg ismertetés. A *Vissza a vízöntőbe* című Finta Éva kötet megjelenésekor aztán személyessé vált ez az ismeretség, és csodaszép barátság keveredett hármónk között, ami családtagjainkra is kiterjedt: Peti számítógépes szakdolgozatának különlegességét neki köszönhette. Erejével és tisztaságával büvölt el engem, vakként megtanított látni. *Érintés* című, máig kedves írással (MKK. 18/2010) még köszönhettem őt 60. születésnapján, de nem érte meg a regényem megszületését, amibe a neki írt könyvem legfontosabb motívumai is belekerültek. Ezekből most egy XVIII. századi temetési beszéd részletét ide másolok a tiszteletére: *Uram! Mitsoda az emberek élete, s minéműek az ő esztendei? El fojnak mint a' patakok, s mint a ' források, vizei úgy el-tsergedeznek, és meg sem emlékeznek többet azokról?* Legeza Ili emlékezetét őrzi honlapja (legeza.oszk.hu), Éva készülő kötetének egy ciklusnyi verse és lelkünk, mert abba belevésődött...

Irodalmi társalgásunk azt is jelentette, hogy kicseréltük kedvenceinket. Ennek legszebb példája Sáfáry László volt, akit újhelyi diákként fedeztem fel és megírtam az összegyűjtött anyagból a magam kis írását, de a lényeg, a hagyatéka - minthogy Sárospatakhoz voltam kötve - rejtve maradt előttem. Rábeszéltem Évát, hogy doktoriját földijéről írja, amihez nemcsak megnézegette a Petőfi Irodalmi Múzeumban őrzött Sáfáry hagyatékot, hanem össze is állította a kötetét is, amit saját költségén megjelentetett. Költői hangvételű, érdekes elemzése megbizseregítette a szívemet: Sáfáry László ilyen felfedezőt érdemelt.

Amikor Éva a családdegyesítés révén 1990-ben átköltözött Magyarországra, nem mondott agyót Kárpátaljának,¹¹⁵ itt élve is megmaradt gyökereinél,¹¹⁶ még ha közben értelemszerűen lazultak ottani kapcsolatai. Szerencsére, az irodalom nem ismer országhatárokat, egy idő után az otthoni költőtársak is figyeltek működésére, és értékelték azt: megjelent írásaiért 2013-ban az **Együtt nivódíjasa** lett, majd azt követte 2014-ben a **Munkácsi Mihály életműdíj**, ami után az éves itthoni versgyűjteményből (az Év verse) és a Versünnepből sem maradhatott ki.¹¹⁷

Nívódíjasként jelent meg válogatott verseinek kötete **Örök partok**¹¹⁸ címmel, mely a 8. lett a kötetek sorában. Címlapján ott van most is az elmaradhatatlan Horváth Anna rajz, ami eddigi köteteit is kísérte, ami már készültekor egyféle jóslatnak szánt mentora: a bábtól ellibbenő éteri könnyű, zizegő pillangók Éva arcát viselik... Tökéletes lett a címválasztása, hiszen ez a vers összegzi az egyedüllétet és várakozást, „a társas magány”-t és a „sok mihaszna kín”-t, de az asszonyi sors fájdalommal feloldódik benne, időtlenné válik.

Az otthoniaknak készült a válogatás a magyarországi versekből, hogy földijei is bejárhassák költői útjának ezen stációit. A több mint 200 vers három kötetből gyűlt össze, és vált egyféle időjátékká: az otthoniak számára kikerekedett a lírai én története, a szakma számára a költői megújulás útját mutatja meg. Azzal pedig, hogy néhányat elhelyezett most készülő kötetének verseiből, a jövőt is felmutatta, amivel minden egyes korábbi versét is hitelesítette.

Amikor átköltözött Éva, már túl volt a világ birtokbavételén,¹¹⁹ itteni kötetében ember és költő helykeresését fogalmazta meg, amit kettévágott és megismételtetett vele áttelepülése. Minden verse nem kerülhetett bele a válogatásba, de a gyűjteményében megjelenő világértelmezés a költői én lelki fejlődésének ívét, költői megújulásának útját mutatta be a formai ellenpontokkal: az egyre gyakoribbá váló klasszikus verselése párhuzamosan halad a gondolatritmusra épülő szabadverseivel, amelyek nem a tudatalatti szabad csapongásából táplálkoznak, hanem a valós életből és annak mítoszi-filozófiai - történelmi értékeiből.

Három magyarországi kötetét így ismerhették meg Kárpátalján, de az itthoniak számára is kínál újdonságot. A **Földközelen**¹²⁰ című nem épült be az irodalmi köztudatba, áldozatul esett a rendszerváltás után összeomló könyvkiadásnak. Az otthon ismert és elismert költő kiszakadva Beregszász kultúrorientált közegéből De e kis falvakba, szellemi sivatagba került, ahol a nő belemenekülhetett az anyaságba, de a költő nem találta a helyét. Ebben is volt valami jó, mert a kizártság és bezártság kettős állapotában tisztult látása, észrevette, hogy az emberi és természeti törvények közé bezárul az ember, s mindegy, ki kerül a körbe, ki a körön kívül,

Mert őrző és őrzött körbe járnak

¹¹⁵ Füzesi Magda verséből kölcsönöztem...

¹¹⁶ Mikes Kelemen módjára: úgy szeretem Rodostót, hogy nem feledhetem Zágont...

¹¹⁷ ld .a honlapján az erről szóló híradásokat

¹¹⁸ **Örök partok** (Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2013)

¹¹⁹ Otthoni kötetei: *Vállalkozás az örömrre* (Uzshorod, 1979), *Idő-korongon* (Uzshorod, 1987), *A lét dicsérete* (Budapest-Ungvár, 1991), *Párkák* (Ungvár-Budapest, 1993) .

¹²⁰ **Földközelen** (Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 1993)

egyazon kör körül, akár az óra.
Az idő pedig gondosan feszültséget
(ő Isten ujja) a két mutatóra.

Zár-vers

Az elszakadás és az újrakezdés nehézségeit igazán a *Vissza a vízöntőbe*¹²¹ című kötet fogalmazta meg, ami 13 évnyi hallgatás, töprengés eredménye, ami a költői én belsejében zajlott. Ebben a jól átgondolt, ciklusokkal elrendezett kötetben jelent meg költői megújulása is, emiatt a legtöbb versét innen választotta a gyűjteményébe. Sajátos térbeli és időbeli utazásában bejárhatjuk a külvilágot és a költői szubjektumot: a külső és belső tereket egyaránt hol a személytelenségig távolító rálátással, hol kínzó, egyes szám első személyben mutatják a versek.¹²² Vég és kezdet lett ez a kötet, amikor a *költői énből* az itteni rendszerváltás miatt a tudom bizonyosságát a talán bizonytalansága váltotta fel, amikor Kárpátalja a *senki földjévé* vált, és veszélybe kerültek „szentségeink”. De a költő ura lett a helyzetnek: kibeszélte magából az átköltözés keserveit, s a Villon versek megerősítették költőiségében. Ezekben a *rusnya időkben* is megvan a költők feladata, amitől Éva sem bújt el: a *szavak dzsungelében* megtalálta a maga útját. A válogatásba azokat a verseket mentette át, amelyekben saját világot alkotott. Utazásában egységbe foglalta a tér minden változatát - a *senki-földje, az itt és az ott* - melyet úgy töltött ki, hogy jelenléte érzékelhetővé vált. Így válhatott másik főszereplővé az idő: a *hontalan, senkié se idő, a perc, a pillanat, a tűnő-körkörös idő, az ezredvég, az ezredforduló*:

tanulom magamat világgá
világrendszerbe szerveződöm
pályámon átkering a játék
statisztálnak a helyszínek -
micsoda örök utazásban
ülök a küszöbnyi világban:
lábamnál hűség, szívemnél szárnyalás.

Bolyongás II.

A *Szapphó a szirten*¹²³ ennek a kötetnek az ellenpontja lett minden szempontból: rövid idő, egyetlen esztendő alatt születtek meg darabjai, melyeknek a *nő mint alkotó és a nő, mint nő* lett a témája. Ebben a versvilágban már összesimult Beregszász és Zemplén - Múzsatorborzóját innen loptam ki, hogy engem navigáljon. Áradó zenébe, humorba csomagolva magas filozófiává emelte élőkről és holtakról szóló gondolatait. Régi témáit folytatva nézett bele a *tükörbe*, mely a kötet kulcsmotívuma és tükör-szonettje pedig korábbi szonett-játékainak a csúcса. Sajátos módon mérte fel benne régi és új világát: egy versregényt épített nyitó- és záróverse közé, amelyben a *lírai én* bátran szárnyalta be a világot, és nyitogatta Pandora szelencéjét, hogy meglesse a világ titkait. Ebből a kötetből Matyi unokám kedvenc sorait idézem, amit 7 évesen már kívülről tudott:

Vágyik a szív meg az elme
valami éteri szóra
átdalolászna az éjen
bújna dalos takaróba.

A dal kupolája

¹²¹ *Vissza a vízöntőbe* (Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2007)

¹²² Rác Era im. *Ezredvég*, 2008/szept.

¹²³ *Szapphó a szirten* (Bibor Könyvkiadó, Miskolc, 2013)

Az új önmetaforák révén Szapphót és Sylva Plath-t sorakoztatta fel maga mellett segítőként, amivel széltében és hosszában is kitágította az asszonyi lét és a költői sors lehetőségeit: *Végtelenek / Partján járni védtelenül a / Végleteket...(Kereszt)* Az elvagyódás létérzésének, a tér utáni vágyának új megfogalmazása lett ez a félszáz vers, ami a kötetnek is fontos részévé vált.

És ezeket is megfejelte a készülő új kötet néhány darabjával, amiről a következőket árulta a Sárospataki Olvasókör tagjainak:

A teremtés súlya alatt¹²⁴ olyan cím, amely sok irányba mutat... minden „teremtésnek”, ha igazi értékek felől nézünk, súlya, megpróbáltatása, ára van.... A készülőben lévő kötet öt olyan különleges személyiség köré szerveződik az öt ciklus által, akik élettörténetükkel, sorsukkal egyfajta példázatul is szolgálhatnak az alkotói vagy tudományos tevékenység eredményeiben szép, sorsfordulataiban inkább katartikus természetéről. A csaknem kész dokumentum, akár a két éve megjelent Szapphó a szirten című, inkább a nőket szólítja meg...Témaválasztásokkal tabukat feszegetek...a két nem kapcsolatának örök ellentétét bontom ki az alkotói tevékenység szintjén....¹²⁵

Az új versek nem írták felül a korábbiakat, mert az összeállítás azt mutatja, a költői életmű egységes, szerves egész. Finta Évát az élet, az emberek iránti kíváncsiság tette költővé, eleinte a férfiakkal versenyezve vívta meg a harcát önmagával és a világgal, mára már olyan bölcsességre tett szert, amiben női mivoltát sem tolja háttérbe. Ez a válogatása azt a szuverén, autonóm, sokszínű személyiséget mutatja be, amilyen Éva - büszke vagyok rá!

Finta Éva a hátán cipelt fel engem a Parnasszusra, az ottani látványtól fenékre ültem és lecsúsztam a földre. Helyemre kerültem: azóta újból felnézek a költészetre. Közben őt felfedezték, egymás után nőttek ki a földből a fintológusok: komoly kritikusok értekeznek verseiről, nincs szükség a botcsináltakra. De én mégis gazdagodtam, mert barátsága enyém maradt. Kösz' a fuvart Barátném, azért jó volt ez a kitérő!

VII.

„ A hetedik te magad légy...”

javasolta József Attila, s hallgatok rá. Itt aztán akár be is fejezhetném ezt a könyvet, mert valójában eddig is magamról írtam, az irodalom csak háttér és ürügy volt ehhez. Most, hogy eljutottam a **hetvenkedszázad küszöbére**, ezzel akartam megünnepelni magam magam...

Pedagógus pályám 46 éve választásom helyességét igazolta: még mindig szívesen tanítok, sőt: újabban a skype-s változattal is kacérkodom, de érzem, tudom: a technika nem iktathatja ki a személyességet ebből a folyamatból. Igaz, már zavar, hogy a házhoz jövő magántanítványok betörnek a magánszférámba, hogy egyre ritkábban repülnek velem, ezek miatt szép lassan eltűnik belőlem a vágy, hogy mindenkit megtanítsak arra, ami tudok, de ami mára a felesleges tudományok közé sorolódott. Ha nem megy, akkor majd olvasgatok csak úgy, a magam

¹²⁴ Ez lesz a 9. kötete, és a számmisztika iránti vonzalmát ismerve, ez garantálja a tökéletességet. Ezt Püthia üzeni, nem Kasszandra!

¹²⁵ Megjelent a honlapján - a Galéria részben

szórakoztatására, és ha közben beindul a kezem motorikus mozgása, akkor írok is, de nincs kényszer, csak szabad akarat...Ehhez - mint eddig is - megadja a háttérét a zenehallgatás és a családi kötelékek öröme.

Áttekintve az eltelt éveket, nincs miért szégyenkeznem: *vagyok, aki vagyok...* A kényszerű bezártság évei alatt megújultunk, s hogy ezt közösen tehettük, az élet nagy ajándéka, meg is becsülöm gyümölcseit. Három megjelent könyvem és a többi¹²⁶ megírása hozott mégis annyi újat számomra, hogy úgy érezzem, átprogramoztam magam. Nem hittem volna, hogy egyszer lesz egy honlapom, és hogy ennyi írásom megjelenik majd nyomtatott formában!

A **Múzsák a Magas-hegy tövében** című összeállításom 5 évig adott értelmet a mindennapoknak és mivel az ajánlások mellett 3 híradás is megjelent róla, megvolt a visszacsatolás is, ahogyan azt elvárja az ember. Igazat kell adnom Martin Bubernek: *idősnek lenni csodálatos, ha nem felejtettük el, mit jelent elkezdni valamit* - de már azt is tudom: milyen jó az, ha valamit elkezdünk, és azt be is tudjuk fejezni: mert csakis így kerek a világ! Itt nincs más dolgom, mint a megjelent írásokat egymás mellé tenni, beszéljenek azok helyettem!

Mindezek ellenére mégis elégedetlen voltam, hiányérzet maradt bennem, mert későn jött ez a siker, amikor már nem tudtam vele dicsekedni, és fárasztott a körülöttem kialakult felhajtás is. Emiatt írtam meg a **Viviszekció** című *kibeszélésémet*,¹²⁷ ami után kész voltam a folytatásra...

- Na, hogy vagy? Örölsz a könyvednek? Hiszen a lelked mélyén mindig erről ábrándoztál!
- Igen, örülök, csak későn jött. Nem dicsekedhetek vele Apukának és Péternek, nem örülhet velem Anyuka és Levente. Boldogok lettek volna tőle, mert nekik valóság lett volna ez, és én láthattam volna szemükben ezt a boldogságot,
- Na, ha az üveggel vakarnám a fenekedet, ahogyan Anyuka mondta hajdanán, neked az sem lenne jó. Ne játszd már meg magad, ugyan hányan kapnak ilyen ajándékot a városuktól?
- Igazad van, a könyv megjelenése életem egyik csodája, dédelgetem is magamban. Kis családom körülugrált, Jancsi örömeinek én is örülhettem, Matyi meg elkapta tőlem a könyvcsinálás betegségét...
- Pedig most becsapod magad, hiszen tudod, nem te voltál itt a fontos, hanem a készen kapott könyv, amivel az évfordulón lehetett dicsekedni.
- Hát megjelenést valóban beárnyékolja a belső harc, de azóta láthatod, a könyvem önálló életre kelve csatangol Újhelyben, s az már tiszta öröm.
- De mégse hívtak meg a történelem vetélkedőre, nehogy elszörnyedj, hogyan herélték ki!
- Lehet, hogy nem hiszed el, de nem is hiányzott már, mert az igazi öröm a megírása volt, nem az azt követő reprezentálás. A tett én vagyok, de amikor a produktum leválik rólam, önállósul, és belőlem is mást csinál.

¹²⁶ Ezek közül a MKK *családi tetralógiáját* és a tanári pályám emlékezetéről írott **Lélekdarabkáimat** szívesen kiemelem, hiszen a belső és külső rendrakásban ezek segítettek. És a Bes Nóri verseiből összeállított verseskötet is nyomdában van már, amibe a szívemet is belettem. Mert nemcsak grafomániás voltam, kipróbálhattam magam a könyvcsinálás egyéb fajtáiban is: Bán Béla könyvének lektorálása megerősített gyökereimben, az összeállított (Molnár Borbála és Bessenyei Nóra) verseskötetekben gyakorlatban kipróbálhattam a szerkesztés nehézségét: a mások munkájához való viszonyulást. És kisunokáimat is rávettem az írásra, megmutattam nekik az önkifejezés segítségét - remélem, felnőttként sem felejtik el! A napi tanítás nem engedi, hogy tétlenségben maradjon az agyam, teszi a dolgát, még ha vannak már jelek arról is, hogy nem lesz ez mindig így!

¹²⁷ Ezt a műfajt nyugdíjasságom előtt és után is folyamatosan műveltem, mert hiszek abban, ha az ember kiadja magából a feszültséget, megnyugszik. Ezeket aztán az **Iroda-lom** című kötetemben (MKK, 2011) gyűjtöttem össze.

- Hát ebben egyetértünk, visszafelé nem élhetjük át újra az életet, de azzal, hogy elrendezted a körülötted/ benned lévő dolgokat, helyükre kerülnek a szétszórt mozaikok.
- Igen, ezt a rendcsinálást nagyon élveztem, azt, hogy megint reflektorfénybe kerültem, már fárasztott. Erre mondtam, hogy későn jött, bár ebben is volt öröm, mert bebizonyosodott, hogy semmit sem felejtettem el abból, amit egyszer tudtam.
- Úgy beszélsz, mint egy vénasszony!
- Az is vagyok, 66 éves - Arany szerint ekkor köt bennünket az Isten kérébe...
- Hahahaha...az ateista Szász Enikő, pardon, Martinákné...mióta foglalkozol te ilyenekkel?
- Amióta a buszon az ablakban visszapillantott rám egy öregasszony, aki albérletbe került a bennem élő kislánnyal. De nem baj, erre is készülni kell, mint mindenféle váltásra.
- Jól van, készülődj, mert nagy a zsúfoltság itt belül...
- Miért: egy kislány és egy öregasszony nem fér meg egymás mellett?
- Nemcsak ennyien vagyunk! Elfelejtetted már, hogy a naiv, szeretetre sóvárgó kislány megteremtette az önzőn előre nyargaló, mindenkit letaposó társát, és az öregasszonyból is lett egy másik, akinek elege van a nyüzsgésből, a tétlen szemlélődésre vágyik?
- Azt hittem, urallak benneteket..
- Már akit! Az új öregasszonnyal, úgy látom, te sem bírsz, miatta készülödsz a végre. De mi lesz a Molnár Borbála könyveddel? És mi lesz a két sorozattal, amit megálmodtál magadnak és az unokáidnak?én még szeretném azokat is látni!
- Hát én is ne izgulj, azért is lenne szükségem a csendre! Nem a halálra készülődöm, csak a kinti nyüzsgésből szeretnék visszavonulni.
- Mert megint kiderült, hogy baj van a kapcsolattartásoddal.
- Azok csak átmeneti kommunikációs zavarok..
- Ne csapd be magad!
- Hát nem sokat fejlődtem azon a téren, sok a félrehallásom most is. De már nincs is erre igényem! Engem az tesz boldoggá, amikor Papuskával ücsörgünk egymás mellett, ölünkben a kis rajztáblákkal, sutyorgunk és dolgozatunk. Ez adta számunkra a mapaszu-korszak örömeit!
- Még ha Zsuzsi kutya hiányzik is belőle.
- De te is tudod, mennyit emlegetjük!
- Persze, szokás szerint őt is idealizálsz! Elfelejtetted tán a bűdös szagát? A sok kutyaszőr? Hogy tönkre tette a lakásokat? Hogy mennyit hallgattál miatta?
- Igen, de mindezek mellett ott volt az önzetlensége, a szeretete - nekem ő volt a legjobb barátnőm!
- Na, ne röhögtesd! Önzetlenség egy állattól? Mindkettőtöket uralt, ti meg pitiztetek...de nem is ez a lényeg, hanem hogy még egy oktalan állatot sem tudsz elengedni! Így voltál minden kapcsolatoddal...
- De én is sokat kaptam azokban!
- Mert bemagyaráztad magadnak! Megérintettek, s te már azt hitted, beléd kapaszkodtak! A látszatkapcsolatok nélkül tudomást kellett volna venni a magányod! Ettől még az is jobbnak látszott, ha elhitetted magaddal azt, ami sohasem létezett.
- Hát hogy sohasem, az túlzás, de tényleg nehezen engedem el a kezeket.
- Az átmenetileg összekapcsolódó érdekeket emelted a barátság magaslatára, és még dicsekedtél is vele: barátság - szerelem - munka szentháromsága! Hány barátságot kötöttél, aminek örökre kellett volna tartania, s vagy közönybe, vagy gyűlöletbe

fulladt, s még akkor sem tudtad átlépni? Megsértődtél, és elrohantál, hogy bizonyíts. Mit is akartál bizonyítani?

- Ki tudja azt már! De mi van, ha a tettek tényleg belém voltak kódolva?
- Te csak az üres múltadat próbálsz emlékeiddel benépesíteni, legendát formálva mindenből!
- Így is fel lehet fogni, de nem ez vezetett. Csak annyi történt, hogy az emléktöredékeimet logikai és időrendbe rendeztem, rekonstruáltam azt, amin egykor csak átfutottam.
- Klisék ezek, nem emlékek...
- Hát bizonyos mértékig sűrítettem, mert abban a mozgással teli világban csak így valósulhattak meg a történések.
- S most nyugodtan hátradólsz és gyönyörködsz a háttérben?
- Szó sincs róla! Csak felidéztem az emlékeimet, amelytől egy pillanatra megint korlát nélkülivé vált a jövőm.
- Ebből is kivágtad magad, bravó! Szóval az önmagáért való létezését önmagában való létté alakítottad, s költői fényt kölcsönöztél a semminek?Ügyes!
- Ha már egyre rövidebbé válik a jövőm, legalább a múltamnak legyen kézzelfogható súlya!
- Emlékszel a Grimm mesére az állatok és emberek életkoráról? Te most a kutya vagy a majom korszakod éled?
- Nem, csak a számárét! A mese szerint 1985-ig tartott az emberi létem, a következő 18 évet a számártól kaptam: cipeltem a terheket, egyiket a másik után, azaz 1993-ig...Ja, tényleg, de hát sohasem voltam nagy matekos!
- Bizony, már jócskán benne vagy a kutyától kapott években, morogsz te majd eleget!
- Akkor már csak abban reménykedhetek, hogy a majom-évek hibbadtságát nem méri rám a sors, vagy ha igen, azt nem fogom felfogni...
- Ki tudja? Nincsen semmi megírva a csillagokban!
- Szerencsére! Így aztán mégiscsak örülhetek annak, ami van, s maradhatok annak, aki voltam...Látod, elszállt belőlem minden keserűség! Már hiszem, hogy olyan a létezés is, mint amikor meglebbenti a szél a függönyt: nem a függöny, nem a szél a lényeg, hanem a lebegés!

A **Sorsok áradása** (Fényes Újhel' regénye), a párkönyv másik részéről aligha fog annyi írás születni, mert kevesekhez jutott el, de az olvasói visszajelzések ellensúlyozzák azt. Legsorgalmasabb Szilágyi Szabolcs volt, aki közben maga is írta a Fruzsínáját, majd a hajótöröttjeit, jobban benne volt a dolgokban. Általában azonban dicséret vagy a hallgatás övezte a regényt, ami azt is jelzi, diszkréték az emberek, nem akartak erős kritikával elkedvetleníteni... De szükségem volt ezekre a kedves szavakra is, mert írás közben kétszer megtorpantam. Először akkor, amikor az elkészült első regényváltozat olvashatatlanul unalmas lett, másodszer meg akkor, amikor kifogott rajtam az anyag: nem tudtam követni én magam sem a cselekményemet. Szerencsére, amikor felrajzoltam a szereplők hálózatát, ezen továbblendültem, és a mágikus realizmus pedig feloldotta az unalmat...Így, utólag azonban én is látom irodalmi kontárkodásom hibáit, ha ma írnám, biztosan kettéválasztanám: Molnár Borbálára és Fényes Újhelyre, talán kevesebb versrészletet szuszakolnék bele, szigorúbban szerkesztenék, ami miatt néhány szílat el is hagynék a cselekményből. De a munka örömét a kritikai észrevételeim ellenére sem szeretném elfelejteni, mert az sokszorozta meg az értékét.

De nemcsak a megjelent könyvek fontosak! Nem becsülöm le én sem az **Irodalmi variációk** című oktatócsomagomat¹²⁸, amiből kinőtt az **Irodalmi Társalgó**, azaz a honlapom.¹²⁹ Ezt nemcsak érettségizők, érdeklődők is látogatják, de ha közeledik az írásbeli ideje, megsokszorozódik olvasóim száma... Ennek köszönhetem, hogy a megjelenés vágya egyre jobban elhalványul belőlem, hiszen megírtam, aki akarja, a bonyolultabb *grafikus*, vagy az egyszerűbb *vakbarát* változaton elolvashatja.¹³⁰ De a legkedvesebbek közül néhányat beválogattam a **Martinák-Műhelybe**, hogy kézbe szoríthatóan is meglegyenek.

Amikor már egyetlen példányunk sem volt a könyvből, meghívtak bennünket az *Olvasókörbe*. Addigra ugyan kiderült, hogy az én felem hemzseg a hibáktól, mert két könyvet egyszerre nem tudna egy szakember sem tökéletesre formálni, nem hogy egy amatőr könyvcsináló... Mindezek ellenére büszke voltam magunkra: a 15 év alatt a betegség ellenére - vagy talán annak dacára?! - elértük azt, amit. 45 éve járunk együtt egy úton, ahol tökéletesen összehangoltan működünk: a rossz napokat el tudjuk feledtetni a jókkal. Gyermekeink és unokáink kiteljesítették családi életünket - ezért kellett felkerülniük a Martinák-Műhely borítójára. Tanárként értéket kerestünk és közvetítettünk, és nyugdíjasként sem kellett erről leszoknunk. S mert már nem kötöttek az iskolai szabályok, úgy csinálhattuk mindazt, ahogy József Attila tanácsolta: *jó szóval és játékkal*.

Válogatásom ezért keresztmetszete lehetett mindennek: megmutathattam vele új felfedezéseimet és régi mániáimat. S mert könyvünket ajándékként osztogattuk, viszonyozhattuk azt a kedvességet, amit mi kaptunk. Ráadásként az irodalmi körben utoljára még nézők előtt mesélhettem azokról a szépségekről, amelyek életemet kitöltötték. Utoljára tettem, mert ezzel egy fejezet lezárult az életemben: 70 évesen már nem vágyom a rivalda fényére, csak az alkotás örömeire. **Czóbel Minka** már rám talált, szeretném a történetét megírni... Ebben a könyvben a formáját már ki is próbáltam: az egyes részek egymásba kapcsolódásával több minden elmondható valakiről, mint egyetlen lineáris folyamattal....

Na, akkor kész a(z irodalmi) *leltár*, jöhet a lelkiek felmérése.... Hogy állok a *hetvenkedés* küszöbén a személyiséget tartó alappillérekkel?¹³¹ A **tevékenység**ben bővel benne vagyok, ez jó, mert ez tartja távol tőlem az unalmat és a restséget, mint ahogyan azt Voltaire-től megtanultam. A **szociális hálóm** azonban foszlik, magányos farkassá váltam, pedig csapatjátékos voltam hajdanán. Most már az elszigetelődés felé haladok: ilyen és olyan okok miatt fogynak a barátok, nem tartozom semmilyen csoportba, irodalmi és pedagógiai egyesületeim¹³² is egyre inkább csak elméletileg léteznek, nem a valóságban. Ez egyébként félig-meddig tudatos is nálam: itt van Jancsi és osztódással megnövekedett kis családom, kitöltik társasági igényemet. Az **egészséget** jelentő mozgást igyekszünk betartani: Jancsinak ha esik, ha fúj, sétálnia kell, s vele tartok, mert rám is jó hatással van. Az **anyagi biztonság** terén nagyobb a baj, de hát ha 50 éves koromra nem lettem gazdag, így hát - Luther szerint¹³³ - ezen a téren nem is reménykedhetem a dolgok jóra fordulásában. Nyugdíjasként annyink van, amennyi, de olyan világba kerültünk, amikor gyermekeink még mindig a mi segítségünkre szorulnak, s ez megnehezíti a helyzetünket.¹³⁴ Az **értékek** pillérem sem stabil: hitem és beállítottságom nem erre a világra való. Nincsenek már illúzióim, ott lappang bennem a félelem, pedig tudom, én már csak kisunokáim vendége vagyok a

¹²⁸ Meg a **Történelem I.-II-t**, mert azt is elkészítettem, de az megmaradt oktatócsomagnak, amiből tanítani lehet...

¹²⁹ <http://www.itarsalgo.atw.hu>

¹³⁰ De ehhez hozzájárult a pénzgyűjtés is, amivel a regényemet akartam megjelentetni, *nekem a kérés nagy szégyen*....mondta Nagy László, én pedig átéltem ezt, bár összejött az összeg.

¹³¹ Lásd: Eckert Hammer: *A férfiak másképp öregszenek* (Dialog Campus Kiadó, Bp.-Pécs, 2013)

¹³² Kazinczy Társaság és Comenius Társaság

¹³³ Pedig 20 évesen szép, 30 évesen erős, 40 évesen okos voltam...éppen úgy, ahogy a korábbi fokozatokat Luther előírta

¹³⁴ Ezt nem éljük meg mégsem teherként, mert *anno*...amikor nem moziba mentünk, erre vállalkoztunk...

XXI. században. De ez annyira nem zavar, hiszen a *harcomat megharcoltam* akkor, amikor tétje is volt

Elszaladtak felettem az évek, de elkeseredés nincs bennem, mert az elmúlt idők megerősítették tartásomat: nem maradtak bennem kiélhetetlen vágyak¹³⁵ s kíváncsian tekintek a *hetvenkedés* új kihívásai elé. Albert Schweitzer írta:

.....
 Senki sem lesz öregszenek
 csupán azért, mert sok-sok év van a háta mögött,
 csak az lesz öreg,
 aki búcsút mond az eszményképeinek.
 Az évekkel ráncosabb lesz a bőr,
 de aki a lelkesedését veszíti el, annak a lelke lesz ráncos.
 A gondok, a kétségek, az önbizalom hiánya
 a félelem és reménytelenség
 lefelé húzza a főt,
 s porba hajlítja az egyenes szellemet.

.....
 Annyira vagy fiatal, mint a bizakodásod,
 annyira vagy öreg, mint a kétségeid.
 Olyan fiatal, mint az önbizalmod,
 olyan öreg, mint a félelmed.

Olyan fiatal, mint a reményeid,
 olyan öreg, mint a csüggedésed.

.....
 Csak ha a szárnyak már lelankadnak,
 és a szíved belsejét
 a pesszimizmus hava
 és a cinizmus jege borítja,
 akkor lettél igazán öreg.

Itt még nem tartok, mert vigyázok a lelkemre: belekontárkodom az irodalomba, úgy csinállok, mintha értenék az irodalomtörténethez és leporolom a port a rég elfeledett kisemberekről, akik szintén az irodalomhoz menekültek. Ettől nem lettem íróvá, sem történésszé, megmaradtam értéket kereső és közvetítő tanárnak és Kisunokáim grafomániás nagyanyjának, aki nem adja meg magát: sem az unalomnak, sem a kishitűségnek...

16 éves koromból - mert már akkor is belepiszkáltam a magas irodalomba! - fennmaradt egy verstöredékem:

„Szerettek?”- kérdezte a gyermek Mozart,
 s ujjja nyomán sok merész dal kélt.
 „Szerettek?” - kérdezem én is,
 mert csak így érthető az én zeném.

Igen, ma is az érzelmek irányítanak akkor is, ha büszke vagyok az eszemre, de vénségemre talán már megtanultam e kettőt együttesen működtetni. Annak idején nemcsak azért lettem tanár, mert a génjeimbe az volt beleírva, de mert azt olvastam valahol: *az emberek egymásért vannak*

¹³⁵ Vagy ha igen, akkor sor kerül azokra. Pl. arra gondoltam, hogy izgatta a fantáziámat gimnazista koromban Czóbel Minka alakja...

teremtve, tanítsd őket, vagy tűrd el őket. Lassan a mondat második feléhez közelítek, de amíg lesz erőm, az elsőt sem engedem ki a kezemből, csak a formát variálom...Várom, hogy rám találjanak az új feladatok, amelyek ugyanúgy kitölthetik az életemet, mint az eddigiek, aztán ha azok is elfogynak, majd kiülök szíves küszöböm elé és hallgatok, ahogy József Attila sugallja...

Csak még egy utóirat

a (Cseh Tamás-féle) pontosság miatt: tintám egyre fogy, betűim dülöngélnék....

50 évesen - én balga tudatlan! - csak a hiányaimat mértem fel: nem lovagoltam, nem láttam a tengert, nem repültem...70 éves koromra okosabb lettem, meglévő értékeimnek örültem: osztódással 9 főre szaporodott kis családomnak; megírt könyveimnek, annak a nyugalomnak, hogy nem vagyok kiszolgáltatott senkinek. Köszönhető mindez a körülöttem élő irodalmárok Molnár Borbála Körének, akik szellemi kihívásokkal láttak el - nekik köszönetként született meg ez a könyvem. A sok-sok rokon, baráti, és tanítványi jókívánság, amit a világháló, a telefon és a személyes találkozások közvetítettek, azt is jelezték, még benne élek ebben a világban, ha csak vendég is vagyok kisunokáim XXI. századában.

Hetvenkedésem tiszteletére időzítette Tündérkeresztanyám a tőle és a Bessenyei Nóra barátaitól kapott laptopot, ami felgyorsította a már megkezdett filmes, zenés, táncos, fiesmobos felfedezéseimet, belekóstolva a kultúra kevésbé magas szintű, előretolt hadállásaiba is, hiszen nemcsak együtt élek azokkal, gyönyörködni is tudok bennük. Lara Fabian, Jackie Evancho és a többiek mellé így zárkózott fel egy táncos, Chloe Lukasiak, aki kitáncolta életemből a hiányokat: az általa választott zenei metaforába (Fery: Almost lover) belefértek „az én reménytelen álmaim” is. Így is lehet repülni....

A három napos hetvenkedési ünnepség pedig ezt is megfejelte: az Évától kapott Horváth Anna rézdombormű (Zsuzsanna és a vének) meg a Nővéremék villámlátogatása betömte gyermekkorom féreglyukát, kis családom meg agyonünnepelt: szeretettel teli jelenlétükkel, fürjlevessel, élő koncerttel, azzal, hogy nem engedtek ki a konyhába: főztek, mosogattak, körülugráltak, kipakolták, átrendezték, és a végén visszaállították a felfordított világot. „Varázsdobozukba” belefértek azok a szavak, amelyeket az embernek életében kell meghallania, saját készítésű CD-jük hangzóvá tette a látványt és Jancsi születésnapi verse ezt az egészet megkoronázta.

Születésnapodra

Ma hetvenedszer nyitod
tavaszod a világra
s mi itt vagyunk
köszöntve, fényedben állva.

Hetven éve, a vihar elvonulván,

a letarolt világ várt
 új élet fakasztókra:
 hogy te legyél az egyik példa,
 a szépség teremtője,
 gazdagítva a világot,
 példa a jóra.

Ezért volt az ifjúi nyugtalanság,
 mohó gyűjtése a szépségmorzsáknak,
 grafomániás engedés
 a megszületni akaró kecses formáknak.

Mert kincseidet átadni akartad,
 és ami nem volt teljes,
 egésszé, széppé tenni,
 a benned munkáló alkotó erővel
 emberivé tenni.
 Magadat választottad,
 s a világban százak rád emlékeznek,
 ha találkoznak véled, megölelnek,
 hálával, mert kétségükben erőt adtál,
 sokukat magukat becsülni, bízni
 az iskolában emberré formálva megtanítottál
 - ők a te fényed szerteviszik,
 - ők a te lélekdarabkáid.

Végig Újhely tevékeny munkása voltál,
 zuhogó fényében szorgoskodtál.
 Alvó költőit újra színre hoztad,
 és a város lakóinak ezzel
 városukat újra visszaadtad.
 Regényeddel, mely viszi neved
 szerte a világba,
 múltjukat jelenükkel összefogtad.

Életfád közben kilombosodott,
 örömödre gazdag életet hozott.
 Mártika, a lányod, segítő barátnőd,
 ő hozta Ferencet, az ezermester vőd,
 Unokánk, a kis Szabolcska
 tőled örökölte a néha
 elbújó merengést
 és szeretni az olykor síró,
 olykor vidáman hullámzó
 táncoló fényhez hasonló zenét.

Péternek érző, meleg, hűséges szívet adtál,
 jószágodért tőle vissza igaz hálát kaptál.
 Noémivel együtt
 a dalos szívű Matyikát neveli

aki kis szívében a te gazdag
nagy lelked viseli.
Kis karjával a világot átölelné,
megfürödne benne, úgy szeretné.
Szívében élő jóságát,
mint imádott nagyanyja,
széjjel osztogatja:
azon buzgólkodik, hogy körülötte
az életet jóság és szeretet uralja.

Látod, itt vagyunk mind egyek
e szép örömteli napon,
amihez e jeles évvel
örömünkre eljutottál
és élsz nekünk
még mindig fiatal lélekkel
és ragyogó egészséggel arcodon.

Kérünk, virulj még továbbra is itt közöttünk,
hogy gondos lényednek mindig örülhessünk.
Megtalált múzsád vigyen örömmel
egyre magasabbra,
hogy mit rejt még a lényed,
a világ
ámulva láthassa.

És kérünk, őrizz, ápolj
így továbbra is
mindnyájunkat,
védő angyalunk, Édesanyánk.